

OTROK
IN
KNJIGA

21

Za sodobno poezijo za otroke je značilna predvsem velika svoboda v izbiri motivov. Še se v otroški poeziji pojavljajo mačke, miši in medvedi, a med njimi je vedno več avtomobilov, raket in drugih elementov sodobne tehnike in civilizacije. To gotovo vnaša svežino, a še ne zagotavlja, da je pesem res dobra in sodobna. Stroga pedagoška zaznamovanost je nekoč predpisovala določene teme, današnji pesniki pa ne poznajo več prepovedanih tem. In vendar ne smemo videti bistva svobodnosti v tej tematski razširitvi. Najpomembneje je, kako je avtor podan. Tudi motivi, ki so na videz znani, vsakdanji in otroku izkušnjsko blizu, lahko zaživijo v povsem novi luči. Vsakdanje stvari postanejo nove, ko so iztrgane iz svoje običajne enopomenske določenosti.

Barbara Hanuš: Igra v sodobni otroški poeziji

Pravljice Milčinskega niso nikakršna »mladinska« knjiga, spisana nalašč za otroke, in ravno zato mladini tembolj ugajajo. Vodilo pisatelju je bilo: Ako pišeš mladini, ne smeš pisati - za mladino! Pravljičam je dajalo primerno obliko edinole umetniško čustvo; zato jih tudi odrasli z užitkom prebirajo, ne le otroci. Da pa niso pravljice izven otroškega obzorja, je šel pisatelj zajemat snov k preprostemu narodu; naslonil je svoje pravljice na slovenske narodne pesmi, tri izmed njih pa na Valjavčeve Narodne pripovedi. Vsled tega tudi pravljice ne pripovedujejo toliko o dobrih in slabih otrocih, kakor je to navada v »mladinskih« spisih.

Josip Brinar: Spisi za mladino

Na ovitku:

Ilustracija Danijela Demšarja iz slikanice Kuža Luža

TRIGLAV IN KNJIŽKA

REV. ZA POMOČ ANGA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI
IN KNJIŽNE VZGOJE

21

ZALOŽBA TRIGLAVA MARIBOR

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI
IN KNJIŽNE VZGOJE

21

DEPEDAGOGIČNA POBUDA ZA OTROBE

1985

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3, 4) se je 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto

Uredniški odbor: Jože Filo, Alenka Glazer, mr. Miran Hladnik, Marjana Kobe, mr. Ljubica Marjanovič Umek, Tanja Pogačar

Izdajateljski svet: Andrej Brvar, Nada Gaborovič, Niko Grafenauer, Slavko Kočevar-Jug, Darja Kramberger, Silva Novljan-Trošt

Sekretarka uredništva: Darka Tancer-Kajnih

Redakcija te številke je bila končana avgusta 1985, številko sta uredili Alenka Glazer in Darka Tancer-Kajnih

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Izdajajo: Pionirska knjižnica Mariborske knjižnice, Pedagoška akademija Maribor, Festival Kurirček in Pionirska knjižnica, enota Knjižnice Oton Župančič Ljubljana

Naslov uredništva: Pionirska knjižnica, Maribor, Rotovski trg 6, tel. 062-23-858

Naročila sprejema in revijo odpošilja Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5

OTROK
IN
KNJIGA

REVUIA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI
IN KNJIŽNE VSGOLE

15

1985

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

IGRA V SODOBNI POEZIJI ZA OTROKE

UVOD

Že Levstik je v slovenski poeziji za otroke estetski kriterij postavil pred vzgojnega, do izraza je prišel humor, upoštevanje otrokove igre in izmišljanje novih besed.

Pesniki nove romantike estetski kriterij še poudarjajo in Župančičeve pesmi so ponovno polne igre.

Nova je igra, ki v zbirkah za otroke zaživi v povojnih letih. V poeziji za odrasle se zdaj srečamo s pojavi nadrealizma, z breznamensko igro misli, z igro kot novim razmerjem do sveta. V poeziji za odrasle torej predmeti in pojavi stopijo v nova in nepričakovana razmerja, glavno gibalno postane domišljija. Zabavajo in čudijo nas nenavadna sosledstva besed. Vsa ta sproščenost prav gotovo vpliva na poezijo za otroke, ki se razživi v sproščeni igri, prestopi meje prepovedanih in dovoljenih tem in meje tradicionalnih oblik. Igra se pojavi na vseh ravneh: igra kot tema, igra z besedami, igra z obliko.

Kaj je igra? Igra je aktivnost, ki je sama sebi cilj, njen smisel je v njej sami. Otroška igra je odnos otrok do sveta, način sprejemanja sveta in otroška ustvarjalna aktivnost. Otrok bi lahko rekel: igram se, torej sem. Igra otrok ni beg od življenja, je življenje samo.

Slovenska poezija za otroke je sledila težnjam slovenske poezije nasploh in ob tem prehodila pot med poučnostjo in igro. In prav igra je to, kar lahko naredi otroško pesem sodobno. Ta igra se izraža na vseh ravneh: v depedagogizaciji poezije, v njeni temi in v njenem stilu. Pričujoča študija se ustavlja predvsem pri depedagogizaciji in temi otroške poezije.

DEPEDAGOGIZACIJA POEZIJE ZA OTROKE

Depedagogizacija je ena izmed osnovnih značilnosti sodobne poezije za otroke. Poezija za otroke je bila dolgo v funkciji pedagogike — v otrocih je razvijala poslušnost, ljubezen do staršev, bratsko ljubezen, tovarištvo, pobožnost, marljivost, patriotizem — torej vse vrline, ki so bile vzgojni ideal in cilj meščanske družbe v določenem času. V teh pesmih je bilo le malo poetičnega in zato danes učinkujejo zastarelo. Avtorji so sicer poudarjali svojo idejo z ritmom in rimo, a to ni dovolj, da bi bile pesmi še danes žive. Te pesmi so zastarele predvsem zato, ker je estetsko vrednost nadomestila etična.

Današnja poezija ne teži več k vzgoji, premakne se v območje igre, saj je njen namen predvsem spodbujati domišljijo. Tone Pavček je prvi vzpostavil logiko otroškega pogleda na svet. Do otroka se vede kot enak z enakim in se zato odreka prepovedim in zapovedim odraslih. Kar je dobro ali slabo po mišljenju odraslih, ni nujno dobro ali slabo po mišljenju otrok. Pavček spoštuje otrokovo osebnost in otroku ne vsiljuje določenega načina mišljenja. Depedagogizacija torej izhaja iz istovetenja z otroškim načinom mišljenja.

Še pri Župančiču lahko govorimo o določeni meri vzgojnosti. Tako je v pesmi *Ciciban — Cicifuj*,¹ še bolj izrazito pa v pesmi *Pripovedka o nosku*:

»Naj bo; ali vedno pomni:
nosek vse odkrije;
kadar praviš neresnico,
,Laže, laže!' vpije.«²

Podobnih verzov pri Pavčku prav gotovo ne bi mogli najti. Pavček v pesmi *Besede, take in drugačne*³ celo predlaga, da bi besede čistoča, tihobodi, senespodobni in hitrospat, ki so kisle in puste in živijo le v glavah odraslih, vzeli iz besednega zaklada. Pavček se zaveda utesnjenosti otroka zaradi prepovedi in očitkov, saj v pesmi *Lahko drugim*⁴ pravi:

A joj je, prijatelji, meni:
skočiš na cesto — pa je narobe,
povaljaš se v travi — pa je narobe,
blekneš besedo — pa je narobe,
zmeraj narobe, danes in včeraj,
narobe, narobe, narobe, narobe!

Pavček otrokom pove, da ni hudih stricev (*Kako delimo strice*⁵), ko pa piše o starših (*Starši*⁶), se čudi, da so pravi starši tako redki. Kdo so pravi starši?

Pravi starši niso nikoli stari
za trumbarumba in larifari,
za kozaklamf ali za biba leze
in take trumbarumbaste zveze.

V pesmi *Zakaj so breze bele*⁷ Pavček zavrača telesno ikazen kot nepotrebno, v pesmi *Pretepač*⁸ pa je celo sam nagajiv, saj pravi:

Zdaj oprostite — vlak že odhaja —
meni domov se pretepat mudi!

¹ Oton Župančič: *Ciciban — Cicifuj. Ciciban in še kaj*. 1915, str. 43—44.

² Oton Župančič: *Pripovedka o nosku. Pisanice*. 1900, str. 23.

³ Tone Pavček: *Besede, take in drugačne. Vrtiljak*. 1965, str. 6—7.

⁴ Tone Pavček: *Lahko drugim. Vrtiljak*. 1965, str. 10—11. Citat s str. 11.

⁵ Tone Pavček: *Kako delimo strice. Čenčarija*. 1975, str.(42).

⁶ Tone Pavček: *Starši. Pa mi verjamate*. (Antologija.) 1980, str. 100.

⁷ Tone Pavček: *Zakaj so breze bele. Vrtiljak*. 1965, str. 37—39.

⁸ Tone Pavček: *Pretepač. Velesenzacija*. 1961, str. 52.

Odnos do otroka, do zapovedi in prepovedi se torej spremeni že pri Pavčku, v najnovejši poeziji pa ga potrjuje predvsem Saša Vegri. Ne le da namen poezije ni več vzgajati, v nekaterih pesmih pesniki vzgojo celo zanikajo in obsodijo.

Kaj obsojajo? Predvsem telesno kazen. Saša Vegri se v pesmi *Kdaj in zakaj*⁹ sprašuje, kdaj in zakaj tepejo odrasli otroke. Odgovor je, da brezsrčna dlan ne ve, kaj bi drugega počela, in misli, da je dobro pretepati majhne ljudi. Obsojajo tudi pretirano posiljevanje otrok z nazori odraslih o oblačenju in preživljanju časa. Saša Vegri se v pesmi *Kaj delajo zemljani in kaj malomeščani*¹⁰ posmehuje malomeščanom, ki kar naprej preštevajo denar in svoje otroke oblačijo v krasne, tesne obleke. Posmehuje se jim, ko pove, da jim ti otroci pokažejo fige in gredo v supergah od Savudrije do Rige. Tudi Jože Snoj zagovarja v pesmi *Njihov dan*¹¹ samostojnost otrok:

Dajte jim dan,
ves dan (to se pravi:
dajte jim mir),
pa si bodo
razrezali dan
kot velik okrogel
sir.
Prav nič ga ne bo
ostalo
in vsega v njem bo
pomalem.

Nekega fanta poznam:
klepetuh je, potep
in cmera,
pa zraven
račune kot za šalo
razdira,
pa knjigam cele dneve črke
obira
in je sploh modrijan
ves dan, vsak dan.

In zakaj so otroci nagajivi? Saša Vegri v pesmi *Ali stric tuli*¹² opiše cmihanje, cmeranje, tuljenje, brcanje, spakovanje in jezikanje kot grdo obnašanje, ki muči le majhne otroke in izgine kar samo od sebe, brez vzgojnih ukrepov, ko zrastejo glava, noge in roke. V pesmi *Čarovnice iz stolpnice*¹³ pa otrok nagaja zato, ker je začaran in prav gotovo ni njegova krivda, če se ne zna odčarati.

⁹ Saša Vegri: *Kdaj in zakaj. To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*. 1983, str. 26.

¹⁰ Saša Vegri: *Kaj delajo zemljani in kaj malomeščani. To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*. 1983, str. 33.

¹¹ Jože Snoj: *Njihov dan. Stop za pesmico*. 1973, str. 8—11. Citat s str. 10—11.

¹² Saša Vegri: *Ali stric tuli. Mama pravi, da v očkovi glavi*. 1978, str. 14.

¹³ Saša Vegri: *Čarovnice iz stolpnice. Mama pravi, da v očkovi glavi*. 1978, str. 16.

Že Mira Voglar v pesmi za najmlajše *Nagajiva biba*¹⁴ pove, da Biba pač ni kriva, če je nagajiva. Navodilo za igro predvideva, da to kitico govorimo toplo, tolažeče in razumevajoče. Na nagajivost torej odgovorimo z nežnostjo.

Predvojna poezija za otroke prav gotovo ne bi smela vsebovati takih verzov, kot jih pesem *Jaka s tovornjaka*¹⁵ Franceta Forstneriča:

uščipne natararico Slavico,
prižge si cigareto, rigne,
od vrat še vsem pomigne
in gre.

Tudi to je primer depedagogizacije, saj ščipanje natararic in riganje ni to, česar bi želeli naučiti otroka.

Ob problemu depedagogizacije si lahko zastavimo še dodatno vprašanje: kakšen je torej sodobni otroški junak v pesmi? Je to še tisti pridni Ciciban, ki ga je bilo sram pred ptičico, ker je bil umazan?

Današnji junak je predvsem mestni otrok, njegov igralni prostor je stopnišče stolpnice, zanj je značilno, da ni ubogljiv in priden v pravem pomenu besede, je pa zato iznajdljiv, klepetav. Tako Grafenauerjev *Pedenjped*¹⁶ sam spoznava svet, pri tem pa ga prav nič ne ovira, da:

Vsi iz sebe so lasje,
ne prenesejo glavnika,
in kazalec nevede
venomer po nosu stika.

V Pavčkovi pesmi *Čenčačev dan*¹⁷ lahko opazimo podobnost z Župančičevim Cicibanom, saj je tudi Čenčaču narava naklonjena, pogovarja se z gospodi murni, sonce mu natrosi cekinov v žepe, njegova postelja pa je zvečer polna zelenih trat. Sicer pa Čenčače odlikuje predvsem klepetavost.

Tudi junaki Kajetana Koviča so klepetavi: klepetavi sta Meta in Maruša, klepetava je Franca izpod klanca, klepetava je račka, klepetava je Nina.

Zanimiva je primerjava uspavank za Cicibana, Pedenjpeda in Čenčača. Pri Cicibanu je bila otroku naklonjena narava, v sen pa ga je zazibala tudi materina popevka. Čenčača pošlje spat škrat za spanje, v posteljo pa leže k medvedom. Pedenjped zaspi, ko je sam doma, ni uspavank, ne stiska se k igračam, le miži in vleče rjuho na oči. Že v uspavankah se torej pokaže temeljna razlika med otroškimi junaki.

Pedenjped je pogosto sam, a se ne počuti osamljenega, saj se v svetu, ki si ga sam ustvarja, godi polno čudovitih stvari. Pri Saši Vegri pa v pesmi *Takrat*¹⁸ še srečamo otroka, ki občuti osamljenost:

¹⁴ Mira Voglar: *Nagajiva biba. Biba buba baja*. 1979, str. (10—11).

¹⁵ France Forstnerič: *Jaka s tovornjaka. Bela murva*. 1976, str. 9.

¹⁶ Niko Grafenauer: *Pedenjped. Pedenjped*. 1966, str. 6.

¹⁷ Tone Pavček: *Čenčačev dan. Čenčarija*. 1975, str. (12).

¹⁸ Saša Vegri: *Takrat. To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*. 1983, str. 16.

Takrat ko na steni
ura teče čisto razločno
in sedim v nekem kotu,
obdan od sten,
še sam ne vem,
kaj naj počnem.
Tak dan
mi ne recite,
ko od nekoč pridrvite,
da sem len,
da se pretegujem
in nič pametnega ne počnem.
Na tak dan
še sam ne vem,
kaj sem
in kaj naj
s sabo počnem.

Otroštvo torej ni več ne idilično ne romantično, saj je izpostavljeno spremembam časa.

Primere za podobno depedagogizacijo, kot sem jo skušala prikazati v slovenski poeziji, bi lahko našli tudi v sodobni jugoslovanski poeziji za otroke. Tako Dušan Radović že v naslovu svoje zbirke otroke ogovori: *Spoštovani otroci*.¹⁹ Prav spoštovanje otrok, njihove igre in mišljenja, pa je temelj za depedagogizacijo poezije za otroke.

TEMA POEZIJE ZA OTROKE

Za sodobno poezijo za otroke je značilna predvsem velika svoboda v izbiri motivov. Še se v otroški poeziji pojavljajo mačke, miši in medvedi, a med njimi je vedno več avtomobilov, raket in drugih elementov sodobne tehnike in civilizacije. To gotovo vnaša svežino, a še ne zagotavlja, da je pesem res dobra in sodobna. Stroga pedagoška zaznamovanost je nekoč predpisovala določene teme, današnji pesniki pa ne poznajo prepovedanih tem. In vendar ne smemo videti bistva sodobnosti v tej tematski razširitvi. Najpomembnejše je, kako je posamezen motiv podan. Tudi motivi, ki so na videz znani, vsakdanji in otroku izkušensko blizu, lahko zaživijo v povsem novi luči. Vsakdanje stvari postanejo nove, ko so iztrgane iz svoje običajne pomenske določenosti.

1. DEFINIRANJE PREDMETOV IN POJMOV

V poetičnih definicijah vidim eno najzanimivejših tem sodobne slovenske poezije. Izraz »definicija« v tem pomenu povzemam po Borisu A. Novaku,²⁰ ki z njim označuje svojo prvo fazo pesništva, ko je skušal »iztrgati stvari iz avtomatizma vsakdanjega razumevanja in jih ugledati kot poetična dejstva,

¹⁹ Dušan Radović: *Poštovana deco*. 1954.

²⁰ Boris A. Novak. V: France Pibernik: *Med modernizmom in avantgardo*. 1981, str. 323.

vredna čudenja in radosti«. Izraz se mi zdi primeren tudi za označitev njegove in druge poezije za otroke. Predvsem bi se ustavila ob izrazu čudenje. To čudenje poudarja Niko Grafenauer, ko išče vir, iz katerega mora zajemati poezija za otroke: »ni bistveno, da je otroštvo tema ali smiselni cilj poezije za otroke, pač pa da je po njem umerjeno stanje duha, iz katerega se ta poraja, kar pomeni, da lahko govori o najbolj 'odraslih' rečeh, če je le doživljajsko utemeljena v pesnikovem lastnem infantilizmu. Seveda tega pojma ne gre jemati, kakor smo vajeni, kot oznako za manjvredno, neresno, nebogljenno početje ali stanje naših misli in občutij, marveč kot tisto temeljno doživljajsko podstat, ki nam omogoča, da se čudimo vsemu, kar nas obkroža.«²¹ Poezija torej želi predmete in pojme povezati v takšne medsebojne odnose, ki spodbujajo čudenje. To, kar nam je blizu, kar je del naše vsakdanje izkušnje, ugledamo v novem pomenu, v novem okolju. Pesniki izrekajo svet skozi poezijo in svet se pokaže z nove, doslej še neodkrita strani. Te definicije so igrive in v igri je vse mogoče.

Pesniki se žele približati otroškemu načinu mišljenja. Odrasli svoj pogled na svet oblikujemo stereotipno, otroci so mnogo bolj svobodni. Otroško doživljanje sveta je bogato in pristno, saj otroci niso obremenjeni z izkušnjami. Milovan Danojlić v svoji knjigi *Naivna pesem*²² zavrača ustaljene termine pesem za otroke in otroška pesem in se odloči za termin *naivna pesem*. Pesem torej opre na otroštvo kot na stanje duha, na otroštvo v človeku kot na določeno raven mišljenja.

O razvoju mišljenja otrok od 4. do 14. leta nam lahko več kot vse znanstvene raziskave pove knjiga *Olovka piše srcem*,²³ kjer so zbrani odgovori otrok na najrazličnejša vprašanja: kdo je begunec, kaj je država, kaj je presenečenje in tudi po čem sta si različna in podobna avion in ptica, čemu kaj uporabljamo... Samo otroci lahko vidijo stvar v tolikih pomenih, samo oni razvijejo toliko poimenovanj za isto stvar, ki jo v novih okoliščinah vidijo drugačno. Zanimivo bi bilo primerjati jezik v poeziji za otroke z jezikom otrok.

Pesniki se preizkušajo v poetičnih definicijah oseb in predmetov, ki nas obkrožajo. Vedno pogosteje pa pišejo tudi o tem, kar nas ne obkroža, kar ni del naše neposredne izkušnje. Tako je izredno širok v izbiri motivov Dane Zajc. V njegovi poeziji so živali, predmeti, ki spremljajo otroka, in taki, ki so mu povsem neznani: numizmatiki, šamani, Erevan, fijakarji. Tudi ti so presvetljeni z otroškim načinom mišljenja in postanejo zato otroku blizu. V njegovi poeziji se pojavi tudi smrt. Smrt je dolgo veljala za tabu temo, češ da je otroci ne morejo razumeti. In vendar je tudi smrt Dane Zajc opisal na tak način, da je otroku blizu:

Smrt je smrtno utrujena
splezala v skalnato skrivališče.
Tukaj bom v miru počivala.
Če me kdo rabi, naj me ne išče.²⁴

²¹ Niko Grafenauer: *Roža mogota*. V: Dane Zajc: *Ta roža je zate*. 1981, str. 65.

²² Milovan Danojlić: *Naivna pesma*. 1976.

Primerjaj: Zorica Turjačanin: *Po sledi naivne pesmi. Otrok in knjiga*. 1977, št. 6, str. 64.

²³ *Olovka piše srcem*. 1973.

²⁴ Dane Zajc: *Smrt. Abecedarija*. 1975, str. (32).

Tudi France Forstnerič v svojo knjigo *Bela murva* vključi temo smrti. Smrt veže na temo NOB, v pesmi *Oblekli so te v črni gvant*²⁵ pa opiše smrt svoje babice. Forstnerič se ne odloči za igrivost, njegovo opisovanje smrti je polno simbolike, kakršno sicer zasledimo v njegovi poeziji za odrasle.

Ena izmed zbirk, v kateri se definiranje pokaže kot temeljni pesniški postopek, je Grafenauerjeva zbirka *Nebotičniki, sedite*. V prvem delu z enakim naslovom govori Grafenauer o predmetih, ki so vsem blizu: mama, nos, očala, zrcalo, ulica, park... Njegovi opisi teh predmetov so izvirni, zanimivi pa tudi zato, ker so polni novih besed in besednih iger. Tako nam v pesmi *Nos*²⁶ pove, da:

- nosu na nosu piše
- nos se pod nosom obriše
- nosovi ponosljajo na promenadi nosov
- nosovi se morajo vleči za nos.

V drugem delu zbirke z naslovom *Stara Ljubljana* definira predmete in osebe, ki so v zvezi z zgodovino Ljubljane.

Tretji del zbirke z naslovom *Skrivnosti* obsega šest pesmi, kjer Grafenauer tematizira abstraktne pojme. Zbirka se konča s pesmijo o smrti. V zbirki *Skrivnosti* na koncu ni več smrt, ampak nič. Kaj je nič?

Nič je neznana stran tega,
kar je.²⁷

Grafenauer skuša torej čutno nazorno upodobiti neotipljive reči in celo naše večne neznanke. Sam pravi: »pesmi ognomno popravjam in dodelujem, saj bi rad spravil vanje čimveč neizrazljivega. V tem je tudi temeljni pesniški paradoks. Kakšen sizifovski posel je namreč to, da hočeš ubesediti neizgovorljivo, saj venomer še nekaj ostaja zunaj besed, kar te potem žene k novim in novim poskusom. Temeljno stisko jezika najbolj občuti prav pesništvo, katerega ustanovna lastnost je imenovati neimenljivo, torej nekaj, za kar ni enumnih besed, zato se mora pesništvo posluževati cele vrste posebnih jezikovnih formul, da bi z njimi dalo slutiti to neimenljivo, skrivnostno, neznano, ki ga ni mogoče izraziti z jasno besedo. Še več, na ta način se to neznano šele vzpostavlja, kajti pred pesniškim besedilom ga ni nikjer. Bolj ko je pesem 'usmerjena' k njegovemu pesniškemu poimenovanju, bolj je nerazumljiva in smiselno zamotana, teže je dostopna razumu, kar je pač splošna lastnost vseh skrivnostnih stvari. Zato pa je ob njej mogoče toliko bolj občutiti vso neznansko tistega, česar razum ne more obseči. Vendar pa mora biti pesem narejena tako, da vzbuja ne samo začudenje spričo svoje skrivnostnosti in razumske odmaknjenosti, ampak tudi čutni užitek;...«²⁸

Ob vprašanju izrekanja sveta, predmetov, pojmov se pojavi še vprašanje razmerij med predmeti. Tu bi se ustavila le ob razmerju veliko—majhno v sodobni slovenski poeziji za otroke. To razmerje otrok subjektivno doživlja, pove-

²⁵ France Forstnerič: *Oblekli so te v črni gvant. Bela murva*. 1976, str. 57—58.

²⁶ Niko Grafenauer: *Nos. Nebotičniki, sedite*. 1980, str. 15—16.

²⁷ Niko Grafenauer: *Nič. Skrivnosti*. 1983, str. 56.

²⁸ Niko Grafenauer: *Moje pesmi ne nastajajo iz nekakšne solzave načelne lju-bezni do otrok*. V: Berta Golob: *Srce ustvarja, roka piše*. 1983, str. 81, 83.

zuje ga z odraščanjem in odraslostjo, h kateri teži. Majhni otroci se nagibajo k tipizaciji oseb po zakonu nasprotja: velik—majhen, lep—grd, močan—šibak.

Med pesmimi, ki gradijo na razmerju majhno—veliko, bi kot prvo omenila Pavčkovo pesem *Kaj je majhno in kaj veliko*.²⁹ Tu je pojem majhnega in velikega povezan z odraščanjem, veliko napoči, ko je konec male šole.

Pogosto se ob tem razmerju ustavlja Dane Zajc. Pridevniki v Zajčevi poeziji so stopnjevani. Tako v zbirki *Na papirnatih letalih*³⁰ najdemo letala, na katerih se leti najvišje in najtiše, najsmušnejšo hobotnico, najbolj grozne velikane, največjo ribo, najboljši mlin, najzmaja, ki se smeje najširoko in ima najmoč. V izboru njegove poezije spoznamo še najbolj belo mačico, najbolj fijakarsko glasbilo, najbolj fagotasto noto, najmanjši novc, sredi najmanjšega novca najmanjšo uro in največjo natančnost najmanjše ure. V pesmi *Delitve*³¹ Zajc govori o mestu, kjer so ljudi razdelili na majhne in na velike in so pol mesta zgradili za majhne in pol mesta za velike. Pesem *Vrata*,³² ki jo Grafenauer ocenjuje kot eno najpreprostejših, a estetsko izjemno zgoščenih stvaritev za otroke v našem pesništvu, Zajc gradi na nasprotju. To je nasprotje majhnega in velikega. Že v pesmi *Numizmatiki* vidimo povezavo najmanjše ure sredi najmanjšega novca in največje natančnosti najmanjše ure. Pesem *Vrata* pa se stopnjuje navzdol — od majhnega k vedno manjšemu; to dinamično pomanjševalnic sklene z rožo, ki je najlepša in največja. Sporočilo pesmi vidim tudi v tem, da se za velikimi stvarmi skrivajo manjše in prav za najmanjšimi je to, kar je najlepše in največje.

Kot sem že omenila, Saša Vegri poveže rast glave, rok in nog z zmanjševanjem grdega obnašanja.

Jože Snoj se razmerja majhno — veliko dotakne v pesmih *Enkrat, ko bo očka majhen...*³⁴ in *Ringaraja in kaj še vse bo*.³⁵ Sporočilo prve pesmi je, da veliko spet postane majhno, majhno pa bo postalo veliko: Vid bo zrasel, očka pa se bo pomanjšal. V drugi pesmi zrastejo Vid, deklica in breza, a vendar ostane del otroštva v Vidu tudi, ko odraste. Majhno je torej prisotno tudi v velikem.

Boris A. Novak išče pomanjševalnice stvarjem v pesmi *Šalica (ali mala šala)*.³⁶ Poišče izvirne rešitve: mala kobila je kobilica, mala trobenta je trobentica, mala viola je vijolica, mala marela je marelica, mala Maja je majica, mala šala je šalica. Za nasproten postopek se odloči v pesmi *Kako rastejo stvari*.³⁷

ko čevelj zraste
postane — škorenj

ko pručka zraste
postane — miza

²⁹ Tone Pavček: *Kaj je majhno in kaj je veliko*. Čenčarija. 1975, str. 20.

³⁰ Milan Bizovičar in Dane Zajc: *Na papirnatih letalih*. 1978.

³¹ Dane Zajc: *Delitve. Ta roža je zate*. 1981, str. 57—58.

³² Dane Zajc: *Vrata. Abecedarija*. 1975, str. (38—39).

³³ Dane Zajc: *Numizmatiki. Abecedarija*. 1975, str. (26—28).

³⁴ Jože Snoj: *Enkrat, ko bo očka majhen... Lajna drajna*. 1971, str. 11—12.

³⁵ Jože Snoj: *Ringaraja in kaj še vse bo. Lajna drajna*. 1971, str. 69.

³⁶ Boris A. Novak: *Šalica (ali mala šala). Prebeseđimo besede*. 1981, str. 31.

³⁷ Boris A. Novak: *Kako rastejo stvari. Domišljija je povsod doma*. 1984, str. (28).

ko zobotrebec zraste
postane — kopje

ko violina zraste
postane — kontrabas

ko šotor zraste
postane — cirkus

ko hiša zraste
postane — nebotičnik

ko pesem zraste
postane — ptica

in odleti v svet

Ta pesem vsebuje v naslovu vprašalni stavek. Tudi pesem *Šalica (ali mala šala)*, katero sestavlja šest dvovrstičnih kitic, je preplet vprašanj in odgovorov: šest vprašanj in šest odgovorov. Vprašalnih stavkov je v poeziji za otroke zelo veliko. Pesniki skušajo prek njih vzpostaviti večji stik z otrokom, vprašanje otroka spodbudi k razmišljanju.

Pri Favčkovi zbirki *Čenčarija* že naslovi ciklov vsebujejo vprašalnice: kaj je kaj, kdo je kdo in zakaj je kaj. Pavček odgovarja na svoja vprašanja: kaj je Čenčarija, kaj je kdo rekel, kaj dela zajec, kaj je to škoda, kaj je sreča, kaj nam še manjka, kako raste mama, kdo je najboljši ded, kako delimo tete in še mnogo drugih. Torej kup vprašanj in odgovorov, ki želijo pogledati na življenje z druge, manj običajne strani.

Tudi v zbirki Alenke Glazer *Žigažaga*,³⁸ ki vsebuje petindvajset pesmi, se v devetnajstih pesmih pojavi vprašalni stavek.

Pogosto spraševanje kdaj, zakaj, kako je ena izmed značilnosti otroškega govora. Najpogostejša je prav gotovo vprašalnica zakaj, ki jo Dane Zajc v pesmi *Zakaj*³⁹ spremeni v duhovito besedno igro.

Vprašalni stavki so pogosti tudi v naslovih zbirk za otroke: *Kaj je na koncu sveta*,⁴⁰ *Kaj ima sonce najraje*⁴¹ (Niko Grafenauer), *Kje spi veverica*,⁴² *Kam pa teče voda*⁴³ (Neža Maurer), *Kam pa kam*⁴⁴ (Mira Voglar).

Nasploh bi naslove zbirk za otroke lahko razdelila na naslednje skupine:

- naslov, ki vsebuje vprašalnico,
- oznaka poetike: *Prebesedimo besede* (Boris A. Novak),
- predmeti in pojavi, ki so otroku blizu in ga zato pritegnejo: *Beli muc*⁴⁵ (Neža Maurer), *Bela mačica*⁴⁶ (Dane Zajc), *Pesmi za punčke*⁴⁷ (Jože Snoj),

³⁸ Alenka Glazer: *Žigažaga*. 1980.

³⁹ Dane Zajc: *Zakaj*. *Abečedarija*. 1975, str. 40.

⁴⁰ Niko Grafenauer: *Kaj je na koncu sveta*. 1973.

⁴¹ Niko Grafenauer: *Kaj ima sonce najraje*. 1979.

⁴² Neža Maurer: *Kje spi veverica*. 1975.

⁴³ Neža Maurer: *Kam pa teče voda*. 1972.

⁴⁴ Mira Voglar: *Kam pa kam*. 1980.

⁴⁵ Neža Maurer: *Beli muc*. 1981.

⁴⁶ Dane Zajc: *Bela mačica*. 1968.

⁴⁷ Jože Snoj: *Pesmi za punčke*. 1976.

- naslov, ki vzbudi zanimanje z nenavadnostjo: *Slon v žepu*⁴⁸ (Tone Pavček), *Nebotičniki, sedite* (Niko Grafenauer), *Pesmi za lačne sanjavce*⁴⁹ (Milan Dekleva), *Nasmejane črke*⁵⁰ (Slavko Jug), *Mama pravi, da v očkovi glavi* (Saša Vegri),
- naslov, ki učinkuje predvsem s svojo zvočnostjo: *Žigažaga* (Alenka Glazer), *Zaseda za medveda*⁵¹ (Miroslav Košuta), *Franca izpod klanca*,⁵² *Križemkraz*⁵³ (Kajetan Kovič), *Lajna drajna* (Jože Snoj), *Biba buba baja*⁵⁴ (Mira Voglar).

2. NAROBE SVET TEMA

Narobe svet je tema, ki se pojavlja tako v ljudski pesmi kot pri Levstiku, Župančiču, Gradniku in vseh sodobnih pesnikih. Na to temo bi lahko poiskali veliko najrazličnejših besedil. Tema se navezuje na definiranje predmetov, pojmov, na izrekanje sveta skozi poezijo. Kakšen je ta svet?

Je to običajen svet, kjer med predmeti le poiščemo nova razmerja, ali so ta razmerja povsem obrnjena na glavo?

Tone Pavček v pesmi *Iver za hčer*⁵⁵ piše o deželi otrok. To ni narobe svet, čeprav dnevi v njem nosijo klobuke postrani. To je svet otroštva, svet lepote, kamor si želi tudi oče.

Miroslav Košuta v pesmi *Vasi na Krasu*⁵⁶ piše o svetu, ki si ga vsak ustvari sam. Ta svet je najlepši in večni.

Tudi pesmi Milana Dekleve, za katere je sicer značilna neizmerna fantastika, ki v verz povezuje med seboj povsem tuje si reči, ne težijo k narobe svetu. Sam pesnik pesmi imenuje jedi: predjed, glavna jed in posladek. Zaveda se, da so te pesmi-jedi neobičajne, saj so polne nenavadnih besednih zvez, pomen-skih obratov in iger, pomen pa ni jasno razviden in ga mora bralec sam poiskati oziroma soustvariti. Predmete in pojave Dekleva opazuje z nenavadne perspektive:

- sanje imajo kape z rdečimi cofi, da jih ne zebe, ko obišejo Eskime,
- kašljavci so prehladni sesavci, ki se prehranjujejo s prepipi,
- odmev je obrnjeni glas na drsališču zrcala,
- mavrice so leteči tepihi prehlajenega sonca,
- dimnik je vlak brez koles.

Dekleva je torej ves vezan na naš, današnji svet, ki ga je treba le pogledati z druge perspektive in učinkuje novo. Fantazija omogoča življenje v resničnost irealnosti, razmaknejo se meje realne vsakdanjosti in razširi se prostor za svobodno igro pesnika in bralca.

V narobe svetu se pojavlja nesmisel, iz nenavadnih situacij in pretiravanja izhaja humor. Otrok se lahko življa v najbolj fantastične predstave, ker ni

⁴⁸ Tone Pavček: *Slon v žepu*. 1979.

⁴⁹ Milan Dekleva: *Pesmi za lačne sanjavce*. 1981.

⁵⁰ Slavko Jug: *Nasmejane črke*. 1974.

⁵¹ Miroslav Košuta: *Zaseda za medveda*. 1979.

⁵² Kajetan Kovič: *Franca izpod klanca*. 1963.

⁵³ Kajetan Kovič: *Križemkraz*. 1980.

⁵⁴ Mira Voglar: *Biba buba baja*. 1979.

⁵⁵ Tone Pavček: *Iver za hčer*. *Slon v žepu*. 1979, str. 76.

Prvotno pesem naslovljena: *Saški. Vrtiljak*. 1965, str. 5.

⁵⁶ Miroslav Košuta: *Vasi na Krasu. Ptička smejalca*. 1984, str. 8.

obremenjen z logičnim spoznanjem in racionalnim pojmovanjem sveta. Kot je vse mogoče v otrokovi igri, tako je tudi vse mogoče v pesmi, ki je namenjena otroku.

Narobe svet se pojavi že v ljudski *Sonce sije, dežek gre*.⁵⁷ Fran Levstik ga opiše v pesmi *Kako je v Korotani*,⁵⁸ Oton Župančič pa v pesmih *O Indiji Koromandiji*⁵⁹ in *Lenka*.⁶⁰ Alojz Gradnik da svoji zbirki naslov *Narobe svet*⁶¹ in večino pesmi uglaši na to temo. Ljudmila Prunk-Utva govori o narobe svetu na otoku Niga v pesmi *Kaj je videl Mižek Figa*.⁶² Kajetan Kovič opredeli narobe svet v mestu *Križemkraž*⁶³ kot svet, kjer je vse res in vse laž.

Kdaj je narobe svet?

- ob pustu: *Pustne šeme*⁶⁴ (Neža Maurer), *Pustna potegavščina*⁶⁵ (Vojan T. Arhar),
- prvega aprila: *Prvoaprilska*⁶⁶ (Tone Pavček), *Leteča mačka*⁶⁷ (Kajetan Kovič), *Aprilska*⁶⁸ (Danilo Gorinšek),
- enkrat, kar en dan: *Enkrat, ko bo očka majhen* (Jože Snoj).

Kje je narobe svet?

- v posebni deželi: *Križemkraž* (Kajetan Kovič), *Erevan*⁶⁹ (Dane Zajc), *Korotan* (Fran Levstik), *O Indiji Koromandiji* (Oton Župančič), *Kaj je videl Mižek Figa* (Ljudmila Prunk-Utva),
- za luno: *Za luno*⁷⁰ (Miroslav Košuta),
- na Kleku, pomoči: *Kaj je to mogoče*⁷¹ (Miroslav Slana-Miros).

Pesnik lahko ustvari narobe svet z izmišljanjem: kaj bi bilo, če ... Taka je pesem *Domišljija*⁷² (Slavko Jug). Lahko tudi zanika narobe svet: *Če to ni debela laž*⁷³ (Miroslav Slana-Miros). Narobe svet je lahko le v neki glavi: *Očka pravi*⁷⁴ (Saša Vegri). Narobe svet lahko povzročijo preiskave: *Preiskovalci*⁷⁵ (Dane Zajc). Svet lahko spremeni čaranje: *Abrakadabra*⁷⁶ (Alenka Glazer). Kakorkoli že, otrokom je narobe svet všeč. Niko Grafenauer v pesmi *Glava*⁷⁷ pravi:

⁵⁷ Ljudska: *Sonce sije, dežek gre. Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse megljice*. 1971, str. 38.

⁵⁸ Fran Levstik: *Kako je v Korotani. Otroške pesmice*. 1972, str. 42—43. Prvič pesem objavljena v *Vrtcu* 1886, str. 12; spada k dodatku cikla *Otročje igre v pesencah* (*Vrtec* 1880).

⁵⁹ Oton Župančič: *O Indiji Koromandiji. Pisanice*. 1900, str. 46.

⁶⁰ Oton Župančič: *Lenka. Ciciban in še kaj*. 1915, str. 35.

⁶¹ Alojz Gradnik: *Narobe svet in druge pesmi za mladino*. 1953.

⁶² Ljudmila Prunk-Utva: *Kaj je videl Mižek Figa*. Kraguljčki. 1977, str. (14—15). Kot samostojna knjiga (slikanica) izšlo prvič 1951.

⁶³ Kajetan Kovič: *Križemkraž. Zlata ladja*. 1972, str. 34—35.

⁶⁴ Neža Maurer: *Pustne šeme. Kam pa teče voda*. 1972, str. 8.

⁶⁵ Vojan T. Arhar: *Pustna potegavščina. Ciciban* 1977/78, št. 7, str. (7).

⁶⁶ Tone Pavček: *Prvoaprilska. Velesenzacija*. 1961, str. (34).

⁶⁷ Kajetan Kovič: *Leteča mačka. Zlata ladja*. 1972, str. 41—42.

⁶⁸ Danilo Gorinšek: *Aprilska. Vrtiljak*. 1972, str. 13.

⁶⁹ Dane Zajc: *Erevan. Abecedarija*. 1975, str. (9—11).

⁷⁰ Miroslav Košuta: *Za luno. Ptička smejalca*. 1984, str. 39.

⁷¹ Miroslav Slana-Miros: *Kaj je to mogoče. Ciciban* 1978/79, št. 10, str. (10).

⁷² Slavko Jug: *Domišljija. Nasmejane črke*. 1974, str. 37.

⁷³ Miroslav Slana-Miros: *Če to ni debela laž. Ciciban* 1980/81, št. 8, str. (16).

⁷⁴ Saša Vegri: *Očka pravi. Mama pravi, da v očkovi glavi*. 1978, str. 20—21.

⁷⁵ Dane Zajc: *Preiskovalci. Ta roža je zate*. 1981, str. 60.

⁷⁶ Alenka Glazer: *Abrakadabra. Žigažaga*. 1980, str. 28—30.

⁷⁷ Niko Grafenauer: *Glava. Nebotičniki, sedite*. 1980, str. 12—13.

Lepo je, kadar se v glavi
brezglavo
ves svet postavi
na glavo!

V hrvaški poeziji je zanimiv narobe svet ustvaril Grigor Vitez s pesmijo o modrecu Antununu.

S temo narobe sveta je povezan humor. Humor se lahko tudi sam pojavi kot tema, tako v Zajčevem *Erevanu*, v deželi *Smejale*⁷⁸ (Vojan T. Arhar), v deželi *Smeharija*⁷⁹ (Katjuša Virnik). Humor je v otroški poeziji nepogrešljiv, izhaja iz nesmisla, iz pretiravanja, iz nenavadnih besednih zvez. Tone Pavček pa ga še spodbuja v pesmi *Šala za šolo*.⁸⁰

Če ste za šolo, a niste za šalo,
vas bo pobralo!

V izrekanju sveta skozi poezijo, pa naj bo ta svet realni svet, narobe svet ali svet, ki si ga vsak ustvari sam v sebi, se torej izraža otrokovo doživljanje sveta in njegova igra. Igra pa lahko nastopi tudi kot tema pesmi.

3. IGRA KOT TEMA

Grafenauer spremlja Pedenjpeda v njegovi igri, Snój Vida, Jošta in Veroniko, Bor Manjo, Kovič Nino in Jurija. Ko Tone Pavček v pesmi *Sončna idila*⁸¹ opisuje otroško igro, pravi:

sonca napili se, s soncem lovili se,
v soncu se mazali, vsi se zamazali,
sonce edino ni umazalo rok.

Otroška igra kot tema pesmi je opazna pri Levstiku, kjer nas že naslov *Otročje igre v pesencah* opozori nanjo. Tudi Župančič spremlja Cicibana ob igri, France Bevk pa opisuje pastirske igre.

Igra se izraža tudi v izštevankah. Še vedno so žive mnoge ljudske in dvoirišne izštevanke, ki so jih ustvarili otroci sami: *En kovač konja kuje, An ban pet podgan, Anča banča pomaranča, Avionček gori gre...* Mile Klopčič je v dveh izštevankah *Otroci se love*⁸² zajel socialni vidik življenja. Neža Maurer je v izštevanko vključila živali: *Siničja izštevanka*.⁸³ V zbirki *Žigažaga* Alenke Glazer imamo kar tri primere izštevank: *Za koga so te pesmice*,⁸⁴ *Križ kraž*⁸⁵ in *Vijavaja*.⁸⁶ Zajčeva izštevanka *Ti loviš*⁸⁷ gradi na posnemanju otrokove igre z

⁷⁸ Vojan T. Arhar: *Smejale. Ringaraja*. (Antologija.) 1980, str. 104—105.

⁷⁹ Katjuša Virnik: *SMEHARIJA. Ciciban* 1979/80, št. 9, str. (7).

⁸⁰ Tone Pavček: *Šala za šolo. Ciciban* 1982/83, št. 2, str. 5.

⁸¹ Tone Pavček: *Sončna idila. Velesenzacija*. 1961, str. 14.

⁸² Mile Klopčič: *Otroci se love. Preproste pesmi*. 1934, str. 15—16.

⁸³ Neža Maurer: *Siničja izštevanka. Kam pa teče voda*. 1972, str. 9.

⁸⁴ Alenka Glazer: *Za koga so te pesmice? Žigažaga*. 1980, str. (5).

⁸⁵ Alenka Glazer: *Križ kraž. Žigažaga*. 1980, str. 40.

⁸⁶ Alenka Glazer: *Vijavaja. Žigažaga*. 1980, str. 42—43.

⁸⁷ Dane Zajc: *Ti loviš. Ta roža je zate*. 1981, str. 38.

besedami. Zanimiva je še pesem Toneta Pavčka *Koncert v naravi*,⁸⁸ v kateri stavek »vija vaja ven« vgradi v pesem, ki ni izštevanika, in z njim le poudari, da je dneva konec.

V poeziji za otroke pa bi želela opozoriti še na pesmi, ki spodbujajo igro pri otroku. Otroci se popolnoma vživljajo v stanja, v katerih so zabrisane meje med resničnostjo in irealnostjo. To dopušča, da postane otrok-bralec tudi sam akter in se bolj polno udeležuje dogajanja v pesmi s pravo, ustvarjalno igro.

Branko Rudolf v svojo knjigo *Zamorček in ladjica* vključi pesmi *Ježa na slonovih ramah*⁸⁹ in *Ptič leti*.⁹⁰ Ob pesmih napiše, da to ni le pesmica, da je tudi igra in pove, kako naj se z otrokom igramo.

Že Zupančičeva pesem *Na kolenu*⁹¹ spodbuja otroka, da se povzpne na očetovo koleno, ki mu lahko z ritmom poudari vsebino pesmi.

Zanimiva je tudi pesem Slavka Savinška *Biba leze*.⁹²

Najbolj značilne knjige, ki spodbujajo igro, so knjige Mire Voglar *Biba buba baja, Kam pa kam* in *Bibarije*.⁹³

V prvi knjigi *Biba buba baja* Mira Voglar že s posvetilom »Igra je otrokova potreba in njegova sreča« poudari pomen igre. Knjiga je namenjena staršem in vzgojiteljem, ki naj bi se s pesmijo, besedo in gibanjem aktivno vključili v otrokov svet. Besedje pesmi je preprosto, vsebuje tiste besede, ki jih otrok najprej osvoji. Ob vsaki pesmi so navodila za igro z dojenčkom in z malo večjim otrokom. Poudarek je na zvočnosti besed, saj majhen otrok dojema te pesmi le glasovno. Malo večji otrok vsebino že razume in tudi sodeluje v igri: se plazi, odgovarja na vprašanja in podobno.

Druga zbirka Mire Voglar *Kam pa kam* poudari ustvarjalnost otrok samih. V uvodni zgodbi nam pove, da je najlepše poslušati nekoga, ki glasbo sam ustvarja, ki si zna izmišljati svoje lastne pesmi.

V svoji tretji zbirki *Bibarije* Mira Voglar s pesmimi spodbuja otrokovo igro, katere cilj je premagovati strah in težave. Tako ga pesem spremlja ob hranjenju, kopianju, spanju, obisku pri zdravniku.

Sodobna poezija za otroke torej ne le spremlja otrokovo igro, marveč jo tudi spodbuja.

4. ŽIVALSKA TEMA

Živali so večna tema v književnem ustvarjanju za otroke. Že Paul Hazard je rekel, da mora vsak kandidat za uspešno otroško literaturo vsaj nekajkrat na leto obiskati živalski vrt. Otroci imajo radi živali, zato jih pesniki opevajo. Živali so lahko opisane take, kot so, personificirane, z moralističnim prizvokom, humoristično.

Nekoč so pisali predvsem o domačih živalih: psih, mačkah, miših in zajcih. Živali so personificirali, ker so želeli izraziti kakšen pedagoški nauk. Ta se je običajno skladal s krščanskim naukom: dobro bo nagrajeno, slabo kaznovano.

V sodobni poeziji se še pojavljajo mačke in miši, poleg njih pa še vrsta najrazličnejših živali: od dvonogih do stonogih, take, ki letajo, take, ki plavajo...

⁸⁸ Tone Pavček: *Koncert v naravi. Čenčarija*. 1975, str. (50).

⁸⁹ Branko Rudolf: *Ježa na slonovih ramah. Zamorček in ladjica*. 1955, str. (9).

⁹⁰ Branko Rudolf: *Ptič leti. Zamorček in ladjica*. 1955, str. (12).

⁹¹ Oton Zupančič: *Na kolenu. Pisanice*. 1900, str. 39.

⁹² Slavko Savinšek: *Biba leze. Sončnica na rami*. (Antologija.) 1975, str. 112–113.

⁹³ Mira Voglar: *Bibarije*. 1982.

Namesto opisov prevladuje fantazija, personificiranje pa ni namenjeno didaktičnim naukom, ampak razvijanju domišljije in igri. Ob živalski tematiki je pogost humor.

Tudi med živali je vdrlo sodobno življenje. Pavčkove živali prihajajo v mesto, slon telefonira, krave stavkajo, če jim kdo omeni mleko v prahu, maček gre na dopust na morje. Tudi v Kovičevem *Mačku Muriju*,⁹⁴ v katerem se proza prepleta s poezijo, živi maček civilizirano življenje, ima budilko, telefon in svojo prijateljico povabi na večerjo. Prevzel je mestni način obnašanja in bonton. Miroslav Košuta v pesmi *Koza z brado in brez nje*⁹⁵ govori o kozi Rozi, ki je dajala pozimi mleko, poleti pa limonado. Koza Meka pa je dajala poleti mleko in pozimi čaj. Torej se tudi koze v slovenski poeziji prilagodijo zahtevam časa.

Živali so si v basni pridobile določene lastnosti in postavlja se vprašanje, koliko so te lastnosti ohranjene še danes. Poezija Neže Maurer, katere osnovna tema je narava, vztraja pri tradicionalnih lastnostih. Te se spremenijo pri Branku Rudolfu v pesmi *Huda mravljica*⁹⁶ in pri Tonetu Pavčku v pesmi *Nesreča*,⁹⁷ kjer trčita dva polža, ker vozita prehitro. Tudi v okviru živalske tematike pride lahko do narobe sveta: pesem *Kaj je videl Mižek Figa* Ljudmile Prunk-Utve.

Pesmi z živalsko tematiko lahko delimo na take, kjer nastopajo živali, ki jih otrok pozna in pogosto srečuje, in na take, kjer nastopajo bolj eksotične živali. Tako pri Grafenauerju srečamo krokodila, kameleona, žirafe. Ob tem pa izvemo, zakaj imajo žirafe dolg vrat in zakaj uporabljamo pojem krokodilje solze. Hkrati pa v Grafenauerjevi poeziji nastopajo tudi najobičajnejše živali: gos, račka, polžek, mačka, žabe, putka. In vendar tudi te živali učinkujejo sveže, saj jih Grafenauer opiše z druge perspektive. Predvsem pa izvirnost njegove živalske tematike temelji na novem besedju. Taka je pesem *Putka*.⁹⁸

Pedpegatka, pedperutka,
golovratka, pedenjputka,
po dvorišču ko-koraka,
na vse grlo ko-kodaka.

Podobno učinkovito besedno igro najdemo tudi v pesmi Mateja Bora *Sračje sodišče*.⁹⁹

Ker je rekla sraka sraki,
da je sraka, ni žalila
srake, temveč le ugotovila
skratka, da je sraka sraka.

Živalska tematika zavzema pomemben del tudi v zbirki Saše Vegri *Mama pravi, da v očkovi glavi*. Živali so tu v mestnem okolju, v ulici Jojbolji, njihov svet pa je razširjen na pravljično raven. Tudi Vegrijeva uporablja besedne igre: — petelini čakajo, da jim pediker odstrani kurja očesa, — kačam strežejo kačji pastirji.

⁹⁴ Kajetan Kovič: *Maček Muri*. 1975.

⁹⁵ Miroslav Košuta: *Koza z brado in brez nje. Zaseda za medveda*. 1979, str. 28—29.

⁹⁶ Branko Rudolf: *Huda mravljica. Zamorček in ladjica*. 1955, str. (3).

⁹⁷ Tone Pavček: *Nesreča. Vrtiljak*. 1965, str. 13.

⁹⁸ Niko Grafenauer: *Putka. Kaj je na koncu sveta*. 1973, str. (34—35).

⁹⁹ Matej Bor: *Sračje sodišče. Pesmi za Manjo*. 1969, str. 40—41.

Živali se pojavljajo v najrazličnejših pesmih: v kratkih lirskih miniaturah, v ugankah, v epigramih, v daljših pripovednih pesmih. Poznamo tudi izštevankе z živalskim motivom: *Siničja izštevanka* (Neža Maurer) in uspavanke z živalskim motivom: *Piščančkova uspavanka*,¹⁰⁰ *Divjemu zajčku*¹⁰¹ (Neža Maurer), *Medvedova uspavanka v treh rundah*,¹⁰² *Žabja uspavanka v dveh lestvicah*¹⁰³ (Tone Pavček). Otroka pesnik primerja z živaljo: *Polhek spi*¹⁰⁴ (Manko Golar). Živali srečamo tudi v ljudski pesmi. Zaradi velike priljubljenosti te teme pa je izšel tudi izbor pesmi z živalsko tematiko: *Kdo bo z nami šel v gozdiček*.¹⁰⁵

5. LJUBEZENSKA TEMA

V nasprotju z živalsko tematiko, ki velja za eno najpogostejših v slovenski poeziji za otroke, je ljubezenska tema dolgo predstavljala tabu temo. Poveličevali so predvsem bratsko ljubezen in ljubezen do matere, boga, domovine, o zaljubljenosti otrok pa niso pisali. In vendar različne ankete kažejo, da se prve simpatije med dečki in deklicami pojavijo že v predšolski dobi, v vrtcu, na igrišču. Sodobna pesem za otroke je tako v tej temi našla nove navdihe. V jugoslovanski poeziji za otroke sta z ljubezensko tematiko presenetila Miroslav Antić s knjigo *Koder plavih las*¹⁰⁶ in Stjepan Jakševac s knjigo *Ljubi, ne ljubi, ljubi*.¹⁰⁷ V slovenski poeziji ne moremo govoriti o posebni knjigi na to temo, poznamo le posamezne pesmi.

Take so pesmi Miroslava Slane-Mirosa *Zaljubljena frklja in računstvo*,¹⁰⁸ Saša Vegri *Kaj vse diši*¹⁰⁹ in *Deklica in deček*¹¹⁰ ter Franceta Forstneriča *Soseda*.¹¹¹ Pri Francetu Forstneriču je ljubezen vpeta v temo odrašćanja. Saša Vegri s stavkom: »Meni dišiš najlepše ti« poda izjemno slikovito in izvirno ljubezensko izjavo.

Boris A. Novak v pesmih *Ljubezenska za dečke*¹¹² in *Ljubezenska za deklice*¹¹³ izpusti glagol, tako se približa otroškemu načinu govora in ne razkrije vse skrivnosti.

Jože Snoj se ljubezenski temi približa v pesmi *Ringaraja in kaj še vse bo*.¹¹⁴ Ljubezen med Vidom in deklico se začne ob igri. S to pesmijo se konča zbirka *Lajna drajna*. Tretjo Snojevo zbirko *Pesmi za punčke* uvajata dve pesmi

¹⁰⁰ Neža Mauer: *Piščančkova uspavanka*. *Beli muc*. 1981, str. 28.

¹⁰¹ Neža Mauer: *Divjemu zajčku*. *Kam pa teče voda*. 1972, str. 28.

¹⁰² Tone Pavček: *Medvedova uspavanka v treh rundah*. *Čenčarija*. 1975, str. (52).

¹⁰³ Tone Pavček: *Žabja uspavanka v dveh lestvicah*. *Čenčarija*. 1975, str. (53).

¹⁰⁴ Manko Golar: *Polhek spi*. *Jaše k nam zeleni Jurij*. 1969, str. 39.

¹⁰⁵ *Kdo bo z nami šel v gozdiček*. (Antologija.) 1977.

¹⁰⁶ Miroslav Antić: *Plavi čuperak*. 1965.

Koder plavih las. Prevedel Bogdan Gjud. 1970.

¹⁰⁷ Stjepan Jakševac: *Voli, ne voli, voli*. 1972.

Ljubi, ne ljubi, ljubi. Prevedla Miha Avanzo in Severin Šali. 1981.

¹⁰⁸ Miroslav Slana-Miros: *Zaljubljena frklja in računstvo*. *Kurirček* 1980/81, št. 5, str. 218—219.

¹⁰⁹ Saša Vegri: *Kaj vse diši*. *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*. 1983, str. 50.

¹¹⁰ Saša Vegri: *Deklica in deček*. *To niso pesmi za otroke ali kako se dela otroke*. 1983, str. 54.

¹¹¹ France Forstnerič: *Soseda*. *Bela murva*. 1976, str. 18—19.

¹¹² Boris A. Novak: *Ljubezenska za dečke*. *Prebesedimo besede*. 1981, str. (40—41).

¹¹³ Boris A. Novak: *Ljubezenska za deklice*. *Prebesedimo besede*. 1981, str. (38—39).

¹¹⁴ Jože Snoj: *Ringaraja in kaj še vse bo*. *Lajna drajna*. 1971, str. 69.

na temo: od kod otroci? V pesmi *Rožnate štručke*¹¹⁵ pove, da punčke rastejo na gredici, v pesmi *Mamina slikanica*¹¹⁶ pa, da pridejo punčke iz mamine slikanice.

Pri Pavčku je v pesmi *Kako raste mama*¹¹⁷ rojstvo prikazano kot trenutek, prihod iz niča.

Ob ljubezenski temi se ustavi še Niko Grafenauer v pesmih *Ljubezen*¹¹⁸ in *Poljub*.¹¹⁹ Pesem *Ljubezen* se konča:

Ljubezni se jezik zatika,
vse počne sebi navkljub,
dokler ni dovolj velika
za prvi poljub.

V pesmi *Poljub* pa pravi:

Poljub nas z ustnicami
prižema nase.
Takrat čas in prostor stoji,
a duša rase.¹²⁰

Pesmi z ljubezensko temo v slovenski poeziji za otroke ni mnogo, a te, ki so, so estetsko učinkovite in med seboj zelo različne.

6. POETOLOŠKA TEMA

Kot zadnjo omenjam poetološko temo, torej pesmi za otroke, ki govore o pesništvu. S tem, ko pesnik izpove svoje nazore o izvoru, namenu, učinku, značilnosti poezije, že nakaže tudi svoj odnos do stila pesmi oziroma izpove svojo poetiko.

Kaj je pesnjenje?

Grafenauer v pesmi *Glava*¹²¹ pravi:

Kadar glava
nad oblaki plava,
ne gre ne po levi, ne po desni
ampak pesni.

Kako nastane pesem?

Grafenauer v pesmi *Poezija*¹²² pravi, da pošljejo iz Rima tovor vseh mogočih rim, te rime zlepijo in ukrojijo v poezijo. Res je rima obvezen element v Grafenauerjevi poeziji. V pesmi *Odkod*¹²³ pa isti pesnik pravi, da je pesem na-

¹¹⁵ Jože Snoj: *Rožnate štručke. Pesmi za punčke*. 1976, str. 6—7.

¹¹⁶ Jože Snoj: *Mamina slikanica. Pesmi za punčke*. 1976, str. (8).

¹¹⁷ Tone Pavček: *Kako raste mama. Čenčarija*. 1975, str. 38.

¹¹⁸ Niko Grafenauer: *Ljubezen. Nebotičniki, sedite*. 1980, str. 71.

¹¹⁹ Niko Grafenauer: *Poljub. Skrivnosti*. 1983, str. 26—27.

¹²⁰ Navedeno mesto, str. 26.

¹²¹ Niko Grafenauer: *Glava. Nebotičniki, sedite*. 1980, str. 13.

¹²² Niko Grafenauer: *Poezija. Kaj je na koncu sveta*. 1973, str. 61.

¹²³ Niko Grafenauer: *Odkod? Kaj je na koncu sveta*. 1973, str. 44—46.

stala iz kaplje črnila. Podobno kot Grafenauer tudi Miroslav Košuta v pesmi *Ringa ringa raja*¹²⁴ razglasi rimo kot nepogrešljiv element pesmi. Kajetan Kovič piše pesmice tako, da čaka na zajca, ki se skriva v njegovo pesem, na mačkona, ki si brusi kremplje v njegovi pesmi, na deklico, ki pokuka na njegovo pesem, na dečka, ki napiše njegovo pesem. Če ni nobenega od njih, šest dni premišljuje in sedmi dan sam narekuje pesem pisalnemu stroju.

Kakšna je pesem?

Jože Snój v pesmi *Lajna med bloki*¹²⁵ opiše pesem kot cajno, polno besedi, v pesmi *Vid pripoveduje*¹²⁶ pa je poezija teta, ki je prišla na obisk.

Pesem lahko postane osebek pesmi, je personificirana. Tako je v pesmi Jožeta Snoja *Stop za pesmico*¹²⁷ in v pesmih Miroslava Košute *Nagajiva pesmica*¹²⁸ in *Potepanje s pesmico*¹²⁹

France Forstnerič v pesmi *Hitra pesem*¹³⁰ pravi, da piše tako pesem, ki se zvija, skače čez ovire, vozi slalom, skrivaj kadi, kaže jezik izza vogala, laže, si obira uši in pljuje na tla. Že s tem izpove, da njegov namen ni vzgajati in počevati s pesmijo.

Kje živi pesem?

Jože Snój pravi v pesmi *Kjer pesem prebiva*,¹³¹ da so to gotovo usta, in sicer široko odprta, doneča usta.

Saša Vegri pa v epilogu k svoji zbirki *Mama pravi, da v očkovi glavi* pove: »Ne vem pa, če že veš, da knjiga ni tisti pravi prostor, kjer je pesem doma. Knjiga je za pesem lečasno bivališče. Iz tega začasnega bivališča se potem pesmi selijo v glave. Ampak ne v vsako glavo, to pa že ne! Predvsem pesem ne mara glav, ki je v njih tak preprih, da jo odnese ven, še preden dobro vstopi vanjo. Tudi domišljavih glav, ki vse vedo, pesmi ne marajo. Pesmi imajo rade take radovedne zvedave glave, prav tako, kot jo imaš ti. V tako glavo se pesem vseli z veseljem in v njej živi za očmi. Zato tisti, ki imajo pesem v glavi, vidijo toliko nenavadnih stvari in reči, o katerih se domišljam in raztresenim beticam še sanja ne.«¹³²

Kdo je pesnik?

Tone Pavček v pesmi *Upravičeno spoštovanje*¹³³ pravi, da je pesnik tisti, ki je suh kot peresnik in se mu zamišljene rože razcvetajo sredi oči.

Kakšen je smisel poezije?

Pesem je vse, bi lahko rekli, ko preberemo pesimističen konec Pavčkove zbirke *Čenčarija*. Ko se rime skrijejo neznanokam in presahnejo vse pesmi, je najbolje zaspati. Spanje tu pomeni umik iz življenja, kajti v življenju je nastopila praznina. Pesnika so Čenčači izgnali iz Čenčarije, ker je postal star,

¹²⁴ Miroslav Košuta: *Ringa ringa raja. Zaseda za medveda*. 1979, str. 48.

¹²⁵ Jože Snój: *Lajna med bloki. Lajna drajna*. 1971, str. 6.

¹²⁶ Jože Snój: *Vid pripoveduje. Lajna drajna*. 1971, str. 28—29.

¹²⁷ Jože Snój: *Stop za pesmico. Stop za pesmico*. 1973, str. 5—6.

¹²⁸ Miroslav Košuta: *Nagajiva pesmica. Zaseda za medveda*. 1979, str. 41.

¹²⁹ Miroslav Košuta: *Potepanje s pesmico. Zaseda za medveda*. 1979, str. 46—47.

¹³⁰ France Forstnerič: *Hitra pesem. Bela murva*. 1976, str. 20—21.

¹³¹ Jože Snój: *Kje pesem prebiva? Lajna drajna*. 1971, str. 5.

¹³² Saša Vegri: *Kaj kdo nosi v glavi*. V: Saša Vegri: *Mama pravi, da v očkovi glavi*. 1978, str. (47—48).

¹³³ Tone Pavček: *Upravičeno spoštovanje. Velesenzacija*. 1961, str. 5.

čuđaški, neresno klepetav. Potem so se skrile še rime in pesnik ne vidi več smisla življenja.

Kaj pa pravljice?

Saša Vegri že svojo pesem naslovi *Pravljice se presaja (od oktobra do maja)*.¹³⁴ Pravljice torej rastejo. V Pavčkovi Čenčariji pa pravljice zorijo. V pesmi *Požrešni volk*¹³⁵ izvemo, da potem Čenčač je kraljice, lisice, zlate ptice, viteze, zmaje, prince . . .

Poleg pesmi, ki govore o pesmi, pesnjenju, pesniku, najdemo še pesmi, ki govore o stavku in o besedah.

O stavku govori Miroslav Košuta v pesmi *Stavki o stavku*.¹³⁶

O besedah je več pesmi. Jože Snoj nas v pesmi *Čarovnije iz besed*¹³⁷ poziva:

Igrajmo se besede,
igrajmo se besede.

V pesmi *Noka ne zna brati*¹³⁸ pa pravi, da škrtati-črke spečejo besedo, ki je rahla kakor puh, bela kakor kruh in topla kot usta deklice Noke.

Tone Pavček v pesmi *Besede, take in drugačne*¹³⁹ razloži, kakšne besede ljubi:

Ljubim besede, tiste prave,
ki nočejo v glave odraslih:
sočne in zvočne in vsemogočne,
zmožne in prožne,
gladke in sladke,
ki se v ustih topé,
čistijo grlo in ga hlade,
kakor bonboni,
ko čokolada, ko limonada,
ki, kadar se rabijo, gladijo, vabijo,
sladijo, zvenijo, živijo,
ko Tivoli
in v njem direndaj
ali pa pokajo, pojo in se pačijo
kot papagaj
ali, postavim, Popokatepetl.

Ta pesem razodeva Pavčkovo poetiko. Njegove besede naj živijo, poudarek je na zvočnosti, za primer pa pove besedo: Popokatepetl. Tudi zadnje tri vrstice v tej pesmi potrjujejo to zvočnost, saj se v njih petkrat ponovi morfem »po«, štirikrat morfem »pa« in enkrat »pe«. Še nekaj nam pove ta pesem: te besede, ki jih Pavček ljubi, nočejo v glave odraslih, to so besede otrok.

¹³⁴ Saša Vegri: *Pravljice se presaja (od oktobra do maja)*. Mama pravi, da v očkovi glavi. 1978, str. 25–26.

¹³⁵ Tone Pavček: *Požrešni volk*. Čenčarija. 1975, str. (13).

¹³⁶ Miroslav Košuta: *Stavki o stavku*. Pticka smejalca. 1984, str. 42.

¹³⁷ Jože Snoj: *Čarovnije iz besed*. Lajna drajna. 1971, str. 36–37.

¹³⁸ Jože Snoj: *Noka ne zna brati*. Pesmi za punčke. 1976, str. 26–27.

¹³⁹ Tone Pavček: *Besede, take in drugačne*. Vrtiljak. 1965, str. 6–7.

Citirana varianta v: *Slon v žepu*. 1979, str. 46.

Podobno idejo, čeprav upovedeno z drugimi besedami, nosi uvodna pesem v zbirki *Prebesedimo besede* Borisa A. Novaka:

Na svetu je veliko veliko ljudi
in veliko veliko besed.

In kakor je na svetu preveč odraslih ljudi,
tako je tudi preveč odraslih besed.

Kajti, te odrasle, stare besede
so blede kot krede
in dolgočasne kot grde sosede!

Stare besede ne pojejo.
Stare besede le papir jejo.

Tako stara beseda budilka sploh ne zvoni.
In stara beseda medved sploh ne je meda.
Stara beseda policaj pa namesto palice
v roki drži — polico!

Zato se razbesnimo in prebesedimo besede!

Poiščimo kakšne skrite, nezaslišane —,
odkrijmo kakšne neznane — —,
ustvarimo kakšne — — —,
skujmo — — — —,
izmislimo si kakšne nove besede!

Budilko prebesedimo v — zzzbudilko!
Medveda preimenujmo v — medjeda!
Policaja prekrstimo v — palicaja!

In glej, čudež!

Popravljena beseda zzzbudilka zzzzvoni kot zzzmešana!
Požrešna beseda za medjeda je sklede in sklede meda!
Postavni besedi palicaj pa ob pasu res visi — palica!

Te prebesedene besede pojejo, pojejo!

Kajti, otroštvo besed
je rožnato kot sen
in kratkočasno kot pesen!¹⁴⁰

Tudi Boris A. Novak vidi bistvo novih besed v tem, da pojejo. Glavni namen vseh besednih iger je torej zvočni učinek. Vendar pa ta zvočni učinek ni brez zveze s pomenom besede. Svojo poetiko najbolje opredeli pesnik sam: »iščemu

¹⁴⁰ Boris A. Novak: *Prebesedimo ... Prebesedimo besede*. 1981, str. (4—5).

poezijo jezika; skozi poezijo jezika iščem poezijo sveta... Jezik ni sredstvo, temveč prostor poezije. Jezik je telo poezije in poezija je duša jezika. Zato svojih pesmi ne 'pišem', temveč jih tako rekoč orkestriram. Prisluškujem glasbi soglasnikov in samoglasnikov in skladam zloge. Biologi raziskujejo osmozo kot temeljni proces življenja; jaz raziskujem osmoticno prenikanje pomena v zven in zvena v pomen kot temeljni proces življenja jezika, kot temeljni proces poezije. In se neskončno čudim: kako zven besede pomeni in pomen besede zveni! Igra torej. Vendar ne neobvezna in samozadostna, temveč snujoča in zavezujoča igra. Igra, ki poraja pesem, igra, ki gradi ta še nevidni in ne(za)slišani svet!¹⁴¹

Prav tako kot je Pavček poudaril, da so prave besede tiste, ki nočejo v glave odraslih, tudi Novak pravi, da je na svetu preveč odraslih besed, ki ne pojejo. Prebesedene besede so v otroštvu besed, najboljši kovači novih besed so otroci. Novak jih na začetku svoje knjige ogovori in jih imenuje svoje učitelje. Svojo knjigo predstavi kot domačo nalogo, polno prebesedenih besed.

Pesniška govorica je nasprotnik izenačenega, uniformiranega jezika, ker je nujno osebna in enkratna. Zato tudi v poeziji za odrasle najdemo iskanja nove besede. Zanimiva je pesem *Kepa pepela* Daneta Zajca, ki vidi rešitev v novem jeziku, ki govori besede iz prsti. Tudi vračanje v preprosto, žargonsko besedo, tema molka v poeziji in topografska poezija, ki se odreka besedi, so odgovori na težnjo po izvirnem, osebnem izrazu.

Med pesniki za otroke bi omenila še Milana Dekleva, ki v pesmi *Metulje pesmi v knjigah obletavajo strani*¹⁴² pove, da nove besede, ki jih je našel, ne govorijo več, le mahajo s krili. Torej tudi on teži k besedam, ki zmorejo več kot samo poimenovanje stvari. Prav v jeziku se lahko dogajajo najbolj nenavadne stvari.

Študijo o igri v slovenski sodobni pesmi za otroke sklepam z mislijo, da je vsaka razlaga poezije le ena izmed možnih interpretacij. Dane Zajc pravi: »Nemogoče se mi zdi, da bojo morali delati otroci obnove mojih pesmi ali mojih iger, ko bi kaj takega sam ne mogel narediti. Da bojo posiljevali njihove glave s tistim, kar je bilo namenjeno prebujanju prostosti, kar je bila moja nevsiljiva poslanica sočloveku.«¹⁴³

Literatura

- Denise Escarpit: *La littérature d'enfance et de jeunesse en Europe. Panorama historique*. Paris, 1981
- Berta Golob: *Srce ustvarja, roka piše. Srečanja z mladinskimi pisatelji*. Ljubljana, 1983
- Paul Hazard: *Knjige, otroci in odrasli ljudje*. Ljubljana, 1973
- Branko Hofman: *Pogovori s slovenskimi pisatelji*. Ljubljana, 1978
- Matjaž Kmecl: *Mala literarna teorija*. Ljubljana, 1976
- Slobodan Z. Marković: *Zapiski o književnosti za otroke*. Ljubljana, 1975

¹⁴¹ Boris A. Novak. V: France Pibernik: *Med modernizmom in avantgardo*. 1981, str. 322.

¹⁴² Milan Dekleva: *Metulje pesmi v knjigah obletavajo strani. Pesmi za lačne sanjavce*. 1981, str. (26).

¹⁴³ Dane Zajc. V: Branko Hofman: *Pogovori s slovenskimi pisatelji*. 1978, str. 489.

- Boris Paternu: *Pogledi na slovensko književnost*. Ljubljana, 1974
 France Pibernik: *Med modernizmom in avantgardo*. Ljubljana, 1981
 Zlata Pirnat-Cognard: *Pregled mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov*
 (1945—1968). Ljubljana, 1980
 Ivan Toličič — Vera Smiljanič-Čolanović: *Otroška psihologija*. Ljubljana, 1970
 Ivo Zalar: *Suvremena hrvatska dječja poezija*. Zagreb, 1979

Zusammenfassung

DAS SPIEL IN DER GEGENWÄRTIGEN KINDERDICHTUNG

Die Autorin stellt an konkreten Texten aus der gegenwärtigen slowenischen Kinderdichtung das Spiel als das Hauptmerkmal fest. Sie ist der Meinung, daß sich eben dadurch die Gegenwartigkeit zeigt. Das Spiel kommt nach den Untersuchungen der Autorin auf mehreren Ebenen zum Ausdruck; die Studie behandelt vor allem zwei davon: die Entpädagogisierung der Poesie und ihre Themen, wo besonders die Definierung der Gegenstände und Begriffe, das Thema »verkehrte Welt«, das Spiel als Thema, das Liebsthema und das poetologische Thema behandelt werden.

Alenka Glazer

Maribor

O DELU JOSIPA BRINARJA

Josip Brinar, rojen 1. novembra 1874 v Studencah nad Hrastnikom,¹ umrl 12. marca 1959 v Celju, učitelj, meščanskošolski učitelj, ravnatelj meščanske šole, je deloval kot pedagoški pisatelj, sestavljalec šolskih čitank in pisec šolskih knjig, zlasti za meščansko šolo, a tudi kot zanimiv mladinski pisatelj.

V okviru slovenske mladinske književnosti je Brinar pomemben v dveh smereh: kot avtor zgodnjih teoretičnih razmišljanj o mladinski književnosti in kot pisec, prirejevalec in prevajalec mladinskih leposlovnih del. In čeprav je s teoretičnimi razmišljanji stopil pred javnost prej kakor s samostojnimi leposlovnimi besedili, so vendar ta med širšim občinstvom bila odmevnejša. Toda mlajšim rodovom Brinarjeva besedila niso več znana, ker po drugi vojni doslej še nobeno ni doživelo ponatisa.

Zato naj ta kratki očrt Brinarjevega dela opozori vsaj na nekatere značilnosti njegovega mladinskega leposlovja, ki bi bilo sicer vredno podrobnejše analize. Dodan je tudi kratek pregled njegovih teoretičnih spisov.

Prvo Brinarjevo leposlovno delo je v eni knjižici združevalo dve besedili, označeni kot povesti: *Medvedji lov* in *Čukovo gostijo*.² Izšla je knjižica istega leta ko Župančičeve *Pisanice*, torej 1900, pri istem založniku Lavoslavu Schwentnerju, ki je na prelomu stoletij tudi z zanimanjem za mladinsko književnost pokazal posluš za nove težnje in smeri v razvoju literature. A izdala je knjižico kot prvi zvezek Mladinske knjižnice »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«.

Prva povest, *Medvedji lov*, raste iz realističnega začetka, ko medved iz vaškega hleva ugrabi tele. Oškodovani gospodar Petobrus hoče skupaj z lovцем Gregoračem medveda uloviti. A pred nočjo se morata zasledovalca zateči v samotno hišico upokojenega profesorja gospoda Kozma Borovskega. Z zabavnimi in napetimi lovskimi pripovedmi si bedeci krajšajo čas. Eksotično

¹ Tako navaja Brinarjev rojstni kraj Fran Roš v članku *Josip Brinar osemdesetletnik* (s sliko). *Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1955*, Celje, 1954, str. 118; v *SBL I*, str. 60, je navedeno, da je Brinar rojen v Studencah pri Trbovljah; Ivan Andoljšek beleži v knjigi *Naš začetni bralni pouk in učbeniki zanj. II. 1869—1918*. Ljubljana, DDU Univerzum 1976, str. 205, kot rojstni kraj Studenci nad Hrastnikom; po Andoljšku so privzeti tudi podatki o Brinarjevi smrti.

² *I. Medvedji lov. Povest. II. Čukova gostija. Povest*. V Ljubljani. Založil L. Schwentner 1900. 70 str. (Mladinska knjižnica. Izdaja »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. I. zvezek.) Te povesti je nagradil »Češko-slovenski spolek v Pragi«.

učinkuje pripoved gospoda Kozma o doživetju v Afriki, od koder si je pripeljal opico Koka, kot pripovedka se čuje Petobrusov družinski spomin na dogodek iz časov turških vpadov. Razplet je nepričakovan in šaljivo poantiran. Povest je torej zasnovana iz različnih zgodbenih enot, ki jih povezujejo naključno zbrani pripovedovalci, a zaporedje dogodkov se kljub mnogim preskokom domiselno povezuje in je za bralca privlačno. Besedilo se od dotedanje mladinske književnosti ločuje predvsem po tem, ker ne prinaša kakega izrazitega vzgojnega poudarka. To velja — vsaj do neke mere — za celotno Brinarjevo mladinsko delo. In še po nečem se že v prvencu kažejo poznejše značilnosti pisatelja: jezik je živ, naslonjen na ljudsko govorico, zlasti v številnih dialogih. Vse sestavine kažejo, da je avtor zares pripovednik.

Čukova gostija se začenja prav tako z realistično situacijo, ko se v kmečki hiši pri ličkanju turščice zbrani ljudje pogovarjajo. Tudi tu je izhodišče govorne beseda, le da tokrat ne več o stvarnem (pa četudi nenavadnem) dogajanju, temveč stari dedec pripoveduje »povest« o grajskih na hribu Kačjeku, ki so bili zaradi trdosrčnosti zakleti, gospa v sovo, vitez v čuka in njun sinček v kosa, a so se na koncu vendarle odrešili. Morali pa so prej povabiti na gostijo vse živali pa hkrati doseči, da jih bodo vse zasovražile in jih izgnale iz svoje družbe. Pogoji za odrešitev je torej dvosmeren in kaže avtorjevo težnjo, da bi se izognil idealizaciji ali črno-beli polarizaciji oseb. Tudi to ostaja Brinarjeva splošno veljavna značilnost. Ob koncu povesti *Čukova gostija* je v besedilo vpleten odlomek ljudske pesmi o čukovi ženitvi s sovo. Brinar je dobrih dvajset let pozneje to svoje delo označil kot začetek nove smeri v slovenski mladinski književnosti: »Kot nekaka posebna panoga v našem slovstvu se je v zadnjem času razvilo ustvarjanje umetnih pravljic na osnutku narodnega blaga. Ko je na pragu tega stoletja utrla skromna pravljica, *Čukova gostija* to pozabljeno pot, so se oprijeli razni pisatelji z večjo ali manjšo spretnostjo narodnih pesmi in pravljic, presnavljajoč, lišpajoč in opremljajoč jih z nakitom lastne domišljije.«³

Tako je Brinar že s prvo knjigo začrtal dvojnost svojega pisanja za otroke in mladino. Pisal je realistične povesti, katerih snov in motive je večinoma jemal iz narave, še posebej iz življenja živali, vanje je vpletal lovske dogodivščine, anekdote in šale, pisal pa je tudi besedila, ki jim je za osnovo jemal ljudsko pripovedno prozo, bajke, pripovedke, legende. Posebno mesto imajo v tem pisanju živalske pravljice.

Kot druga Brinarjeva knjiga je izšla *Lisica Zvitorepka*,⁴ s podnaslovom *Živalske pravljice za odrastlo mladino*. V predgovoru avtor opozarja na ljudske pravljice o lisici, ki so jih zbirali in prirejali različni avtorji, od Jakoba Grimma in Goetheja do Valjavca in A. N. Afanasjeva. Tudi svoje delo je Brinar označil le kot prireditev zbranega gradiva, vendar se vseh osemindesetih in naslovljenih, večinoma fabulativno zaokroženih pripovedi med seboj povezuje v večjo pripovedno celoto. V njej poleg lisice nastopajo kralj živali lev Miro-ljub, volk Lakotnik, medved Miško, maček Krnjav in druge živali. Tako se bere Brinarjeva *Lisica Zvitorepka*, ki je pisana v živem jeziku, zlasti z rekli približanem ljudski govorici in ljudskemu slovstvu, kot zanimiva, deloma šaljiva,

³ Josip Brinar: *Novejše slovstvo za mladino*. Pedagoški zbornik za leto 1921, str. 117.

⁴ *Lisica Zvitorepka. Živalske pravljice za odrastlo mladino*. Zbral in priredil Josip Brinar. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu 1904. 143 str. (Slovenskih Večernic 56. zvezek.)

a še večkrat neusmiljeno stvarna, celo kruta in grozljiva pripoved o človeških lastnostih. Avtor končuje svoj predgovor z besedami: »Ako hočete vedeti, kako se godi v človeškem življenju, ako hočete spoznati svet v pravi luči: prebirajte pridno to knjigo!«⁵ Torej so Brinarjeve živalske pravljice pravzaprav alegorije.

Lisica Zvitorepka je deloma predelana izšla drugič po devetnajstih letih.⁶

Med živalske pravljice spada tudi *Kosmatin kralj notranjskih gozdov*.⁷ Pripoved združuje petnajst štetih, naslovljenih in zgodbeno večinoma zaokroženih pripovednih enot, ki pa so vendar snovno med seboj povezane. Manj enotna je pripovedna perspektiva in iz nje izhajajoče temeljno življenjsko občutje. Zgodbe so deloma pripovedovane z vidika mogočnega medveda Kosmatina in njegove družine, medvedke Medjele ter mladičev Miška in Zlatogrivke, a tudi drugih živali, deloma z vidika osirotelega dečka Pavleka, ki je nekoč Kosmatinu pomagal v stiski in se z njim sprijateljil, pa tudi drugih ljudi. Vendar sta svet živali in svet ljudi med seboj ločena in ju ne more zblíževati niti dejstvo, da živali govore človeško govorico. Ljudje v živalih vidijo svoje nasprotnike in plen ter jih zasledujejo in uničujejo. Tako se nasilno iztečejo tudi življenja vseh članov Kosmatinove družine, živ ostane edino Miško, ki s prijateljem Pavlekom na koncu odide v svet. Miškova odločitev: »Stran iz teh krajev nesreče, daleč kam proč!«⁸ morebiti tudi nakazuje neposredno življenjsko stvarnost v takrat zasadenih krajih Notranjske, ki so prizorišča pripovedi. Posamezni prizori v tekstu so živahni, razgibani, jezik in slog prav tako, vendar celota ne učinkuje ubrano.

Dosti bolj enotna je stvarna pripoved v knjigi *Volk Sivor*.⁹ Knjiga vsebuje še povest *Luč z Nanosa*, ki je snovno deloma povezana z naslovno povestjo. Ta je do skrajnosti nesentimentalna pripoved o življenju, kakršno poteka v naravi, med živalmi, kjer uravnava življenje le surov boj za obstanek. V pokrajino med Snežnikom, Javornikom in Nanosom so postavljeni ljudje in živali, ki skupaj trepetajo pred volkom Sivorjem, strahom Notranjske. Po drznosti in silovitosti volk Sivor, ki ga je kot osirotelega mladiča sprejela za svojega psica Risa, v domišljiji ljudi prerašča v bitje, ki dobiva nadnaravno moč in zbuja srhljivo grozo. Glavni Sivorjev preganjalec je grajski valpet Suhajužna, ki pa se v vseh poskusih, da bi krvoločnega volka uničil, vedno znova osmeši. Tako prerašča zgodba o volku Sivorju v svojevrstno poveličevanje svobodoljubnosti, ki je tako silna, da Sivor svoji družici Sivori, ko jo ljudje z zvijačo ujamejo in priklenejo h kolu, pregrizne vrat, ker mu ne uspe, da bi jo rešil. Raje smrt kakor suženjstvo. Pripoved kaže dobrega poznavalca narave, a tudi prvinskih ljudi, ki živijo sredi narave. Vendar delo po silovitosti in neolepšanem realizmu posameznih prizorov ter po osnovnem arhaično mračnem občutju, podprtem z ustreznim slogom, sega že čez okvir del, ki jih običajno uvrščamo v mladinsko književnost.

⁵ Navedeno delo, str. 4.

⁶ *Lisica Zvitorepka. Živalske pravljice za mladino*. Zbral Josip Brinar. Drugo, predelano izdanje. Družba sv. Mohorja na Prevaljah 1923. 142 str.

⁷ *Kosmatin kralj notranjskih gozdov*. Spisal Josip Brinar. Z risbami opremil Milko Bambič. Celje, založila Družba sv. Mohorja 1931. 101 str. (Mohorjeva knjižnica. 45.)

⁸ Navedeno delo, str. 97.

⁹ Josip Brinar: *Volk Sivor*. (Knjigo ilustriral akad. slikar M. Modic v Celju.) Natisnila tiskarna Brata Rodé & Martinčič v Celju 1931. 105 str. (Založba ni navedena.)

Snovno in motivno dosti bolj raznovrstna je zbirka *Pohorske bajke in povesti*.¹⁰ Združuje dvajset krajših pripovedi, deloma bajk, deloma pripovedk, legend, živalskih zgodb, pa tudi motivov, zlasti z zgodovinsko snovjo, ki se približujejo novelistiki. Realizem in pravljlična fantastika se prepletata tudi v okviru posameznih besedil in iz takih spojev raste svojevrstno občutje sveta, ki je privzdignjeno nad vsakdanjost, pa vendar vrsta podrobnosti kaže na vsakdanje življenje kot na izhodišče za zgodbe. Takó občuti življenje človek iz ljudstva, katerega pripoved ponazarja poleg številnih primer in prisposodob tudi pogosta raba narečnih izrazov. *Pohorske bajke in povesti* s slikovitim jezikom, z razgibanim slogom, s posebnim koloritom, ki vzbuja elegično nostalgčna občutja, in z rahlo privzdignjenim realizmom pomenijo najuspelejše Brinarjevo mladinsko delo. Knjigo lahko uvrstimo med slovensko mladinsko klasiko.

Samo kot prevajalec je Brinar pripravil še eno mladinsko delo, *Ključec in njegove prigode*.¹¹ Tu je ponovno uporabil bistvene značilnosti svojega pisanja, živahen jezik in razgiban slog, zlasti pa je v tem delu prišel do izraza humor, ki se sicer kaže tudi v njegovem izvirnem delu.

Ta kratki očrt Brinarjevega mladinskega leposlovja je poskusil nakazati novosti v njegovem delu. A šele podrobna analiza bo lahko zanesljivo pokazala, koliko je avtor v svojem delu uresničil načelno zahtevo, izrečeno v vrsti teoretičnih tekstov oziroma kritik, da naj bi se mladinska književnost otresla didaktičnosti in postala umetniško enakovredna drugi literaturi.

Da je Brinar spadal v skupino učiteljev, ki so proti koncu prejšnjega stoletja začeli uveljavljati v šoli (pod vplivom enakega gibanja pri Nemcih) umetnostno vzgojo, se vidi predvsem po njegovih načelnih člankih o mladinski književnosti ter kritikah in ocenah s tega področja. Članke o »mladinskem slovstvu, za katero (je) zahteva(l) predvsem umetniške kvalitete,«¹² je pisal od leta 1897 dalje. Takrat je pod psevdonimom Brinjos v članku *Mrvica o mladinskih spisih*¹³ predvsem obširno citiral nemškega filozofa in pedagoga Johanna Friedricha Herbarta (1776—1841).

Štiri leta pozneje je izdal v samostojni knjigi spis *Anton Martin Slomšek kot pedagog*,¹⁴ kjer je med drugim obravnaval tudi Slomškove spise za mladino, poudaril tendencioznost ter hkrati vpliv teh del in videl v Slomšku slovenskega Krištofa Schmidta.

Največ teoretičnih misli o mladinski književnosti je Brinar zapisal v svoji razpravi *O slovstvu za mladino*, objavljeni v *Pedagoškem letopisu* leta 1905.¹⁵ V podčrtni pripombi na prvi strani je opozoril, da se njegova razprava naslanja deloma na knjigo Heinricha Wolgasta (1860—1920): *Das Elend unserer Jugendliteratur. Ein Beitrag zur künstlerischen Erziehung der Jugend*. Brinar navaja izdajo iz leta 1899, a knjiga je prvič izšla 1896 ter bistveno vplivala na prevrednotenje mladinske književnosti pri Nemcih.

¹⁰ Josip Brinar: *Pohorske bajke in povesti*. Ilustracije: M(aksim) in O(ton) Gaspari. Ljubljana, založila »Učiteljska tiskarna« 1933. 138 str.

¹¹ *Ključec in njegove prigode*. Poslovenil Josip Brinar. (Avtor Gottfried August Bürger ni naveden.) Ilustriral M(aksim) G(aspari). Vir pri Domžalah, založila in tiskala tiskarna Veit in drug 1941. 104 str.

¹² *SBL I*, str. 60—61.

¹³ Brinjos: *Mrvica o mladinskih spisih*. *Popotnik* 1897, str. 55, 58—59.

¹⁴ Josip Brinar: *Anton Martin Slomšek kot pedagog*. Natisnil in založil Dragotin Hribar v Celju 1901. 94 str. »Slovensko učiteljsko društvo za ptujski okraj« je prisodilo temu spisu častno nagrado.

¹⁵ Josip Brinar: *O slovstvu za mladino*. *Pedagoški Letopis* 1905, str. 14—34.

Brinar v pregledu dotedanjih spisov za mladino pri Slovencih navaja Slomška ter vpliv Krištofa Schmida, povzema ugotovitve nemških pedagogov, ki so še vedno podpirali tendencioznost v mladinski književnosti, nato pa obsežno povzame Stritarjevo razpravljanje iz *Zvona* 1879, ko je odklonil Tomšičeve *Dragoljubce*,¹⁶ predvsem zaradi pretiranega moraliziranja. Med prizadevanji reformatorjev Brinar poudarja njihovo težnjo, »usposobiti mladino za umetniško uživanje«,¹⁷ in njihovo zahtevo, naj bo vsak spis, ki ga damo mladini, umetniško delo. V zvezi s to zahtevo pravi celo: »Ker spadajo vsa literarna umetniška — torej tudi mladinska — dela v področje splošne literature, bi potemtakem ne potrebovali nikake posebne literature nalašč za mladino. Posebna panoga slovstva za mladino bi bila odveč; bodi to kakorkoli, res je, da spisi, ki so namenjeni s a m o mladini ter sploh kot spisi prav nič ne zanimajo odraslih, nimajo nikake življenjske pravice.«¹⁸ Opozarja na pisanje Theodora Storma (1817—1888) ter na zahteve pedagogike, tudi Herbarta. Sam se ne strinja v celoti s popolnim odklanjanjem sleherne tendence v mladinski književnosti, sklicuje se na Tolstoja, Zolaja, Aškerca in Levstikovega *Martina Krpana*, v katerih vidi tudi tendenčnost, vendar v pozitivnem smislu. Kot dobro posledico enostranskega naglašanja estetske strani pa Brinar ugotavlja, »da merimo tudi mladinske spise odsihd ob s strožjim umetniškim merilom. Doslej se je vedno le spraševalo, kaj je vsebina knjige, odslej se bo gledalo na to, da je tudi oblika, zunanja posoda umetniško dovršena.«¹⁹

Brinar nato zavrača take mladinske pisatelje, ki pišejo za mladino samo kot začetniki, a hkrati opozarja na klasična mladinska dela Levstika, Župančiča in Stritarja. Navaja tudi Levstikovo kritiko Vrtčevih sodelavcev²⁰ ter še ostrejša kritična glasova proti »pisateljem« za mladino pri Nemcih. Kot branje za mladino priporoča enako kakor sodobni nemški pedagogi »le spise priznanih dobrih pisateljev in klasikov, iz katerih je izbrati taka dela, ki so mladini primerna, ne previsoka njenemu duševnemu obzorju, in njenemu čustvenemu življenju ne tuja.«²¹ Navaja Goethejeve in Trdinove spomine na lastno branje v mladih letih ter priporoča končno Družbi sv. Mohorja, »naj zbere vse za mladino primerne spise, ki jih je izdala tekom let, ter jih naj nanovo izdaje v posebnih cenениh knjižicah.«

Končno se zavzame za prevode dobrih tujih del, a prevajajo se naj »le najboljša dela tujih narodov, ki so po svoji vsebini in obliki klasična ter pisana za vedno, ne ustrezajoč le hipnim potrebam.«²² Navaja seznam znanstvenih, mladini primernih spisov v nemščini, ki bi jih bilo dobro prevesti.

V sklepnem delu poudari Brinar tudi, kako naj prevajalec prevaja za mladino:

1. da piše živo slovenščino tudi v prevodih in
2. da skuša ohraniti individualnost izvirnika.«²³

¹⁶ *Dragoljubci*. Zbirka poučnih pripovedek slovenske mladine. Zvezek I. Nabral in spisal Ivan Tomšič. V Ljubljani. Založil in izdal pisatelj 1879. (Knjižnica slovenske mladine. Knjiga I.)

¹⁷ Brinar, navedeno delo, str. 19.

¹⁸ Navedeno delo, str. 20.

¹⁹ Navedeno delo, str. 23.

²⁰ Fran Levstik: »Vrtčevim« pesnikom in pisateljem sploh. *LZD VII*, str. 106—107. Prim. tudi objavo besedila in pojasnila A(lenke G(lazer), *Otrok in knjiga*, 1980, šte. 10, str. 19, 23—24.

²¹ Brinar, navedeno delo, str. 26.

²² Navedeno delo, str. 29.

²³ Navedeno delo, str. 33.

Razpravo končuje Brinar s Stritarjevim pozivom slovenskim pisateljem, naj pišejo za mladino.

V članku iz leta 1912 *Spisi za mladino*²⁴ Brinar deloma povzema teoretična izhodišča za novo vrednotenje mladinske književnosti, predvsem pa kritično ocenjuje posamezna domača dela.

V članku *Novejše slovstvo za mladino*,²⁵ objavljenem leta 1921, se kot kritik ustavlja ob posameznih delih takratne slovenske knjižne produkcije za otroke, izvirne in prevedene.

Podobno je zasnovan njegov spis *Slovensko mladinsko slovstvo zadnjih let*,²⁶ izšel leta 1929.

Vsekakor kaže Brinarjevo teoretično pisanje, da se je problematike moderne mladinske književnosti ob prelomu stoletij jasno zavedal in da je spremljal vsaj nemško teoretično literaturo o tem. V svojih člankih se je večinoma opiral na že izoblikovana načela in jih kot posrednik samo prenašal naši kulturni javnosti, je pa skušal ta načela upoštevati tudi pri ocenjevanju posameznih mladinskih del. Tu ga ni več zanimala vzgojnost, temveč življenjska prepričljivost, zanimivost in način pripovedi ter še posebej jezik.

Nedvomno je Brinarjev delež pri oblikovanju naše mladinske književnosti v začetku tega stoletja pomemben. Njegov pomen se ne bi bistveno zmanjšal niti v primeru, če bi (doslej še neopravljena) ustrezna raziskava ovrgla splošno uveljavljeno misel, da je prav Brinar s svojimi načelnimi zahtevami po umetniškosti mladinske književnosti idejni pobudnik pri ustanavljanju novega mladinskega lista *Zvonček* (1900—1939) in njegov usmerjevalec.

Za ilustracijo Brinarjevega vrednotenja mladinske književnosti ponatisujemo (brez jezikovnih korektur, le s pravopisnimi prilagoditvami današnji pisni rabi) njegov tretji daljši članek, iz leta 1912. Tu po krajšem teoretičnem uvodu, v katerem deloma ponavlja že zapisane ugotovitve, kritično pretrse nekatera mladinska dela iz tega časa. Za nas so poleg splošnih načel lahko posebej zanimive ocene del Ksaverja Meška, Frana Milčinskega in Josipa Ribičiča, ki vsekakor spadajo med vidne slovenske mladinske pisatelje svojega časa.

Zusammenfassung

ÜBER JOSIP BRINARS WERKE

Ein kurzer Umriss des Werkes Josip Brinars (1874—1959) macht auf zwei Hauptgebiete seiner literarischen Tätigkeit aufmerksam. Als Jugendschriftsteller versuchte er ab Anfang dieses Jahrhunderts in den Naturmotiven, in Tiernmärchen, in Sagen, Erzählungen, Legenden und Anekdoten seine Prinzipien, die er in theoretischen Schriften über die Jugendliteratur veröffentlichte, durch seine eigene literarische Praxis zu verwirklichen. Das Hauptprinzip war ihm (wie zu jener Zeit den Deutschen), ein literarisches Werk solle Kunst sein; deswegen vermied er auch die pädagogischen Akzente. Von solchen Prinzipien geht auch Brinars Kritik über die zeitgenössische Jugendliteratur aus.

²⁴ Josip Brinar: *Spisi za mladino*. *Pedagoški Letopis* 1912, str. 11—30.

²⁵ Josip Brinar: *Novejše slovstvo za mladino*. *Pedagoški zbornik za leto 1921*, str. 114—132.

²⁶ Josip Brinar: *Slovensko mladinsko slovstvo zadnjih let*. *Pedagoški zbornik Slovenske šolske matice za leto 1929*, str. 234—269.

Josip Brinar

SPISI ZA MLADINO

Pedagoški Letopis je pred nekaterimi leti¹ na splošno očrtal razvoj slovenskega mladinskega slovstva od prvih pričetkov pa do novejšje dobe. Obširno se je takrat razpravljalo o nalogi in kakovosti mladinskega slovstva ter se vsestransko dokazalo, da vsak spis, namenjen mladini, mora biti umetniško delo. In po Stormovem izreku »Wenn du für die Jugend schreiben willst, so darfst du nicht für die Jugend schreiben,«² se je dognalo, da so dvomljive vrednosti vsi tisti spisi, ki na vsiljiv način prinašajo mladini tendenciozne »zgodbe«, zabeljene z raznimi moralnimi nauki. Vsa resna slovenska kritika se od tistih dob naslanja pri presojevanju spisov za mladino na to edino pravilno umetniško stališče. Pav. Flerè je o tem vprašanju napisal uvaževanja vredno »Besedico o naših mladinskih knjižnicah in njih rabi.«³ Odkrite in jasne besede je izpregovoril o mladinski literaturi Ferdo Plemič, ocenjujoč Meškovo knjigo »Mladim srcem«⁴ »Kdor hoče mladini podati kaj dobrega, mora biti vprvo res umetnik, vdrugo pa naj piše, ker mora pisati mladini, a ne ker hoče pisati ,za mladino'. Kdor sede k mizi z izrečnim namenom pisati za mladino, je že vse pokvaril, in njegov proizvod bo le pomnožil ponesrečene poizkuse te vrste. . . Pustimo naše pisatelje-umetnike, da nam veselo pišejo tjavendan samo zaradi umetnosti. Za njimi pa pobiraj pedagog stopinje, izbiraj in zbiraj, tu izpusti eno besedico, tam jo drugače postavi, če se ti zdi fraza pretežka otrokovemu umevanju, in najkrasnejše mladinske knjige bodo v kratkem krasile naše mladinske knjižnice. To je najkrajša in najgotovejša pot. Desetletni fant bere s slastjo Jurčiča, mladinskih knjig pa ne mara. Zakaj? Sam vam odgovori: ,Ker so preveč za otroke pisane!«

Medtem ko se je slovenska kritika tako postavila na povsem pravilno stališče, pa korakajo nekateri mladinski pisatelji še vedno po izvoženih kolovozih tendencioznosti, drugi pa so zablodili v pregoreči ljubezni do otrok predaleč ter so »pipo s pepelom bacili«, t. j. svoje spise so »pootročili« tako, da nastopajo v glavnih vlogah izključno le otroci, ki govore često samo še jezik »plidkanih samoslajčnikov«. Zato se pa ni čuditi, ako se javno priznava (»Slov. Narod« je

¹ Jos. Brinar: *O slovstvu za mladino. Pedagoški Letopis* 1905, str. 14—34.

² Brinar je leta 1921 sam prevedel ta stavek Theodora Storma iz leta 1872 (v članku *Novejše slovstvo za mladino. Pedagoški zbornik za leto 1921*, str. 114): »Kdor piše za mladino, ta naj nikar ne piše za mladino.«

³ *Popotnik* 1911, str. 193—199, 225—229.

⁴ *Učiteljski tovariš* 1911, šte. 46, 47, 48. Citat iz šte. 46. Avtor ocene je Ferdo pl. Kleinmayr (Ferd. Plemič je psevdonim).

pisal o tem mes. julija 1912⁵), da naši otroci rajši prebirajo razne »indijanarice«, spise naših »priznanih« mladinskih pisateljev pa puščajo v nemar.

Na nedostatke takih »preotročjih« spisov sem opozarjal že pred petnajstimi leti,⁶ a še danes bi bilo za marsikaterega mladinskega pisatelja umestno se ozirati na Herbartov izrek: »Ako hočemo, da zapusti povest trajne sledove, mora imeti jasen pečat moške vzvišenosti. Deček razločuje, kakor mi starejši, podlo in plitvo od plemenitega in vzvišenega; da, ta razlika mu je prirasla še bolj v srce, zakaj otrok neče biti majhen, ampak bil bi rad že mož! Pogled pravega dečka je obrnjen nakvišku; z osmim letom že presega njegovo obzorje vse otroške 'istorije'. Take može mu torej narišite in opišite, kakršen bi deček rad kdaj postal!«

Med učiteljstvom, ki je naravni posredovalec med mladinsko literaturo in čitajočimi otroki, se je v novjšem času pojavilo stremljenje, da se naj primerno ozira na »konsumente« mladinskih spisov, t. j. naj se pazno zasleduje, kakšno sodbo si otroci sami ustvarjajo o prečitanih knjigah. V to svrhu so se posebno priporočale takozvane »osebne pole«.

V Nemcih se je ponekod udomačila navada, da sprejemajo v šolske knjižnice le nekaj vzornih spisov, primernih za mladino, a teh spisov si nakupi šola večje število ter se čitajo v višjih razredih skupno z vsemi učenci. Tako uživajo in tudi prebavijo vsi učenci isto duševno hrano, in to branje nekako izpopolnjuje šolske čitanke.

V tem se kaže stremljenje, da naj mladina bere manjše število knjig, ki pa naj bodo po obliki in vsebini najboljše iz slovstva dotičnega naroda. Pri nas Slovencih bi bilo v to svrhu treba še izbirati iz najboljših naših pisateljev primerne spise ter jih izdati za mladino, zbrane v posebne knjižice. Začetek je v tem oziru storila Družba sv. Mohorja, ko je zbrala Meškove črtice v knjigo »Mladim srcem«. Želeti je iskreno, da pridejo kmalu na vrsto tudi Jurčič, Levstik, Erjavec, Stritar, Cankar idr.

Razen na naše klasike se bomo pri izbiranju primernih knjig morali še vedno ozirati tudi na najboljše spise iz naše strogo mladinske literature. V to svrhu pa je treba, da se spisi za mladino večkrat vzamejo na kritično rešeto, da se ne bodo naše knjižnice polnile morebiti s pevami namesto z dobrimi spisi. V nastopnih vrsticah podajem vsled tega pregled večjih mladinskih spisov, ki so izšli tekom zadnjih let.

* * *

Dedek je pravil. Spisal Julij Slapšak. (I. zvezek: *Marinka in škrateljčki*. — *Bom že še!* Pravljici. S tremi slikami. Založila Katoliška Bukvarna. V Ljubljani 1910. Str. 115. Cena 1.60 K.)

Pisatelj imenuje na naslovnem listu oba spisa pravljici. V knjigi sami pa se označuje prvi spis za pripovedko, a drugi sestavek se naziva povest. V resnici pa je spis »*Marinka in škrateljčki*« v prvi, večji polovici navadna povest, proti koncu pa se zasuče dejanje v značaj pravljice. Drugi spis »*Bom že še!*« pa ni niti povest niti pripovedka, marveč le opis čudovitih sanj brez sleherne dogodbe iz življenja.

⁵ Učitelj: *Zapeljivka-indijanerica*. SN 1912, št. 170, str. 11.

⁶ Brinjos: *Mrvica o mladinskih spisih*. Popotnik, 1897, str. 55, 58—59.

Vsebina spisa »Marinka in škrateljčki«:

Vdova Mina živi z edino hčerko Marinko v gostaški hiši tik gozda. Ko Mina zboli, se naseli velika revščina v koč; s hčerko nimata ne denarja ne hrane in še celo iz hiše ju že izganjajo. Gospodarjeva dekla Tereza omeni, da bi edino zdravilni koren »grenkulja« mogel pomagati bolni Mini. Nevedna, dobrosrčna Marinka gre v temni gozd iskat lečilnega korena, a se izgubi sredi goščave. Tu jo najdejo škrateljčki, ki prineso izgubljenko domov, obdarovano z raznimi dragocenostmi. Medtem se mati Mina okreпча z jedmi, ki jih je prinesla gospodinja, ko je izvedela za bolezen pridne gostačinje. Z darovi škrateljčkov si kupita naposled posestvo, kjer živita mati in hči še dolgo in srečno.

Povest o Marinki je preprosto zasnovana, a ponekod preširoko razpredena: drugo in šesto poglavje, kjer se pripoveduje o minulih srečnih dneh in nadalgo opisovanje sanj bi pisatelj s pridom črtal. Zelo neukusno se mi zdi tisto neprestano »govorčkanje« s pomanjševalnicami: pečka, sokec, mokica, molčkati, mlekec idr. Pisatelj ima v svoji jezikovni zalogi obilico lepih narodnih rekel in besed, samo škoda, da jih prepogosto seje med govoricu, ki postaja vsled tega ponekod prisiljena, da celo trivialna, npr. »Marinka je skakala okrog bajte veselo, kakor živahni martinček na toplem soncu.« (Str. 4.) »Stara Tereza je jaskala in kvakala.« (Str. 47.) »Kogar bi zgrabila (ptica) s tem orožjem: raztrgan bi bil ko rušje pod ostro brano, strt ko zrnje med težkimi mlinskimi kameni.« (Zadostuje vendar ena primera! — Str. 52.) »Materi je bilo, kakor da bi ležala v trnju, na brani ali v ognju.« (Nemogoča predstava! Str. 60.) »Ustnice so se ji zazibale v prijazen smehljaj.« (Str. 81.) »Štrbosnila« je na skrinjo (str. 18); »štrbosnilo« je v sobo (str. 21.); »štrbosne« v štor (str. 35.). »Pricitrala« je čopko. (Str. 50.) Tereza je »koleštrala«, »lovila trape«. (Str. 59.) — Cankarjevo »dete nebogljeno« v »Alešu iz Razora« se pač čisto drugače sliši kakor Slapšakovo »revše nebogljeno« ali »nebogljenče malo« = tele. (Str. 41.) — V splošnem pa tako pametnih in modrujočih štiriletnih deklic, kakor jo je opisal Slapšak v Marinki, ni nikjer na svetu.

Dočim je »Marinka in škrateljčki« vsaj v osnovi in splošni izvršitvi še precej zadeta, je pa takozvana povest »Bom že še« v vsej svoji celoti ponesrečena. Kdor meni, da bodo otroka strašne sanje speljale na pravo pot, ta pač še ni gledal globoko v otroško dušo. Bolj kot vsa »povest« bo pretresla mladega čitatelja grozna slika, ki ilustrira »sanje«. Marinko in škrateljčke v prvi povesti pa je M. Gaspari pošteno zarisal.

Pisatelj v predgovoru prijazno obljublja mladini, da ima takihle »zgodb« še »za zvrhan koš in pol«; ako bi bile vse podobne »Marinki in škrateljčkom« in pa »Sanjam«, je pač želeli, da ostanejo lepo mirno v »košu«.

Turki pred Sv. Tilnom. Zgodovinska povest. Spisal Julij Slapšak. (Jan Lегоve mladinske knjižnice II. zvezek. Spis je odlikoval s častno nagrado občinski svet ljubljanski. — Založilo »Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta«. Natisnila »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani, 1910. Str. 79. Cena K 1.20.)

Knjižica »Turki pred Sv. Tilnom« nam pripoveduje, kako je nerodni velikan Boltarjev Tilen rešil pred Turki slovenske vaščane, ki so se pred sovragi branili v taboru pri Sv. Tilnu pod Šmarno goro. Ko so Turki že vrelí črez obzidje v tabor, je prignal Tilen čredo govedi, ki jim je bil namazal repe s smolo ter jo užgal. Ta čudna »goreča vojska« je Turke tako uplašila, da so zbežali po bregu na Repenjske travnike, kjer so vsi sovragi žalostno potonili v tamošnjem močvirju. Zato pa še dandanes na tistem kraju rado — straši.

Ker ima povest zgodovinsko ozadje in se vrši na znanih slovenskih tleh, ne visi tako »med nebom in zemljo«, kakor nekatere druge Slapšakove povesti. Sicer je pisatelj tudi v tem spisu ponekod zanesla domišljija nekoliko preveč pod oblake — posebno proti koncu povesti, kjer čreda goved uniči veliko turško vojsko — vendar pa bodo otroci, osobito dečki, z veseljem prebirali knjižico. V tem spisu je v splošnem ubral pisatelj pravo pot: veliko dejanja, malo klepetanja in nič moralnih pridig! Saj plemenito dejanje nauči otroke več, nego dolge strani moralizujočih nauk.

V povesti so nekateri neverjetni prizori, ki bi se jih bil pisatelj lahko izognil: »Na vsakih deset korakov je bil trhel, gnil štor, ki je dajal svetlobo v tej temni noči. Hvaležna, da jima je prižgal Bog to luč, sta z novo močjo prešinjena stopala roko v roki dalje po stezi.« (Str. 44.) — Turek (t. j. izurjen vojak) zamahne z mečem na Tilna, a meč zadene njegovega lastnega konja. (Str. 56.) — Nerodni Tilen in puščavnik, ki že jedva hodi, se priplazita v tabor neopažena, »kakor bi se iz tal izkopala«, medtem ko divja na obzidju tabora najhujši boj. (Str. 66.)

Beseda teče pisatelju gladko, posebno, ker se je izogibal nepotrebnemu nakitu. Opomnim pa: Glagol »moléti« ima neprehten pomen, »moliti« pa prehten; nepravilno je torej »Strah je molen (prav: molil) dve nogi kvišku.« — Neumestna je podoba: »Turki so že zdavnaj prah in pepel« (t. j. pogreznjeni v močvirju). Prav tako prisiljeni so izrazi: »Ta poizkus se jim bo utepal.« (Str. 51.) — »Tilen motovili z motorogami.« (Str. 12. »Motoroga« pravimo nerodnemu človeku, ne pa nogam.) — Jezdec je pribesnel. (Str. 31.) — Turek stisne rep ter jo popiha. (Str. 53.) — Pravopisno: Nek (prav: neki) glas. (Str. 24.) — Ljubi bog, prav: Bog. (Str. 24.) — Iztežaj, prav: stežaj. (Str. 44.) — Gnječa, prav: gneča. (Str. 74.)

Našteti nedostatki se pri drugem natisku knjižice čisto lahko odpravijo. Vobče pa povest »Turki pred Sv. Tilnom« šolskim knjižničarjem priporočamo.

*Spisi Mišjakovega Julčka.*⁷ I. zvezek. (Z 11 slikami. Založilo »Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta«. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1909. Str. 76. Cena 1.— K.)

Knjižica prinaša sedmero spisov:

1. *Sosedovi purčki.* Prav lična sličica iz narave, ki kaže, kako se zakrknjenemu možu zbudi usmiljenje v srcu, ko vidi muke ranjenega purčka.

2. *Dobri bratec.* Ta spis ni pisan samo »otroško«, marveč že »otročje«.

3. *V skobec ga ujemi!*

Mali Jože silno ljubi golobe, a ko mu jih pobere kragulj ter nato hlapec roparico ulovi, se mu zopet tatinska ujeda silno zasmili.

S takim slikanjem pretirane ljubezni do ptic pač ne bomo zbudili v mladini sočutja do živali! Vrhu tega pa še nesrečna pomota v naslovu: »skobec« — ptica roparica, a past za živali se imenuje »skopec«.⁸

4. *Prepovedan sad.*

Mihec in Tone si prvikrat v življenju zapalita smotko. Mihca obide slabost; zato gre ležat na skedenj. S tlečo smotko zapali skedenj, kjer neoprezni dečko zgori. —

⁷ Mišjakov Julček je psevdonom za Julija Slapšaka.

⁸ Po danes veljavnem pravopisu je za oba pomena v rabi samo beseda skobec.

Zelo neverjetno je, da bi deček, ki se zvija v bolečinah, še vedno tiščal tlečo smotko v roki. Kako prisiljena je primera smotk s »prepovedanim sadom«, se vidi v stavku »Dečka sta šla za zid ter palila prepovedani sad — smotke«. (Str. 33.) — Pisatelj piše »smodka«, a je pravilno »smotka«.

5. *Videl je angelca.*

Berač-pijanec se izpreobrne ob pogledu na nedolžno dekletce, ki mu je podarilo štiri novce. —

Skrajno neverjetno!

6. *Lisica starega Boštjana.*

Stari Boštjan silno vzljubi lisice, ker najde pred lisičino zakopano ugrabljeno kokoš, ki jo z največjo slastjo uživa.

Ker pisatelj gotovo ni lovec, mu odpuščamo to ponesrečeno »latinščino«. Sicer pa vsa »zgodba« maliko cika na povelečevanje tatvine.

7. *Tomažek in Jerica.* V »Abecedniku« nekje smo svoj čas čitali priliko o »Dragocenem zelišču«. To nedolžno stvarco je pisatelj razblinil na dolgo in široko, da se človeku milo stori.

Trivialnih izrazov, kakor »zaguzniti«, naj bi se pisatelj skrbno ogibal. Po vsej knjižici se v vseh mogočih in nemogočih variantah ponavlja reklo: Na uho počiti, npr. koraki so počili na uho (str. 49.); veliki zvon mu počiči na uho (str. 59.); svareč glas jima počiči na uho (str. 35.). — Človek navsezadnje že nič več ne »sliši«, če ti vedno tako »poka na uho«!

Ako bi mi ne bilo žal ljubkih »Sosedovih purčkov«, bi dejal, da ne bo slovenska mladina prav nič izgubila, če ne dobi te »mladinske« knjižice v roke.

Spisi Mišjakovega Julčka. II. zvezek. (Z 9 slikami. Založilo »Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta«. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1911. Str. 111. Cena 1.50 K.)

Mišjakov Julček nam je podal v II. zvezku šest svojih spisov:

1. *Prababica je pripovedovala.* To je nekak uvod v venček povesti, čisto subjektivno navdahnjen, brez slehernega pomena za mladino. Spisan je menda nalašč za sliko (str. 14.), ki jo je založništvo imelo že prej v rokah, nego je bil spisan uvod.

2. *Dve Mucki.*

Mala mucka nauči nesnažno Micko umivanja.

Zveni lepo za vzgojitelja, pa je predolgočasno in preotročje za otroke.

3. *V hudih dneh.* Odlomek iz življenja siromakov:

Berač z leseno nogo prinese revni ženici in otrokom pomoči, ko je prikripela beda do vrhunca in že glad trka na vrata.

Star, a za nas Slovence, žal, še vedno aktualen motiv.

4. *Čopke ni!*

Kmetica obdolži po krivem cigane, da so ji ukradli čopko. Ko se izkaže, da so cigani nedolžni, jim z darežljivostjo poplačuje krivico.

Čisto po nepotrebnem je v to »Lešansko zgodbo« vpletena epizoda s Čenčo-Marino, menda na ljubo robati popevki »Ima kaj vina Čenča-Marina?«

5. *Prebrisana Belčičevka.*

Ko so še Turki prihajali na Gorenjsko, so zalotili kmetico Belčičevko samo doma, baš ko je kruh pekla. Turki »poiščejo« še moža in sina v gozdu, pa hajdi z vsemi tremi globoko v Turčijo, da jim bodo tam pekli kruh. Pa že med potjo se Turkom zbude skomine po dobrem kruhu; zato naženo Belčičevko, naj jim ga napeče. Prebrisana kmetica nameša v testo »dišečih koreninic«, ki Turke upijanjajo, tako da ujetniki srečno ubežijo nazaj v domovino.

Bralcu nekako dobro de, ako sliši tudi kaj veselega, smešnega iz tistih »krvavih« turških časov. A čemu sta zašla v povest Belčičevkin mož in sin, tega ne vem, in najbrž tudi pisatelj ne!

6. *Za prenočišče.* Dogodba s Posavja.

Blaž iz Žabje luže je dobil delo v tvornici v Ljubljani, ni pa mogel nikjer v mestu dobiti zastoj stanovanja. Zaradi tega je hodil prenočevat na hlev k Florjančkovemu botru na Posavje. Tam se je domačima hlapcema prav prikupil, ker je razkrinkal hudo strašilo — dehorja.

Pravi naslov tej zgodbi bi bil »O strahovih«; zakaj prvo poglavje, ki kaže Blaža kot gorjanskega zarobljenca-skopuha, je v tej knjižici čisto odveč. Sicer je pa takihle zgodb o strahovih v naši mladinski književnosti že tako obilo, da bi pričujoči spis prav lahko ostal v pisateljevem »košu«.

V II. zvezku svojih spisov je Mišjakov Julček vsaj v tem napredoval, da mu teče beseda bolj naravno in se bralec ne spotika neprestano ob neprimerno vpletene besede in rekla. Tistih »uh-ov«, »mhm-ov«, »o-jev« je pa še vedno preveč nasejanih. Nekatere slike (Ciganček (?) pleza po krokarje. — Piščeta pri skledi. — Porednica.) niso v nobeni zvezi z besedilom; zato tudi ne sodijo v knjigo.

Spisi Mišjakovega Julčka. III. zvezek. (S 16 slikami. Založilo »Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta«. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1911. Str. 111. Cena 1.50 K.)

Mišjakov Julček je najplodovitejši mladinski pisatelj v najnovejši dobi. Ze prav lepo vrsto knjižic je napisal naši mladini; le škoda, da so njegovi spisi tako različne vrednosti. Poleg povestic mične vsebine in vzorne oblike je dosti takih spisov, ki naj bi še delj časa zoreli na pisateljevi mizi. Prevelika naglica in hlastavost ni na korist nobenemu duševnemu proizvodu, najmanj pa spisom, namenjenim mladini. Pisatelj naj bi pomislil z Lessingom: »Meine ersten Gedanken sind gewiß kein Haar besser als jedermanns erste Gedanken und mit jedermanns Gedanken bleibt man am besten zu Hause.«⁹

Ako ne bi pisatelj pošiljal svojih spisov v svet, brž ko se je črnilo na rokopisu posušilo, bi morebiti izdal samo eno knjižico namesto treh, pa bilo bi zbrano samo kleno zrnje brez malovrednih plev. — III. zvezek ima nastopno vsebino:

1. *Uganila sta, res je bilo drugače!*

Potresna noč 1. 1895 je za nekaj ur iztreznila tudi pijančka Boštjana in Grogeljčka. Sklenila sta, da se odpovesta žganju in da postane potresna noč konfinček v njunem življenju. Pa žganje in frakeljček nazadnje le zmagata; za

⁹ »Moje prve misli niso zagotovo niti za las boljše od prvih misli kogarkoli in misli kogarkoli je najbolje ohraniti zase.«

slovo, da bo obrat v življenju bolj zaznamovan, gresta še enkrat v krčmo k Janezu ter se upijanita tako, da je bila posledica — smrt.

Na koncu povesti je še čisto po nepotrebem za bralca pridejana protialkoholna pridiga. Takile tendenciozni spisi nimajo seveda nikakršne umetniške vrednosti, a tudi od uživanja opojnih pijač najbrž ne bodo nikogar odvrnili.

2. Kočarjev Peter.

Ko korakajo vojaki skozi vas, kupi Peterček bolnemu vojaku — za vojakov denar — jabolko ter hiti eno uro daleč za vojaki, da izroči bolniku sadje.

Zgled »angelske« dobrote, pa vsaj presrečno opisane.

3. In vendar ga je izmodrilo!

Tonček je skrajno neubogljiv deček. Pisatelj napravi neubogljivca za gospodarja v hiši, in ko gre vsled tega vse narobe, si dečko zlomi nogo, nato pa se seveda Tonček »izpreobrne«.

Cisto po Krištof Šmidovem kopitu, samo da je še manj dejanja, pa več naukov.

4. »Jozve Lajnar« je prav verno iz življenja posnet in umetniško dobro zasnovan in izpeljan.

Nerodni in duševno zaostali Jozve ima tri ideale na svetu: da pozvanja v cerkvi na Breznici, da goni meh pri orglah in da občuduje monštranco v cerkvi. Ker pa je neroda pregoreč v izvrševanju svojih poslov, ga napode od njegovih »idealov«, in siromak odide skrušen in nesrečen iz domače fare.

Povest bi dosti pridobila, ako bi črtali tretje in še posebno četrto poglavje, kjer goni oče mladega Jozveta na motvozu kot živinče na pašo.

V jezikovnem oziru Mišjakov Julček napreduje od zvezka do zvezka; beseda mu teče v III. zvezku izvečine gladko, naravno in neprisiljeno. Vzklik »pa še prav zares!« ne izgovarja v povestih morebiti samo ena oseba, marveč to razvado imajo domalega vsi pisateljevi junaki, tako da postaja že bistven znak Mišjakovega sloga.

Glede slik bi svetovali založništvu: Ni treba toliko slik (16) v pripovednih spisih, osobito, ako ni med slikami in povestmi stvarne zveze, kakor npr. str. 8, 18, 28, 35, 38, 46, 52, 64. Slika na platnicah (ozir. na str. 26.), bi človek menil, da kaže avtomobilskega šoferja v ječi, ne pa branjevca Vipavca.

Andrej Rapè, *Dane*. (Povest za mladino s štirimi slikami. Spis je odlikoval s prvo častno nagrado občinski svet ljubljanski. Jan Legove mladinske knjižnice I. zvezek. Založila »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1909. Str. 71.)

Dane je živahen dečko, ki zapusti mater in sestrice na kmetih ter živi pri stari teti v Ljubljani. Prve dni svojega bivanja v velikem mestu se Dane izgubi; pozno zvečer ga najde železničar Peter, pri katerem izgubljenec prenoči; tu sklene prijateljstvo s Petrovimi otroki. V Ljubljani hodi nekaj let v šolo, preživi vesele dni s svojimi tovariši ter se naposled izuči za železniškega strojevodjo.

V povest je vpletena prilika o »Srajci zadovoljnosti«, ki smo jo že večkrat brali v starejših knjigah. Mladina se bo posebno smejala hudomušnim nagajivostim, ki jih zagreše Dane in njegovi tovariši v mladostni prešernosti; pridigarsko poveličevanje mladih let (na str. 45.) pa ne bo mladim bralcem napravilo nikakega vtisa.

Vse štiri ilustracije so menda vzete iz nemških mladinskih listov; zato se tudi prav nič ne ujemajo z Rapetovo povestjo.

Andrej Rapè, *Mladini*. (I. zvezek z osmimi slikami. Založilo »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta«. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1909. Str. 74. Cena 1-50 K.)

Rapetova knjižica »*Mladini*« prinaša 8 spisov:

1. *Povest o Marici* je opis Božiča in otroške smrti.
2. *K Miklavžu!* Kopica otroških dogodljajev, napisanih na ljubo sliki, ki jo je založništvo imelo ravno na razpolago.
3. *Turki na Podreči* bodo izmed vseh spisov — vsaj dečkom — še najbolj ugajali. Turki niso zavzeli Carigrada leta 1452. (str. 14), ampak l. 1453.
4. *Živali — medsebojne prijateljice*. Bolan konj se zgrudi v hlevu, in vsa živina moka in tuguje vsled te nezgode.

5. *Koščena miza* je varianta obrabljene motiva: Bogataš se ne usmili siromaka, na stara leta pa pride sam na beraško palico.

6. *Zima je »prirejena«* po enakem orisu Ogrinčevem, priobčenem v »*Zvonu*« l. 1870. (Primeri tudi »*Citanko za meščanske šole, II. del*«, str. 187!)

7. *Dvanajsti*. Pozimi ob hudi burji je priletel na okno že dvanajsti ptiček, ki ga vsega premrlega zgrabi mačka in ga prinese še živega (!) v sobo. Janko skrbi vso zimo za ptička ter ga spomladi spusti sfrčati na prosto.

8. *Vražar Jošt* ima navado, da vlačí razbeljeno verigo okrog voglov, kadar pride tujec v hišo. Te vraže ga ozdravi cigan, ki obljubi Joštu, da mu odkrije zaklad v podstrešju, a v resnici ga »ocigani« za trideset kron.

Pisatelju bi svetoval, naj v prihodnjem zvezku ne podaje »*Mladini*« sličnega preotroškega drobiža, marveč krene naj rajši na pot, kakor ga je očrtal v »*Danetu*«. Zakaj se je knjiga s takimi »strašili« ilustrirala (gl. str. 25., 30., 62.), mi je neumevno.

Ksaver Meško, *Mladim srcem*. (I. zvezek. Ilustroval Saša Šantel. Izdala in založila »Družba sv. Mohorja v Celovcu«. 1911. Str. 96.)

Družba sv. Mohorja je započela jako važno delo: zbirati iz spisov naših boljših pisateljev take črtice in povesti, ki niso bile prvotno napisane izrečno za mladino, ki pa so po svoji vsebini primerno berivo našim otrokom. Z Meškovo knjigo »*Mladim srcem*« je prišel v svet I. zvezek te zbirke, in za Meškom željno pričakujemo drugih slovenskih klasikov, iz katerih naj se izbere vse, kar je primerno otroškemu duhu. Tako šele dobimo našo mladinsko literaturo, ki ni namenoma pisana »za mladino«, pa je vzlic temu mladini najboljša duševna hrana.

Meško podaje »*Mladim srcem*« tri zgodbe:

1. *Romanje na Goro*. Ta povest je vzeta iz Meškove knjige »*Mir božji*« in je nekaka »poezija v prozi«. Jezik je pesniško nadahnjén, poln bleščečih podob, slikajočih izrazov idr. A ravno ta pesniški sijaj slepi mladini pogled, da prezre druge lepote v povesti in — bojim se — odloži spis neprebran. Zato pa je priporočati, da se ta Meškova povest polagoma uživa pri skupnem branju v šoli, zakaj doma bodo otroci zaspali sredi cvetočih »rožic poezije«. Marsikatera lepota bo seveda tudi pri skupnem branju ostala mladini prikrita, pa kaj zato, saj se,

recimo, tudi slikarski okus šele počasi ustvarja ob opazovanju mojstrskih podob. Sicer pa: Otroci bodo Meškovo »poezijo v prozi« s pridom »okušali«, ko pa dorastejo, bodo še enkrat Meškov spis s slastjo »uživali«.

V stvarnem oziru bi bilo oporekati staremu Urhu, ki navdušuje Vančka za romanje, tako nevarno za šibko dete. Urh in kovač Janko (v tretji povesti) sta, kar se tiče navduševanja za visokimi cilji, čisto enaki figuri. — Da se opisuje v isti povesti dvakrat romanje na isto goro, to kvari pesniško zaokroženost in jemlje drugemu romanju zanimivost.

2. *Poljančev Cencek* je bil prvikrat »fotografiran« v koledarju Družbe sv. Mohorja. Sličica je posneta čisto natanko iz življenja naših malčkov; Cencek ni niti »angelček« niti »škrateljček«, kakršni tako pogosto strašijo po naših mladinskih knjigah, marveč navaden dečko je iz naše slovenske vasi: danes lju-bezniv in priden, jutri mu pa že materina šiba iztepa muhe. Ves spis je osoljen s humorjem, ki mu je pa poznati, da je osnovni ton Meškove duše uglasen na »mol«. Zakaj je neki pisatelj izbral svojemu junaku trdo ime »Cencek«? Stritarjeva razprava o izberi imen v povestih je še vedno aktualna!

3. *Zgodba o Martinku, otroku, ki je iskal raj na zemlji*, je v glavnih potezah slična »*Romanju na Goro*«, samo da Martinek govori dosti bolj razumljivo prozo in da dejanje ni prepleteno z lirisko navdahnjenimi razmotrivanji. Zanimivo je primerjati potovanje Meškovih otrok, Martinka in Vanka, in pa potovanje otrok Cankarjevih »*O prešticah*«. ¹⁰ Konec »*Zgodbe o Martinku*« je za človeka, ki se je že ukvarjal s problemi življenja, obdan z gloriolo globoke čustvenosti; naši malčki pa morejo kvečjemu slutiti pomen izreka: »Otrok, iz tvojih oči sije paradiz — mamica, v vaših očeh je raj!«

Fran Milčinski, *Pravljice*. (Z risbami G. Birolle in M. Gasparija. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1911. Str. 135. Cena 4 K.)

Pravljice Milčinskega niso nikakršna »mladinska« knjiga, spisana nalašč za otroke, in ravno zato mladini tembolj ugajajo. Vodilo pisatelju je menda bilo: Ako pišeš mladini, ne smeš pisati — za mladino! Pravljam je dajalo primerno obliko edinole umetniško čustvo; zato jih tudi odrasli z užitkom prebirajo, ne le otroci. Da pa niso pravljice izven otroškega obzorja, je šel pisatelj zajemat snov k preprostemu narodu; naslonil je svoje pravljice na slovenske narodne pesmi, tri izmed njih pa na Valjavčeve »*Narodne pripovedi*«. Vsled tega tudi pravljice ne pripovedujejo toliko o dobrih in slabih otrocih, kakor je to navada v »mladinskih« spisih. Celo snov kakor »*Zakon, zakon, ti si svet!*« vpletajo v poetično obliko, ne da bi zašle na opolzlo pot. Seve, kdor meni, da morajo otroci posnemati noja in vtikati glavo v pesek pred vsakim količkaj »nevarnim« vprašanjem življenja, tak »moralni« vohun bo zasledil v tej ali oni pravljici kaj »spotakljivega«. Toda mladina se pri tem čisto gotovo ne bo pohujšala; pač pa bodo Milčinskega pravljice marsikatero plemenito kal takole neopazno, potihoma zasejale v otroško srce, a vsakemu malemu bralcu bodo prinesle nekaj ur nekaljene zabave.

Izmed mladinskih spisov, ki so nam jih prinesla zadnja leta, so Milčinskega pravljice med najboljšimi knjigami, ki jih bomo dajali v roke naši mladini.

¹⁰ Prav: *O preščah*.

Engelbert Gangl, *Zbrani spisi za mladino*. II. zvezek. *Pripovedne pesmi*. (Založilo »Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta«. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1912. Str. 59. Cena 1.50 K.)

E. Gangl je povil 50 drobnih pesem v tri vence: 1. *Zgode in nezgode*. 2. *Pesemce o živalih*. 3. *Pisano življenje*. — Ako vzame odrasel človek takele poezije za malčke v roke, jih prebira z veseljem, saj jim vdihne pesniško življenje gloriola lastne mladosti. Mladina pa ne čuti pesniške lepote v otroških prizorih; njej se hoče junakov, ona si želi zanimivih dogodkov. Zato pa se otroci v lepoto pesmi vtople največ šele ob roki učiteljevi. Za domače berivo se otroci branijo — saj opazimo to pri izposojevanju — večinoma vseh »poezij«, pa najsi bodo zložene tudi tako lepo, kakor so pričujoče Ganglove.

Ako primerjamo ceno Ganglovih pesmi z drugimi mladinskimi spisi, ki so izšli v istem založništvu, se nam vidi cena (1.50 K) previsoka. *Spisi Mišjakovega Julčka*, III. zvezek, npr. obsegajo 111 strani v večjem formatu ter stanejo prav toliko (1.50 K) kakor Ganglove pesmi, ki so natisnjene na 59 straneh v manjši obliki. Morda pa dobimo utemeljitev v moji gornji trditvi, da mladina pesmi ne bere posebno rada in jih zato tudi malo kupuje.

Kraljevstvo čebel. Mladinski spis. Spisal Jožef Ribičič. (Jan Legove mladinske knjižnice III. zvezek. Založila »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Natisnila Učiteljska tiskarna. V Ljubljani 1912. Str. 72. Cena kart. 80 h.)

Iz naslova knjižice »*Kraljevstvo čebel*« bi utegnil kdo sklepati, da nam podaja pisatelj nekako celotno sliko čebelnega življenja. Ali vsebina ne odgovarja pričakovanju; zakaj v tem mladinskem spisu je naslikanih le nekaj prizorov iz mnogobraznega življenja v panju; zato bi se tudi pravilneje naslovil »*Iz čebelnega življenja*«, ali kakoržekoli, samo da ne ustvari v čitatelju neutemeljenega pričakovanja.

Pisatelj nam pripoveduje v tem mladinskem spisu v obliki povesti. Vsebina je na kratko tale: Čebeli Jamida in Oola stražita ponoči pred panjem ter ujmeta mlado čebelico Tiilo, ki se je pravkar izvalila in se izgubila iz panjů. Ko se zdani, spoznata stražnici, da je ujetnica mlada čebelica. Vedeta jo v panj, kjer jo sprejme v varstvo čebela Keketa, ki uživa med tovarišicami največji ugled. Keketa uči mladico letati, snažiti panj, nabirati strdi in drugih umetnosti. Medtem odleti matica na ženitovanjski izlet. Ko se matica vrne v panj, pomore čebele sovražne trote; matico pa nekatere zveste čebele skrijejo med bojnim metežem. Po trotovske vojni doživi Tiila čarobni prizor rojenja. Naposled umre stara Keketa na cvetu sredi poljane in tudi Tiila konča svoje mlado življenje vsled srčne bolesi, ko ugleda mrtvo svojo vodnico.

Življenje čebel je sila mikavno; toda med Slovenci se nam dozda, žal, še ni porodil drugi Erjavec, ki bi nam pokazal to življenje v poetični, a tudi naravni luči.

Pred leti je sicer napisal Fr. Pengov nekaj vzornih črtic o čebeli; pa ostalo je le pri teh odlomkih.¹¹ Da bi nam vstal kak Maurice Maeterlinck,¹² tega se sicer ne nadejamo, a kako željno vendar posegamo po vsakem spisu, ki se tiče čebel, to kaže že dejstvo, da so Ribičičevo knjižico ocenili kar trije kritiki: v

¹¹ Fr. Pengov: *Iz temne zgodovine čebelnega življenja*. Vrtec 1899, št. 7—12.

¹² Maurice Maeterlinck: *Življenje čebel*, poetično-znanstvena razprava.

»Popotniku«, v »Učit. Tovarišu« in v »Slov. Čebelarju«. ¹³ Ribičičev spis se povzpne na nekaterih mestih na prav znatno višino: oris sončnega vzhoda, smrt Kekete idr. je opisano s pravim poetiškim zanosom. Tudi jezik teče pisatelju neprisljano in naravno, kar tako pogosto pogrešamo ravno pri mladinskih spisih. Zato je pa tembolj obžalovati, da ni šel pisatelj se učiti k čebelam, ampak da si je nabral svojega znanja iz — knjig. Vsled tega so se mu vrinile v spis take netočnosti, ki mu jih ne more prezreti najblagohotnejši čebelar. Da jih popravi pisatelj pri morebitni drugi izdaji knjige, in da opozorim učitelje, ki bi morebiti čitali ta spis skupno z učenci, zato navedem najvažnejše stvarne nedostatke: Čebele trotov ne koljejo in mesarijo (str. 50.), ampak jih zrinejo v kot panju ali izženo na prosto, da poginejo lakote. — Ko so čebele trote pokončale, ne rojijo tisto leto več. (Str. 64.) — Dokler niso čebele izrojile in je še dovolj paše, so jim troti prav ljubi ter jih ne črte tako zdržema, kakor kaže pisatelj. (Str. 37. in 47., 48.) — Oko čebelino je opisano netočno. (Str. 1. in 39.) — Mlada čebela ponoči ne zapušča panju. (Prvo poglavje.) — Čebela, ki piči, umre le takrat, ako se z želom vred utrga del čreves. (Str. 10.) — Rojev, ki bi šteli 40.000 čebel, menda še ni bilo na Slovenskem. (Str. 16. in 22.) — Ko posije sonce, ne izlete vse čebele na pašo, da bi ostala mladica sama. (Str. 23.) — Kraljica gre s troti na prašenje okoli poldneva, ne pa zgodaj zjutraj. (Str. 22.) — Čebele se spoznavaajo med seboj najbolj po tipu in vonju, a ne edinole z očmi. (Str. 12.) — Mlada čebela se ne izuri v dveh dneh v letenju, in vaje se ne vrše v panju. (Str. 26. in 27.) — Kadar čebele panj prezračujejo, jih ni kar več sto na »mostu« (po čebelarško: na panjevi bradi). (Str. 29.) — Smeti ne pobirajo čebele z nogami (str. 28.) in cvetnih prašnikov ne pregrizujejo, marveč ometajo cvetni prah z nožnimi ščetkami. (Str. 40.)

Slike v govoru naj bi ne nasprotovale prirodni resničnosti, npr. Čebela se smeje in se tolče s sprednjima nogama ob trebuh. (Str. 17.) Dvorniki (troti) so spali vznak in noge so imeli prekrizane na tolstih trebuhih. (Str. 36.) — Čebeli sta nabenjali ušesca. (Str. 52.) — Izraz »kraljevstvo« je sicer pravilen, a splošno se piše oblika »kraljestvo«. Na račun tiskovnih napak gredo menda izrazi »neizkušano«, prav: »neizkušeno« (str. 7.); »ne kraljevsko«, prav »na kraljevsko« (str. 7.); »govornikov«, prav: »dvornikov« (str. 33.); »oplazil«, prav: »priplazil« (str. 44.).

Ako bo pisatelj Ribičič, ki je nedvomno velik ljubitelj prirode, v prihodnje še pogosteje zahajal v šolo narave, se imamo nadejati izpod njegovega peresa še odličnih spisov: vsaj njegova živa domišljija in lepa slovenščina nam zbujata najboljše nade.

Božena Němcová: *Češke pravljice*. I. zvezek Slovenski mladini priredil Janko Osojnik. ¹⁴ (Knjižnica »Mariborskega Sokola« 7. zvez. 1912. Str. 79. Cena elegantno vez. K 1.60.)

Kot prevod iz češčine označena knjiga pravzaprav ne pomnožuje slovenske literature. Ker pa je prevod izvršen izredno svobodno in ker so te »Češke pravljice« med najboljšim berivom, kar ga je dobila slovenska mladina v zadnjih letih v roke, zato se mi zdi potrebno, da opozorim na to drobno, dragoceno

¹³ Pavle Flerè: *Novi mladinski spisi. Popotnik* 1912, str. 147—148.

Ferdo Plemič: *Jož. Ribičič: »Kraljestvo čebel.« Učiteljski Tovariš* 1912, št. 17, str. 1—2.

Makso Pirnat: *Ribičičevo »Kraljestvo čebel.« Slovenski čebelar* 1912, str. 80—85.

¹⁴ Janko Osojnik je psevdonim za Ljudevita Pivka.

knjižico, ki prinaša šestero pravljic Božene Nėmcove: 1. *O zlatem kolovratu*. 2. *O črni kraljični*. 3. *O Jošku in Janku*. 4. *O labodu*. 5. *Kako je Jaromil našel svojo srečo*. 6. *O treh zakletih pseh*.

Janko Osojnik je navedene pravljice prav spretno priredil za mladino: izpustil je tu in tam kak spotakljiv stavek ter vpletel nekaj pesniško vznesenih mest. Jezik mu teče skozinsko gladko, brez tistega vsiljivega nakita, ki nam priskuti marsikak »mladinski« spis.

Spričo teh vrlin in pa znanega dejstva, da otroci baš take vrste pravljice s posebnim veseljem prebirajo, se gotovo te »Češke pravljice« uvrste med tiste knjige, ki jih naj nabavi šola večje število izvodov, da se bo mogel vsak otrok naslajati ob njih lepoti.

Zusammenfassung

SCHRIFTEN FÜR DIE JUGEND

Im XII. Heft des *Pedagoški Letopis (Pädagogische Jahresschrift)* 1912 veröffentlichte der slowenische Jugendschriftsteller und Pädagoge Josip Brinar einen seiner sichtbarereren kritischen Texte — *Schriften für die Jugend*. In der Einleitung wiederholte er seine schon oft betonte Forderung, daß die Jugendliteratur Kunst sein muß. Er war wieder gegen eine tendenziöse und kindische Jugendliteratur, gleichzeitig empfahl er für die Jugend besondere Auswahlen unserer Klassiker und auch werthe Bücher aus unserer »strikten Jugendliteratur«. Er schloß eine Rezension der slowenischen Jugendbücher aus den letzten Jahren an.

Ljubica Marjanovič Umek

Ljubljana

POMEN PERIODIKE ZA PREDŠOLSKE OTROKE

V predšolskem obdobju,¹ ki je obdobje hitrega in vsestranskega razvoja, nam tudi periodika nudi eno izmed pomembnih možnosti vplivanja na otrokov razvoj.

V mislih imamo periodiko, ki je po svoji vsebinski in oblikovni zasnovanosti blizu otroku in ki otroka postopoma uvaja iz sveta domišljije v svet realnosti.

V periodiki za predšolske otroke se prepletajo leposlovne in ožje vzgojno-izobraževalne vsebine, vse pa so bogato slikovno ilustrirane (ne redko so ilustracije v ospredju, kar je zelo pomembno za predšolskega otroka, ki se že zgodaj nauči »brati« slike).

Kaj periodika nudi predšolskemu otroku?

1. **Močno čustveno in estetsko ugodje.** To je tem večje, čim bolj pisatelju, pesniku, ilustratorju uspe, da se približa »specifičnostim otrokovega sveta« — gre za specifičnosti v otrokovem razumevanju in razlagi sveta (animizem, artificializem, finalizem...), v njegovem čustvovanju in doživljanju (intenzivna čustva, neposredno izražanje čustev).

2. Nudi mu različne spodbude na **kognitivnem področju:**

— Otrok spoznava (gre za tako imenovane fizične izkušnje); spoznava ljudi in medsebojne odnose med njimi; različne bolj kompleksne situacije (delo v tovarni, življenje na kmetiji...).

— Oblikuje prve pojme oziroma funkcionalne ekvivalente pojmov (pojem količine, velikosti, prostora, časa...), ko sam rešuje različne naloge oziroma igrice in pri tem aktivira svoje perceptivne, motorične in intelektualne sposobnosti.

— Ob poslušanju ali branju teksta ter opazovanju in opisovanju slik si otrok bogati besedni zaklad, nauči pa se tudi lepega in pravilnega izražanja.

— Otrok ima veliko možnosti za sproščanje lastne domišljije (pravljичni junaki, različne nelogične povezave, nemogoče stvari).

3. V različnih **socialnih situacijah** pa se otrok »uči«, kako reševati številne vsakdanje konflikte, konflikte, ki nastanejo med sovrstniki, pa tudi med odraslimi in otroki.

¹ Besedilo je bilo prebrano na pogovoru *Mladinski tisk danes, njegova vloga in pomen*, ki je potekal v Pionirski knjižnici v Ljubljani 10. aprila 1985.

Otrok se identificira z različnimi junaki (glede na svoje trenutne potrebe in želje) in jih posnema. Prav identifikacija in imitacija pa sta pomembni komponenti socialnega in osebnostnega razvoja.

Ker govorimo o periodiki za predšolske otroke, je prav, da posebej spregovorimo o tem, kako predšolski otrok razume in »bere« ilustracije.

Sprva gre zgolj za prepoznavanje predmetov oziroma stvari na slikah (perceptivna rekognicija), kar se kaže v govoru kot naštevanje (npr. jabolko, medvedek, copati...). Ta prva razvojna stopnja je značilna za otroke, stare eno ali dve leti.

Sledi stopnja nepopolnega opisa slike — otroci že opazijo odnose med predmeti oziroma stvarmi na sliki, vendar le med nekaterimi. Gre za izrazito statični opis slike, ko na primer pripovedujejo: »avto na cesti«, »mama in otrok«. Ta stopnja je najbolj tipična za otroke, stare od dveh do štirih let.

Otrok postopoma (nekateri nekoliko prej, drugi nekoliko kasneje — odvisno tudi od spodbud v okolju) prehaja na naslednjo stopnjo, to je »branje« slike, ki se spremeni v aktivno dogajanje. Otrok pove več, kot je neposredno razvidno iz slike, opazi vse odnose na sliki in išče tudi nekatere vzroke in posledice, na primer: »Mačka čaka miško in jo hoče pojesti«, »Fantek se smeje, ker je vesel«. Večina otrok, starih štiri leta do šest let, doseže to stopnjo razumevanja in izražanja ob sliki.

Sledi stopnja, ki je za večino predšolskih otrok že prezahtevna, to je povezovanje več slik in pripovedovanje zgodbe. Pogoj za to stopnjo je popolnoma osvojena prejšnja stopnja, saj mora otrok vsako sliko »prebrati« kot aktivno dogajanje, nato pa vse to integrirati in logično uskladiti. Seveda gre tudi tu za postopnost, otrok bo hitreje in lažje »prebral« in povezal dve do tri slike kakor pa pet ali deset slik.

Za ilustracijo naj navedemo nekaj »pripovedi«, ki so jih ob eni izmed slik v slikanici *Pajacek in punčka*² povedali različno stari otroci. Matej, 2;3 let: »Je punčka, pa stol, čevlji, copati, ima kapo.« Ana, 3;6 let: »Punčka ima dolge lase, pa lepo oblekco. Tale škratek pometa. To so pa krožniki in skodelice. Kuhar ima v roki kuhalnico.« Tina, 6;0 let: »Kuhar je prinesel punčki smetano, ker je zelo lačna. Punčka rada je smetano, jaz tudi. Vsi pajaci so pri punčki, jo imajo radi. Punčka jih gleda, kaj delajo. Ta pajac ima veliko kapo, pa metlo. Pometa, je vse smeti stresel. Ta pa čisti čevlje. Najlepši so za punčko, da bo šel z njo na sprehod.«

Govorili smo o razvojnem zaporedju, ki pa ga ne bi smeli preozko interpretirati. Način, kako otrok »bere« slike, ni odvisen le od njegove starosti, zelo pomembno je tudi okolje, v katerem otrok živi, ter količina in kvaliteta spodbud, ki jih dobi v tem okolju. Tudi slogovno različnih slik (realističnih, simboličnih) otrok ne »bere« enako. Rezultati raziskav kažejo, da predšolski otroci dosežejo višjo stopnjo razumevanja in izražanja ob realističnih kakor pa ob simboličnih slikanicah.

² Kajetan Kovič: *Pajacek in punčka*. Ilustrirala Jelka Reichman. Ljubljana, Mladinska knjiga 1984 (Velike slikanice). Objavljena ilustracija je s str. (12—13).

Zusammenfassung

BEDEUTUNG DER PERIODIK FÜR KINDER IN DER VORSCHULISCHEN ERZIEHUNG

Die Autorin stellt fest, was die Periodik den Kindern in der vorschulischen Erziehung bietet: ein starkes seelisches und ästhetisches Wohlfühlen, verschiedene Anregungen im kognitiven Bereich, mit der Möglichkeit einer Identifikation und Imitation auch Anregungen in der Sozialisierung und in der Entwicklung der Persönlichkeit. Weiter macht die Autorin darauf aufmerksam, wie das Kind stufenweise die Illustrationen aufnimmt, versteht und »liest«.

Janez Kajzer

Ljubljana

PRISPEVKI OTROK V MLADINSKIH LISTIH

Naslov¹ zadeva osnovnošolce na vseh treh stopnjah, ki sodelujejo v mladinski periodiki ali v otroških rubrikah časopisov za odrasle. V tej kratki zabeležki bom upošteval predvsem izkušnje, ki sem si jih pridobil v doslej sedemletnem urejanju revije *Kurirček* in v dveletnem vodenju rubrike *Literarna razvedrilnica v Pionirskem listu*. Že leta nazaj pa imam vpogled tudi v vse druge vrste listov, pri katerih sodelujejo otroci.

Najprej naj poudarim, da je takšnega sodelovanja v Sloveniji izjemno veliko, več kot v drugih republikah in več kot v svetu, zato dosega tudi višjo kvaliteto, zlasti na likovnem področju pa tudi izjemno kvaliteto.

Vzrokov za takšno stanje je več. Moralno vrednost materinščine smo v dolgoletni nenehni politični in kulturni ogroženosti vedno zelo poudarjali. V Sloveniji deluje na šolah veliko število literarnih, novinarskih, zgodovinskih in likovnih krožkov, ki učence usmerjajo k pisanju in izražanju. Ne nazadnje imamo na mnogih šolah šolske liste, ki že s svojim obstojem spodbujajo takšno ustvarjalnost. Končno so otrokom odprte tudi strani časopisov za odrasle.

Otroci imajo največ možnosti, da sodelujejo v razrednih ali šolskih listih, ki so razmnoženi ali natisnjeni tudi v več sto, celo tisoč izvodih in marsikod presegajo šolski pomen ter si pridobivajo veljavo na širšem lokalnem območju.

Šolski listi imajo najrazličnejšo vrednost. Le malo je takšnih, ki izhajajo v rednih časovnih presledkih in imajo torej značaj prave periodike. Večidel izidejo le enkrat ali dvakrat na leto, da ustrezijo prestižnim hotenjem šole. Včasih se prestižni značaj šolskega lista odraža v pravih zajetnih zbornikih, ki otroku že zaradi svoje obilnosti ne morejo biti domači.

Vsi ti listi so mentorsko vodeni. V najboljših primerih je pedagog-mentor selektor predloženega gradiva. Otroških izdelkov niti ne krajša, niti ne prečrtava, niti pretirano ne usmerja. Izbira le najbolj pristne izdelke. Iz takšnih listov govore otroci, kakršni so v resnici.

Najboljši listi, ki navadno dobivajo tudi nagrade in priznanja, so mentorsko mnogo trdneje vodeni. Večidel gre za mentorje z novinarskimi ambicijami in zmoglostmi. Ti zmorejo v nekaterih primerih ustvariti prave otroške časopise, ki se lahko merijo s profesionalnimi ali jih celo presegajo. Žal pa raven teh listov pogosto presega dojemljivost in zmogljivost svojih bralcev. Otroci

¹ Besedilo je bilo prebrano na pogovoru *Mladinski tisk danes, njegova vloga in pomen*, ki je potekal v Pionirski knjižnici v Ljubljani 10. aprila 1985.

s svojo bogato domišljijo so v tem primeru samo tipke na klavirju, s pomočjo katerih njihov mentor-pianist izvablja melodije, kakršne so mu pri srcu.

Pretežna večina listov je razpeta med tema dvema skrajnostima. V njih najdemo mešanico najrazličnejših na hitro napisanih domačih in šolskih nalog ter novinarskih žanrov, vse to blago pa je pogosto blede, slabokrvno in površno, na hitro narejeno.

V nekaterih primerih se šolski listi pretirano oportunistično usmerjajo v reklamo domačih podjetij, ki so pogosto donatorji teh istov; ali pa nenehoma premlevajo že tisočkrat premlete teme o moralni vrednosti zbiranja papirja, hranjenja denarja v banki, osmem marcu itd.

V poplavi teh listov najdemo tudi dosti vrednega, kjer se zares izraža današnji otrok s svojimi radostmi in tegobami, kjer zaživi njegovo ožje okolje pa tudi preteklost. Še zlasti imajo mnogi listi entološki značaj in tudi pomožno etnološko raziskovalno vrednost.

Razen v teh listih objavljajo otroci osnovnih šol daleč največ na otroških straneh časopisov za odrasle, zlasti lokalnih časopisov. Otroških rubrik v njih je izjemno veliko. Vendar imajo v primerjavi z otroško tiskano periodiko in tudi s šolskimi listi določeno izrazito šibko točko. Navadno jih ureja profesionalen član uredništva ob svojem siceršnjem delu. Rubrika je sestavljena iz hitrega, površnega izbora sestavkov, ki pač priromajo v uredništvo. Ni opaziti kakšnih posebnih selektivnih posegov. Vse je narejeno v hitrici, improvizirano. Praviloma je čutiti špekulativni cilj: časopisi za odrasle vzdržujejo otroške strani predvsem zato, ker naročnikom godi, da so objavljena imena njihovih otrok, ker jim je všeč, da se njihovi otroci javno uveljavljajo. Takšne rubrike navadno tudi zlahka ukinejo in jih prav tako zlahka nanovo spočnejo.

Končno objavljajo otroci tudi v svojih otroških listih z najvišjimi nakladami, torej v *Cicibanu*, *Kurirčku*, *Pionirskem listu* in *Pionirju*, oziroma sodelujejo s temi listi na različne načine. Razumljivo je, da sodelujejo tudi v vseh drugih ustreznih listih, tako v zamejstvu predvsem v *Galebu* in *Mladem rodu*.

Selekcija otroških izdelkov je pri teh listih velika. Glede na številne novinarske in literarne krožke je ustvarjenega veliko tega blaga, različne ambicije pa narekujejo pedagogom, mentorjem in tudi posameznikom, da veliko tega pošljejo otroškim časopisom. Pri tem prihaja do pedagoške napake. Posamezne šole tekmujejo, katera bo imela objavljenih največ prispevkov svojih šolarjev, in objavljene enote tudi štejejo. Da bi dosegli kar najvišje število, pošiljajo izdelke otrok v kopijah. Tako se pripeti, da je posamezen izdelek objavljen v dveh ali celo treh listih, kot da gre za izdelek časopisne agencije. Takšna stimulacija mladega piščočega začetnika je v vsakem primeru nezdrava in pretirana. Vendar je takšno početje navkljub opozorilom uredništev otroških listov izredno trdoživo.

Pisne izdelke otrok je mogoče razdeliti na novinarske in literarne, torej na stvarne in domišljjske.

Največ je novinarskih — preprostih zapisov iz življenja otrok in šole. Zlasti pri šolarjih nižje in srednje stopnje je tematika pogosto odvisna od predpisanega predmetnika, zato otroci pogosto popisujejo svojo aktovko, pišejo o prvem novembru, devetindvajsetem novembru, zimi, pustu, prebrani knjigi itd. Prevladuje novinarska zvrst, ki ji pravimo novica ali razširjena novica. Pogosto uporabljajo tudi zahtevnejšo zvrst — intervju. Navadno gre za najbolj preprost pogovor, ki razumljivo ne vrta v globine, saj na takšne intervjuje celo v odraslem novinarstvu naletimo le poredko.

Ilustracija Danijela Demšarja v knjigi Marjete Novak Kužmucke, 1984

Ilustracija Jelke Reichman v knjigi Kajetana Koviča Pajacek in punčka, 1984

trgovino ter igrali na orglice, na citre in na harmoniko,
da se je hišica zdela kot glasbena skrinja. Dva sta bila
kurjača, spet druga dva kuharja in trije krojači. Ti so

Ilustracija Danijela Demšarja v knjigi Leopolda Suhadolčana Kuža Luža, 1984

Novinarski izdelki otrok so pristni, kadar govore o lastnem življenju, o tem, kar se je njim samim pripetilo, kadar pišejo predvsem sami iz sebe, brez nasilne zunanje spodbude.

V uredništvo revije *Kurirček* prispe vsak mesec štiristo otroških pisem s sestavki, zgodbami, pesmicami ali risbami. Objavljenih pa je v vsaki številki približno štirideset. V *Kurirčka* pošiljajo prispevke bralci, ki imajo do učiteljice in šole še pristrčen odnos in so brez zavor, spontani. V najbolj zanimivih primerih razkrivajo socialne in psihološke posebnosti v današnjem življenju otrok. Tako se na primer spominjam pisma otroka iz Nove Gorice, ki je v verzih zapisal, da ima eno samo željo, namreč, da vrata stanovanja ne bi bila zaklenjena, kadar se vrne domov, da bi bil vedno kdo doma in da bi mu vedno kdo prijazno odzdravil. In spominjam se pretresljivega popisa ciganskega otroka, ki je pisal o podganah, ki se sprehajajo po njegovih bratcih in sestricah.

Nekateri, redkejši izdelki otrok na tej stopnji se prevesijo v literarnost in izražajo včasih slikovito, nenavadno domišljijo, daleč od realnega sveta, vendar navadno z realistično poanto. Otroci zelo radi poročajo o nenavadnem in konfliktnem, kar je za urednika razveseljivo, za razliko od poročanja o vsakdanjem, banalnem in navadnem ter znanem, kar jim v pomanjkanju čuta za otroško domišljijo pogosto nalagajo mentorji.

Pristavam naj še, da je rubrika otroških prispevkov v reviji po strokovno izvedeni anketi med najbolj brani in v reviji; tako zatrjujejo tudi sami bralci.

Kurirček daje sodelovanju bralcev veliko prostora, predvsem njihovim pismom. Da bi dali temu sodelovanju še večji pomen, so se ilustrirane naslovne strani revije tri leta zapovrstjo nanašale na izbran otroški pisni prispevek. Razen tega revija razpisuje vsebinsko usmerjene natečaje, ki so vedno imeli širok odziv. Tako sta v zadnjem obdobju zelo uspela natečaja z naslovoma *Ime mi je* in *Ko je prišla svoboda*. V prvem so poročali o svojem imenu in o odnosu do tega imena ter o željah po drugačnem imenu pa tudi o vzdevkih, v drugem pa je zaživel davni čas, kakršen živi v spominu staršev in predvsem starih staršev današnjih otrok. Zdaleč najbolj pa sta v zadnjem času uspela likovna natečaja z naslovom *Svet, v katerem živim* in *Otroške igre*. Likovni pouk je na mnogih šolah, nikakor ne na vseh, na izjemno visoki ravni, na mnogo višji kot v drugih republikah in tudi v svetu. Likovni mentorji znajo izvabiti iz otrok prave mojstrovine, le da so včasih s svojim mentorstvom nehoti prenasilni, pa vsi njihovi učenci rišejo na presenetljivo podoben način. Razumljivo je tudi na tem področju najboljše nenasilno mentorstvo, ki pusti otroku izraziti se po svoje, ne glede na morda skromnejši izdelek. Če primerjam likovne izdelke otrok z literarnimi, lahko zapišem, da se otroci raje izražajo v risbi, da so v risbi bolj spontani, odkriti in da zmorejo izraziti več domišljije.

Za presojo o otroških izdelkih je značilna tudi rubrika *Literarna razvedrilnica* v *Pionirskem listu*. V njej sodelujejo pretežno šolarji na višji stopnji: s pesmimi in z zgodbami. Podobno rubriko vodi v reviji *Pionir* pesnik Jože Snoj že več kot deset let. Kakšni so ti prispevki? Razumljivo so začetniški, saj gre navadno za prvo objavo. Pesmicam komaj lahko rečemo pesmice, saj gre navadno le za nekaj liričnih stavkov. Tudi zgodbe so dokaj skromne. Vendar včasih naletim na izjeme, ko se zna avtor v sedmem ali osmem razredu osnovne šole izraziti že bogatejše, zapleteno, ko zna izraziti svoj notranji, navadno erotični nemir, ko njegova zgodba že zadiši po literaturi.

Seveda takšne rubrike nimajo namena vzgajati bodočih pisateljev, pač pa predvsem zavzete bralce. Slej ko prej pa se zgodi, da se v takšni rubriki pojavi

tudi kak prihodnji avtor. Tako je na primer pred mnogimi leti začel sodelovati v *Domačem prijatelju* pisatelj *Prežihov Voranc*, v zadnjem času pa v *Pionirjevi* rubriki zdaj že uveljavljena mlada pesnica Maja Vidmar. Seveda je v takšni rubriki objavljeno le najboljše iz velike množine poslanega. Med poslanim gre večinoma za podpovprečno slabe domače in šolske naloge, najpogosteje skregane s pravopisom in z osnovnim poznavanjem jezika. No, pa saj v tem pogledu pri odraslih ni nič drugače.

Ob sklepu tega kratkega pregleda naj zapišem, da je sodelovanje med otroki in mladinskimi listi tesno, da je obsežno in da se izraža na različne načine, ne nazadnje tudi na nekaterih javnih manifestacijah, na primer na vsakoletnem srečanju pionirjev dopisnikov. Težnja, da bi se ti mladi združevali tudi na državni, jugoslovanski ravni, na nekakšnih festivalih (takšna težnja se že uresničuje), se mi zdi, milo rečeno, nespametna in špekulativna ter za začetnika škodljiva. Škoda je, da politični aktivisti takšnim melagomanskim zamislim vedno znova lojalno prisluhnejo.

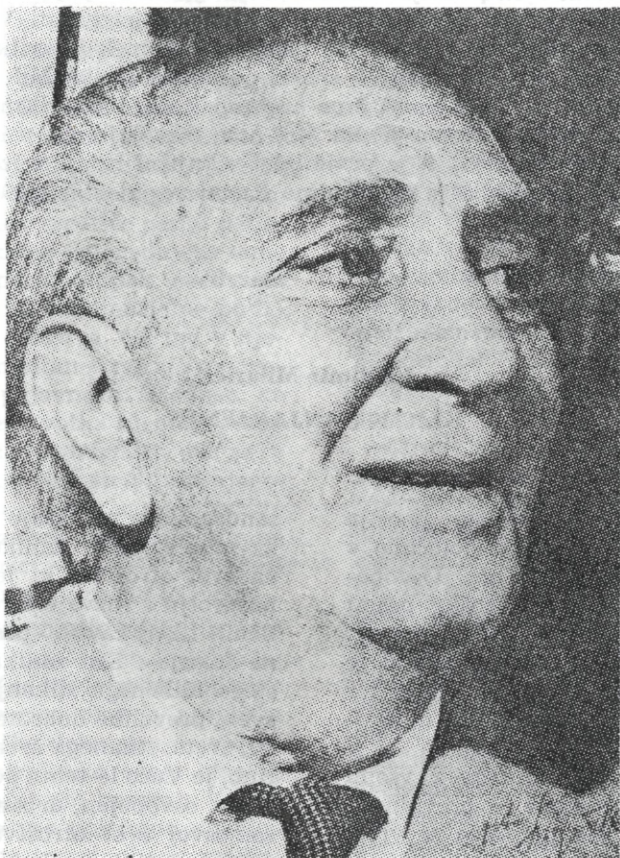
Se na eno značilnost naletimo pri sodelovanju otrok v mladinski periodiki. V veliki večini sodelujejo deklice, deklice pošiljajo tudi najboljše, najbolj zrele prispevke. V *literarni razvedrilnici* v *Pionirskem listu* sodelujejo skoraj same deklice, ki so v tem obdobju zrelejšje od svojih vrstnikov. Pozneje se, kot je znano, zadeva povsem obrne. Deklice pospravijo svoje mladostne zapise v pre-dale in vzamejo v roke kuharske knjige, dečki pa se lotijo pisateljevanja. Zaznati je, da se zadnja leta spreminja tudi to, vsekakor pa bo proces dolgo trajen.

Zusammenfassung

BEITRÄGE DER KINDER IN DEN JUGENDZEITSCHRIFTEN

Der Autor, der schon sieben Jahre Redakteur der Zeitschrift *Kurirček* und zwei Jahre Leiter der Rubrik *Literarna razvedrilnica* (Literarische Erheiterungsrubrik) in der periodischen Jugendzeitung *Pionirski list* ist, berichtet von den Hauptkennzeichen der Mitwirkung von Kindern in Jugendzeitschriften. Er spricht über Schulblätter, über Mitwirkung von Kindern auf den Kinderseiten der Zeitungen für Erwachsene (vor allem Lokalzeitungen), in Jugendzeitungen und Zeitschriften. Er macht auf die Qualität der schriftlichen Beiträge und der Zeichnungen aufmerksam, die ja auch durch Wettbewerbe angeregt werden. Weiter zeigt er einen Unterschied zwischen den reiferen Beiträgen von Mädchen, die in der Mitwirkung überwiegen, und von Knaben, die sich langsamer entwickeln. Wesentlich ist aber die Feststellung, daß die Mitwirkung der Kinder in der Periodik besonders reich ist, reicher als in anderen Republiken des Staates und reicher als im Ausland, wodurch auch eine höhere Qualität entsteht. Vor allem in der bildenden Kunst ist sie außerordentlich hoch.

IN MEMORIAM

ALEKSANDAR VUČO

(1897—1985)

Aleksandar Vučo, rojen 25. septembra 1897 v Beogradu, umrl 21. julija 1985 v Beogradu, pesnik, romanopisec, esejist in urednik listov, je bil eden od pobudnikov srbskega nadrealističnega gibanja. Pozneje se je približal socialno angažirani literaturi, zadnja dela prinašajo sintezo obeh smeri.

Izredno viden je Vučev delež v srbski mladinski književnosti. Njegova pesnitev *Podvizi družine pet petliča* (Podvigi družine petih petelinčkov), 1933, pomeni začetek novega, modernega načina pisanja za otroke, ki nagovarja predvsem otrokovo domišljijo. V otroški poeziji je Vučo nadvse uspešno uporabljal nadrealistične postopke ter poezijo rešil didaktičnih spon in racionalističnih

poenostavljanj, a istočasno vnašal v besedila tudi družbeno-kritične poudarke. Po vojni je izšla njegova pesnitev za otroke *San i java hrabrog Koče* (Sanje in resničnost pogumnega Koče), 1957, ki upodablja otrokov sanjsko-fantazijski svet, poln umišljenih pustolovskih akcij.

Ob smrti Aleksandra Vuča, ki je položil temelje moderni srbski otroški poeziji in spodbudil njen poznejši razmah, objavljamo o njegovi otroški poeziji razmišljanje pretanjenega presojevalca mladinske književnosti Vladimira Milarića (izšlo v novosadskem listu *Polja* 1969) ter odlomek iz kritike, ki jo je o Vučevem otroškem pesništvu napisal srbski pesnik in esejist Milovan Danojlić, kot spremno besede v knjigi *San i java hrabrog Koče*, 1963. Hkrati objavljamo Vučevo avtobiografsko socialno pesem *Moj otac tramvaj vozi*, v izvirniku in v prevodu Nika Grafenauerja, ki je prvič izšel v knjižni izdaji v izboru jugoslovanskega modernega pesništva za mladino *Pa mi verjamete*, 1980.

Vladimir Milarić

KLIC K SANJARJENJU

Začetek moderne otroške poezije lahko najbolj zanesljivo določimo s pesmimi Aleksandra Vuča. Osvobodilni pohod njegove otroške pesmi je doživljal usodo tako številnih predhodnic. Njegova otroška pesem si je zastavila nalogo, da stopa naprej ter poizveduje, utira pot, odpira možnosti in — se žrtvuje. Glavnina, ki ji sledi pozneje, se okorišča z vsemi prednostmi počasnega in previdnega napredovanja. Ne prepušča se vrtoglavici, značilni za položaj predhodnic, temveč drugim, bolj prijetnim in manj nevarnim občutjem.

Otroška pesem Aleksandra Vuča je odločilno prodrla v nova področja otroštva. Od kraja se je morala oglašati v »nepravem času za otroško pesem« v mediju, ki je bil izrazito letargičen glede na pesniške značilnosti otroške poezije. Vučeva pesem je morala vzdržati v neposrednem spopadu s splošno razširjeno pedagoško otroško poezijo, s tisto uspavano, zato pa trdoživo navzočo poetiko poučnega razveseljevanja otrok. Pesmi Alek-

sandra Vuča prinašajo v ta svet lutka-sobe izrazito zanikovalni pogled na svet otroštva, ki je v popolnem nasprotju z razvajeno, v svilo didaktičnih fikcij zavito »pesmijo za pridne šolarje«. Kot zanikanje vsega tistega idiličnega slikanja dozdevnega sveta prevelike dobrote in ubogljivosti, sveta, stkanega iz samih lepih obljub, je Vučo le-temu postavil nasproti živ, osvobojen, urbano prenikav in samosvoj svet otroštva, ki ga vodi »načelo želje« otroštva kot avtonomnega in glede na dotedanjo didaktično fikcijo povsem neprimerne sveta. Nasproti pisani laži šolske poezije, ki s svojimi osladnimi »dobrodošlicami ob vstopu v življenje« pravzaprav ločuje otroka ne samo od prirojenih vzgibov, kadar je prevzet od čudenja in veselja, kadar ga zanesejo sanjarije in igre, ki ga ne trga samo od svobodnega otroštva, od dejavnega življenja, ampak tudi od spoznanja sveta, gradi Aleksandar Vučo svet osvobojenega otroštva, ne samo za avtentično življenje v skladu z lastno

naravo, ampak tudi za otroško mišljenje v svetu in o svetu.

Spopad je že v samem pristopu k otroštvu. Aleksandar Vučo stopa v svet otroške pesmi z nadrealistično izkušnjo v poeziji in z nadrealističnim uporom zoper svet. Na to kratko potovanje v svet otroške poezije se Vučo odpravlja z uporno zavestjo pesnika. Njegovo doživetje otroštva se je izoblikovalo v magmi nadrealistične svobode, kljubovanja, upora, jeze in trpkosti. Ko oblikuje svoj privid otroštva, postavlja v središče pesmi potlačene dečke, ki ne izpovedujejo samo socialnega upora, ampak predvsem upor vsesplošne eksistencialne potlačенosti sveta otroštva. Od tod v njegovi pesmi simultano izvirajo mnogotere uporne pojavnosti. Medtem ko iz pripovednega votka njegove pesmi uhaja socialna ogorčenost, pa se v vseh drugih plasteh strukture njegove pesmi živo sprošča samo otroštvo v novih povezavah domišljije, v novi pesniški govorici, v pesniški rahločutnosti, v oblikovanju pesniške vizije.

Ob tem, da v poezijo vnaša obenem poteze črnega humorja in socialne lepake, alegorične podobe in politične krilatice, govorico prvega prebliska in jezik pesniške delavnice, je videti, kakor da s strukturo svoje otroške poezije oznanja sam prevrat. V njegovi pesmi je vse pretirano poudarjeno, vendar ta izpostavljenost pomenja njegove poetike postajajo poznejše smerniki, ki jih obdelujejo, dodelujejo in spravljajo v nove prostore iz-

virnih prividov otroških svetov. Vse z izjemo socialnega tona v upornem izrazu.

Alegoričnost, humor, paradoks, govorico mestne ulice, dušo tajnega otroškega jezika, živo nepremočrtno dogodkovnost, duha spoštljivega pesniškega ogovarjanja bralca, domneve o kompleksnosti otroškega pesniškega posluha, nove in nepričakovane povezave pri strukturiranju pesmi, nove in osupljive glasove, ki nosijo pesem iz povsem drugega konca sporočila in docela drugačno občutenje sveta in otroka v svetu, humorne poteze, širjenje rahločutnosti, občutja, prenasičenja z radostjo, jezikovne inovacije v najširšem pomenu — vse to prinaša Aleksandar Vučo v eni sapi, v edinstvenem pesniškem razodetju otroštva.

Zaradi pretiranosti mnogih prvin v pesmi ga malo bero. Vendar utegne njegova poezija vsebovati obliko manifestata, ki v nasprotju s številnimi drugimi ni ostal brez potrditve v delih. Še po tolikih letih vplivajo Vučeve inovacije spodbudno; na njih, ali vsaj v najtesnejši povezavi z njimi, se je razvilo vse moderno otroško pesništvo na srbskem kulturnem območju. V vsakem primeru je začetnik posebne pesniške šole, novega in drugačnega odnosa do otroške pesmi kot posebnega pojava, predhodnik cele generacije, o kateri upravičeno govorijo, da je uresničila otroško pesem kot pesem.

Prevedel France Vogelnik

VRAČANJE K PRVOBITNEMU REDU

Kot popoln pesnik je Vučo v svojih otroških pesmih spopolnil umetnost do preprostosti. Vemo pa, da jo je poprej z nadrealisti prignal do zadnjih meja zapletenosti. Besede, pojme, jezik, vse je razmetal, premešal in postavil na glavo. Iz te neslutene zmešnjave se je v otroških pesmih v

prerojeni obliki povrnil k nekemu davnemu prvobitnemu redu. Prečiščene, razbremenjene besede so, oropane nebitvenega, zdaj spet zasijale kot čisto zlato. Melodični, topli stih se nizajo in se z vseh koncev stekajo v svoje rimane izlive . . .

Prevedel France Vogelnik

Zusammenfassung

IN MEMORIAM ALEKSANDAR VUČO

Zwei poetische Schriften — *Aufruf zur Träumerei* von Vladimir Milarić und *Rückkehr zur ursprünglichen Ordnung* von Milovan Danojlić — bezeugen die sichtbarsten Kennzeichen der Kinderpoesie von Aleksandar Vučo (1897—1985), der besonders mit der Dichtung *Heldentaten der Gesellschaft fünfer Hähnchen* (1933) in der serbischen Kinderpoesie ein neues Kapitel begann. Er rettete diese Poesie aus den didaktischen Fesseln und brachte ins Dichten ein surrealistisches Verfahren; damit begann eine Ausbreitung der serbischen Kinderpoesie, die vor allem auf der Phantasie beruht.

ALEKSANDAR VUČO

MOJ OTAC TRAMVAJ VOZI

*Moj otac, kad tramvaj vozi,
Stoji na desnoj nozi,
A drugom nogom zvoni
Da se sa klizave šine
Nestašno dete skine;
On grči nogu i zvoni
Da pseto ne pogine;
On zvoni, zvoni i zvoni
Da se sa duge pruge
Umoran radnik skloni.*

MOJ OČE TRAMVAJ VOZI

*Ko oče s tramvajem brzi,
na desni nogi stoji.
A z drugo nogo zvoni,
da s spolzkega tira prežene
otroke razposajene;
moj oče zvoni in zvoni,
da psu ne zapelje čez noge,
zvoni in zvoni in zvoni,
da se umakne mu s pruge
delavec truden v temi.*

Ujutru, kad pođem u školu,
Ja prvi ugledam trolu,
Ja prvi ugledam gde stenje
Tramvaj koji se penje;
I kliknem: »Eno ga ide!«
Da drugovi moji vide
Za brezmom, u punom sjaju,
Mog oca na tramvaju.

Ali kad stignu smene
I otac kući krene,
Ja znam da ga bole vene
Na tromoj, okoreloj nozi
Na kojoj tramvaj vozi.
Noću, kad tramvaji zamru,
I pomru sumorne misli,
Ne spava otekla noga
Kuju su bolovi stisli.

Moj otac, kad tramvaj vozi,
Na bolesnoj stoji nozi,
Pa ipak on vozi i vozi . . .
Stotine ljudi dnevno
Putuje i noge odmara,
Stotine ljudi dnevno
Na ručak stigne brže,
Stotine ljudi dnevno
Novine mirno otvara,
Prstom na prozoru šara,
Smeje se i razgovara . . .

Moj otac vozi i vozi,
Stotine ljudi dnevno
On vozi, vozi i vozi
Na svojoj bolesnoj nozi.

Zjutraj, ko tečemo v šolo,
jaz prvi zagledam trolu,
in vem, kdaj tramvaj začinja
ječati, ko v hrib se povzpenja;
in vzkliknem: Pogledjte, že gre!
da moji sošolci strme
v očeta, ki v polnem sijaju
stoji za krmilom v tramvaju.

A ob vozniški menjavi,
ko oče domov se odpravi,
vem, da ga žile skele
in da ne čuti noge,
ki tramvaj poganja.
Ponoči, ko tramvaji spe
in sen temne misli odrine,
oteklo nogo brez spanja
vso noč pesté bolečine.

Ko oče s tramvajem brzi,
na bolni nogi stoji,
a vendar kar vozi in vozi . . .
Vsak dan si nešteto ljudi
v tramvaju spočije noge,
vsak dan brez števila ljudi
hitreje h kosilu prispe,
vsak dan na stotine ljudi
kak časnik vzame v roke,
s prstom po šipi čeečka,
smeje se in kramlja . . .

Moj oče pa vozi in vozi
nešteto ljudi dan na dan.
Kar vozi in vozi in vozi
na bolni nogi vzravnani.

Prevedel Niko Grafenauer

SREČANJA

Alenka Glazer

SREČANJE Z BRANKOM RUDOLFOM LUTKARJEM

Branko Rudolf¹ je med mladimi bralci znan predvsem kot avtor imenitne *Hude mravljice*, pa še drugih otroških pesmi, deloma tudi pravljic. Dosti manj vemo o njem kot piscu lutkovnih iger. V njegovi bibliografiji sta sicer navedeni iz predvojnega časa dve lutkovni igri, ki sta bili uprizorjeni na lutkovnem odru Sokola v Slovenskih Konjicah (in zatem v Celju), *Konjiške gore zmaj* leta 1934, *Grad na Planinki* leta 1938. V knjižni izdaji pa je izšla samo igra za lutke *Pod zvezdo* (1947), ki je bila uprizorjena v mariborskem lutkovnem gledališču šele leta 1977.

Branko Rudolf se je v pogovoru v letošnjem poletju (23. julija in 7. avgusta) spomnil še vrste drugih lutkovnih iger, ki jih je napisal in so bile uprizorjene, nekatere v prav izjemnih okoliščinah.

Z lutkovnim odrom se je Branko Rudolf začel ukvarjati po naključju. Odvetniški koncipient v Slovenskih Konjicah Karel Gajšek je leta 1934 Branka Rudolfa, po rojstvu Konjičana, spodbudil, da bi napisal lutkovno igro. A Branko Rudolf dotlej lutk sploh ni poznal in jih je hotel vsaj videti. Konjiško Sokolsko društvo je

naročilo lutke iz Češke. Med njimi je bil tudi Gašperček, obvezna oseba v takratnih lutkovnih igrah. Tako je Branko Rudolf, ki so se mu zdele lutke prav lepe, napisal igro *Konjiške gore zmaj*. Snov je vzel iz pravljicega izročila, motivno vezanega na okolicu svojega rojstnega kraja. Tako se je zgodilo, da je prva lutkovna igra, ki jo je Branko Rudolf videl, bila njegova lastna igra. Spominja se še posameznih igralcev: Gašperčka je igral sodnik Lojze Šmid, princesko Jelena Jerebova, sestra poznejšega narodnega heroja Dušana Jereba in sama poznejše žena Lojzeta Šmida. Sodelovala je tudi učiteljica Marjanca Režábek.

Druga lutkovna igra, *Grad na Planinki*, je prav tako po snovi pravljice, dogajanje je postavljeno na Pohorje. Obe besedili še obstajata, vendar trenutno nista dosegljivi.

Tretja lutkovna igra Branka Rudolfa *Hudič in krošnjar* pa je nastala med okupacijo, zelo verjetno leta 1943. Takrat je Rudolf živel pri ženinah starših v Lipóvcih blizu Beltinca v Prekmurju. Iz repe je v jeseni izrezljal glave za štiri ročne lutke, oblačila je improvizirala žena Mara. Zelo skrbno je delal glave, obraze je pobarval s tempera barvicami (čez nekaj časa so lutke izgubile barvo in se tako posušile, da jih je uničil). Branko Rudolf je lutke vodil sam, sam je hkrati govoril besedilo. Oder

¹ Bibliografski podatki o avtorju so v *Gradivu za leksikon sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev, Otrok in knjiga*, 1981, št. 13—14, str. 97.

je bil stol z naslonjalom, obrnjenim proti občinstvu, prekrit z blagom, za stolom je čepel Branko Rudolf in na gornjem robu naslonjala vodil po dve lutki v posameznih prizorih. V igrici so nastopale štiri osebe: hudič, krošnjar, ženska (kmetica) in kmet. Krošnjar na sredi ceste najprej ogoljufa žensko, ko ji proda nekaj, kar ni na prodaj (ko dobi plačilo, blago spet vzame sam), enako nesramno ogoljufa kmeta. Takoj zatem pride hudič in goljufivega krošnjarja odnese. Zunaj besedila je avtor, še vedno skrit za »odrom«, spregovoril na koncu igre njeno moralo: »Kako bi bilo to lepo, če bi vsakogar, ki kaj narobe naredi, takoj hudič odnesel.« Igro so poleg vaških otrok gledali tudi odrasli. In besedilo jim je leta 1943 pač zvenelo kot neposredna aluzija na sodobnost.

Tako se žal izgubljen besedilo Rudolfove lutkovne igre *Hudič in krošnjar* uvršča med tekste, ki sestavljajo pestro podobo naše literature v vojnem času, ter pomeni zanimivo vzporednico *Jurčku*,² ki ga je dobro leto pozneje uprizarjalo po osvobojenem ozemlju partizansko lutkovno gledališče.

Takoj po vojni je Branko Rudolf napisal štiri ali pet lutkovnih iger, ki pa so žal izgubljene (ali morebiti samo založene), čeprav so bila besedila razmnožena.

Tudi te igre so bile napisane za ročne lutke in igrali so jih deloma v Ljudskem vrtu, deloma v kleti združnega doma (nasproti frančiškanske cerkve) v Mariboru. Med lutkariami sta bili Milka Savič in Dora Jan, glavni lutkar pa je bil mlad entuziast, učitelj Ivan (priimka se Branko Rudolf ne spominja več).

² Prim. Alenka Gerlovič: *Partizansko lutkovno gledališče*. Ljubljana, Založba Borec 1979, zlasti str. 131–151.

Med igricami so bile tele:

Jožek in smrt je bila malo fantastična; smrt, ki je prišla, se je pogovarjala s fantom Jožekom in se dala ogoljufati. Čeprav je igra bila napisana za uprizoritev z lutkami, je lutkarji niso nikoli igrali. Pač pa je pisatelj nekje na Dravskem polju (kraj se ne spominja) videl igrati to igro osnovnošolske otroke. Uprizoritev ga je zelo zabavala, posebej se mu je zdelo smešno, ko je slišal, kako je smrt, ki naj bi kot svojo posebnost izgovarjala grozljive zloge: Ra-ra-rá, ponazorila: La-la-lá. Igrica simbolno ponazarja zmago življenja nad smrtjo.

Zatem je avtor napisal lutkovno igro za ročne lutke *Stari godrnjav* (igrali so jo v Ljudskem vrtu v Mariboru). To je igra o človeku, »ki ostane s svojo godrnjavo blami-ran« (avtorjeva označitev). Nasprotje med starim in novim, ki zmaga, vnaša v besedilo aktualistične poudarke.

Naslednjo, *Igrico o starem materialu*, so igrali dva ali trikrat. Tudi ta igra je bila napisana za ročne lutke in zanjo je Branko Rudolf celo sam skonstruiral glavno lutko, »da je imela obraz bolj tehnično izdelan, iz konservne škatle«. Stari material se prepira z mladim aktivistom, ta ga prime in odnese, da bo iz njega narejen nov material. Morebiti je ta (za zdaj izgubljena) igrica eden primerov naše socialističnorealistične literature.

Pozneje, verjetno leta 1946, je nastala lutkovna igra *Pod zvezdo*,³ ki so jo pri Mladinski knjigi sicer natisnili (in je bila celo nagrajena), a je morala čakati na uprizoritev (v Mariboru) tri desetletja. O tej igri, ki je napisana za lutke marionete, Branko Rudolf ni posebej pripovedoval, ker je pač objavljena. A besedilo, katerega dogajanje je postavljeno na Pohorje

³ Branko Rudolf: *Pod zvezdo*. Igra za lutke v 5 dejanjih. Ljubljana, Mladinska knjiga 1947. (Mladi oder 8).

v času narodnoosvobodilnega boja, združuje nenavadne in zelo svojevrstne sestavine. Poleg osnovne zgodbe, ki prikazuje junaško ravnanje dveh preganjanih otrok, petnajstletnega fantiča Jurčka in njegove dve leti starejše sestre Katice, so vključene v realistično osnovo vojne strahote, nasilje okupatorja, tesnoba jetnic, junaštvo partizanov, pa kaznovana omahljivost prestrašenega drvarja in zloba izdajalca. Ob te realistično učinkujoče osebe pa so postavljeni pravljlično simbolni liki, Kurent, potujoči muzikant, ki se pridruži partizanom, zvezda-prikazen, ki spominja na dobre vile, kresnica-možak, pošasti noči in veliki nemški škorenj. Tako se izo-

bljuje bogato in živahno dogajanje, v katerem se neprestano menjujejo realistični prizori s simbolično-allegoričnimi, ki ponekod učinkujejo izrazito fantastično (ob njih se bralec spomni poznejšega Miheličevega fantastičnega sveta). Vsekakor je besedilo vredno podrobnejše analize.

Ta zapis pa je želel predvsem opozoriti na Rudolfove lutkovne igre v celoti. Žal večino za zdaj poznamo samo po naslovih. Morebiti pa bo prav ta zapis pripomogel k temu, da se bo katera od omenjenih iger (ali tudi kakšna še neupoštevana) našla in jo bomo lahko določneje uvrstili v mladinski opus Branka Rudolfa.

Zusammenfassung

BEGEGNUNG MIT BRANKO RUDOLF — DEM PUPPENSPIELER

In der Jugendliteratur Branko Rudolfs scheinen die Puppenspiele weniger betont zu sein als die Kinderlieder und Märchen. Im Gespräch mit dem Dichter hat es sich jedoch erwiesen, daß er mindestens sieben (vielleicht auch acht) Puppenspiele verfaßt hat; darunter ist eins — *Der Teufel und der Hausierer* — das der Autor nicht nur geschrieben, sondern auch mit selbst gemachten Puppen aus Rüben gespielt hat. Dies geschah in einem Dorfmilieu im Jahr 1943. Die Pointe des Spiels war aktualistisch.

Das Spiel *Unter dem Stern* (erschieden 1947) bedeutet eine interessante Verbindung des Realismus, der Phantastik und der allegorischen Symbolik an der Thematik des Volksbefreiungskrieges.

Lili Črnko

SREČANJE S SMILJANOM ROZMANOM

Mladinskih del Smiljana Rozmana¹ je veliko. Od objav v *Pionirskem listu*, od prve zbirke črtic *Teden ima*

sedem dni sedem dni ima teden (1962) in še posebej od *Čudežnega pisalnega strojčka* dalje — ta je pravzaprav prirejen po objavah v *Pionirskem listu*. To je bila zgodba, ki je takoj očarala otroke. Čisto poseben, skoraj pravljlični svet, pa spet ni pravljličen v tradicionalnem pomenu. Če odmislimo pravljlične elemente (kraljestva, kralje in njihove »muhe«,

¹ Uvodna beseda pri srečanju s Smiljanom Rozmanom na Pedagoški akademiji v Mariboru 11. aprila 1985.

Bibliografski podatki o avtorju (do leta 1980) so v *Gradivu za leksikon sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev, Otrok in knjiga*, 1981, šte. 12, str. 79—80.

čudežni pisalni strojček, kompozicijo, grajeno na vzporednostih, ponavljanjih in stopnjevanjih), bi se prav lahko dogajalo danes in tu. Že v tej zgodbi je moč razbrati nekaj pisateljevih posebnosti, ki jih najdemo v vseh poznejših pripovedih — vsaj v tistih, ki se odvijajo v takšnem svojevrstnem »realno-pravljicnem« svetu. To so *Fantje muzikantje*, *Pip*, *Koza Filomena*, *Klip*, *Klap in deček Mak* (*Tri zgodbe*), *Čudežna popevka* (radijska igra), pa tudi *Oblaček Pohajaček*, *Mezinček in Mezinčica* (1983), *Majhne besede*, *velike reči*.

Če se ustavim pri knjižnih osebah — *Klip* in *Klap*, fantje muzikantje (vsi štirje), mojster Vseved, Klement, stric Feliks, stric Umetnikus, Jakov oče v *Ta glavni Urši* (1981), Uršin dedek, stric Ambrož — vsi ti (in še kateri, ki ga nisem naštel) so posebnosti. Vsi imajo nekaj skupnih potez, vsi so večji igranja na instrumente (pa če so ti instrumenti še tako nenavadni), a so muzikanti starega kova. S svojo nenavadnostjo ne sodijo v realnost, pa tudi v pravljico ne — kot bi zrasli v otroški domišljiji. V njih je kanček klovnovskega, solze in smeh, nekaj otroškega, zaupljivega, mehkega. Vedrina in zaupanje v dobre ljudi, predvsem pa razumevanje in sprejemanje drugačnosti — to je tisto najboljšo v njih.

Potem velja omeniti mame — Makova mama Polonca, Jakova mama. Te mame izžarevajo milino, imajo razumevajoče srce za vse, tudi posebnosti, ki bi jih drugi vnaprej obsodili, ne da bi se prepričali, kaj se skriva za njihovo nenavadnostjo, drugačnostjo. Kar zahrepeniš po takšni mami — da ne govorimo o žgancih, štrukljih, krofih in pečenkah, ki jih znajo kuhati; o čistoči, toploti, s katero napolnjujejo dom.

Kuharice — tudi te so nekaj posebnega. Kuharica Špela, Angela, kuhar Kapitan v Fantih muzikantih. Prav-

cati kuharski umetniki, najraje kuhajo stare, značilne slovenske jedi.

In najpomembnejše, večinoma tudi glavne književne osebe v Rozmanovih delih za otroke — otroci. Ti so takšni, kakršni so otroci zares, Janezi in Mete, Tejči, Tončki, Maki, Lojzki, Lučke, Urše. Nagajivi in ubogljivi, resni in neresni, stvarni in polni domišljije. Pa tudi tovariški in pogumni, če je treba.

Posebnost so pripovedi, v katerih nastopajo kot junaki zgodb živali. *Pip*, pes, opaža človeške napake, domišljavost in bahavost. Izkaže se v prigodah, ki jih pripoveduje Tejč (*Reporter Tejč poroča*). V zgodbah z naslovom *Pip* pa sam s humorjem pripoveduje o potovanju po Evropi. *Koza Filomena* v istoimenski zgodbi govori po človeško. Še bolj kot *Pip* (že s pridihom grenkobe) graja človeško nepriznavanje vsega, kar je drugačno, saj se velikokrat izkaže, da je to »drugačno« neprimerno boljše od uveljavljenega. *Koza Filomena* razmišlja bolj razumno kot ljudje. Zmožna je tudi odpušcanja, stricu Ambrožu odpusti vse. Vendar jo končno človeški napuh in nevoščljivost do kraja odvrneta od ljudi. Namerno pozabi človeško govorico in se vrne v svoj Črni dol.

Karakterizacije Rozmanovih književnih oseb v mladinskih delih so večinoma jasne, primerne dojemljivosti mladega bralca. Zadete so psihološke motivacije. Tudi kompozicijske motivacije so stvarne in verjetne.

Ena najprivlačnejših strani Rozmanovega pisanja za otroke pa je njegov humor: besedne igre, situacijski humor, zbadanje med dečki in deklicami. Posebej izrazit je humor v *Čudežnem pisalnem strojčku*, *Pipu*, *Čudežni popevki*, *Oblačku Pohajačku*, *Ta glavni Urši* in *Letečem krožniku*. Rozmanov humor je naraven, nevsihljiv, preprost, a prav zato učinkovit.

Odrasel bralec začuti vmes tudi kakšen globlji odtenek.

Dogajalna zgodba je v daljših pripovedih (*Lov za ukradenimi milijoni*, *Zlata trobenta*, *Leteči krožnik*, *Fantje muzikantje*) dinamična, razgibana. Dogodivščine se napeto zapletajo in nepredvidljivo razpletajo. To so bolj »fantovske« zgodbe, ki pa ne izključujejo deklet. Deklice so tu (nujno potreben) okrasek, čeprav jim avtor ne odreka določenih kvalit, saj so pridne, včasih se česa pametnega domislijo, znajo presoditi, kaj tudi razumejo (običajno potem, ko jih izuči izkušnja).

Zato učinkuje *Ta glavna Urša* v Rozmanovem opusu kot nekaj novega. To je »dekliška« zgodba, namenjena odraščajočim bralcem oziroma bralkam. Urša, odraščajoča deklica, pripoveduje o svojih mislih, doživljanjih, prigradah, družini. Počasi dozoreva v dekle. Njena prva ljubezen je opisana s tankočutnim spremljanjem razvoja njenih čustev do Jake. Njeno razmišljanje in presojanje je dobro zadeto. Pri tem je uporabljen poseben

kompozicijski princip, dvojno osvetljevanje dogajanja, z vidika Urše in njenega Glasu.

Smiljan Rozman pa je napisal tudi dela, namenjena mlajšim bralcem: *Majhne besede*, *velike reči*, *Mezinček in Mezinčica*, *Oblaček Pohajaček*, *Sin Martin*, *Martin fantalin*, *Janko in njegov svet*. To so zbirke krajših pripovedi, v katerih so orisane stvari, predmeti, pojavi — vse, kar nas obdaja, s čimer in od česar živimo. Besedila spregovore tudi o človeških stiskah in napakah, skritih, a bistvenih sestavinah življenja. Oblaček Pohajaček pa s svojo igrivostjo, zvedavostjo, norčavostjo in neutesenjenostjo (na nebu ni carinskih zapornic) postaja privlačna prisposoba otrokove žive, neomejene domišljije.

V sklepu še o koncih Rozmanovih mladinskih del. Všeč mi je, ker so to (večinoma) konci, katerih dogajanje ne obvisi v zraku, ampak se smiselno zaokroži. Zdi se mi, da je to v literarnih delih, ki so namenjena otrokom, primerno in prav.

Zusammenfassung

BEGEGNUNG MIT SMILJAN ROZMAN

Der Artikel macht auf einige gemeinsame Kennzeichen der Werke aus der Jugendliteratur Smiljan Rozmans aufmerksam, besonders hinsichtlich der literarischen Gestalten. Vor allem werden jene Züge der literarischen Persönlichkeiten erhell, durch welche sich ein Mensch von anderen Menschen unterscheidet und deswegen mißverstanden wird, Verständnis jedoch bei den Tieren findet. Neben der Buntheit von Motiven ist als eine besondere Qualität der Humor betont.

ODMEVI NA DOGODKE

Darka Tancer-Kajnih

ZMAJEVE DEČJE IGRE 1985 IN SREČANJE Z ASTRID LINDGREN

V Novem Sadu so letos pripravili že osemindvajsete junijske manifestacije z naslovom Zmajeve dečje igre.¹ Ob šibeniškem Festivalu dijeteta (od 1955 naprej), ki ima mednarodni značaj,² in Festivalu Kurirček (od 1962 naprej) s sedežem v Mariboru so Zmajeve dečje igre najpomembnejša vsakoletna jugoslovanska prireditve za otroke, a hkrati prva in edina izmed naštetih, ki je zmeraj posvečena mladinski literaturi.

Zmajeve dečje igre v preteklih letih niso samo uspešno približevale otrokom literature vseh narodov in narodnosti Jugoslavije, temveč so s svojimi tehtnimi strokovnimi posvetovanji, ki so se jih udeleževali najvidnejši jugoslovanski teoretiki, kritiki in pisatelji, doprinesle pomemben delež k preučevanju teorije in zgodovine mladinske književnosti pri nas.³ Avtorje najboljših esejev so celo

¹ Imenujejo se po utemeljitelju srbske otroške poezije Jovanu Jovanoviću Zmaju (1833—1904), ki je živel in delal v Novem Sadu, kjer je izdajal tudi priljubljen časopis za otroke *Neven* (1880—1903) ali *Čika Jovin list*.

² O šibeniškem festivalu je v reviji *Otrok in knjiga*, 1984, šte. 20, poročal Miroslav Slana.

³ Takšno je bilo na primer posvetovanje *Dečja književnost — šta je to?* 1969. leta. Izvirna razmišljanja Marija-

nagrajevali, kar je bilo gotovo spodbudno za razvoj te stroke.

Od leta 1975 Zmajeve dečje igre izdajajo tudi strokovno revijo *Detinjstvo* s podnaslovom *časopis o književnosti za decu*. Do lanskega leta je revijo urejal odličen poznavalec mladinske književnosti Vladimir Milarić, sedaj pa je prevzel uredništvo renomirani beograjski profesor Filološke fakultete dr. Slobodan Ž. Marković.

Program letošnjih Zmajevih otroških iger (trajale so od 3. do 10. junija) je bil tako kot zmeraj zelo pester in obširen, zato ga je težko povzeti v kratki predstavitvi.

Razstave:

— likovni izdelki otrok Jugoslavije na temo *Ljubav u dječkom dobu*;

— ilustracije mladinske književnosti likovnih umetnikov Vojvodine (v Galeriji Matice srpske);

— Dušan Radović in Guido Tartalja na Zmajevih igrah (fotografije, pisma, knjige);

— karikature in epigrami Miroslava Nastasijevića (v Galeriji Matice srpske).

na Krambergerja, Franceta Forstnerića in Borisa Paternuja (objavili so jih tudi *Dialogi* 1970, šte. 2) so še danes zelo pogosto citirana.

Prireditve:

— *Zmajeve igre u susret deci* (pesniška srečanja z otroki novosadskih vrtcev in okoliških krajev);

— sodobna mladinska književnost turške manjšine v Jugoslaviji. Izbor tekstov in uvodno besedo za prireditve v Srbskem narodnem gledališču je pripravil pesnik Nedžati Zekerija;

— člani redakcije otroškega programa Radia Novi Sad se predstavljajo;

— predstavitev poezije prejšnjih Zmajevih nagrajencev (prireditve v Srbskem narodnem gledališču je prenašala tudi televizija).

Strokovno posvetovanje:

— *Književno delo Stevana Raičkovića*. Uvodne referate so pripravili dr. Zorica Turjačanin, Dragoljub Jeknić, dr. Muris Idrizović, dr. Joža Skok, Radojica Tautović, sodelovanje pa so prijavili še Nedžati Zekerija, Grozdana Olujić, Dragutin Ognjanović, dr. Voja Marjanović in drugi.

— *Knjige za otroke, objavljene med 1980—1984*. Pogovor sta po uvodnih referatih vodila dr. Slobodan Ž. Marković in dr. Zorica Turjačanin.

Posebno praznično, a hkrati spontano in prijetno razpoloženje so ustvarile vsakodnevne prireditve od 18. do 21. ure v Zmajevi ulici v središču starega dela mesta. V zelo dobro obiskanem programu so sodelovali pesniki in pisatelji iz vse Jugoslavije (iz Slovenije sta bila povabljeni le Polonca Kovač in Miha Matè) ter priljubljeni pevci zabavne glasbe (Zafir Hadžimanov, Senka Veletanlić, Đorđe Balašević, Minja Subota in drugi), ki pa so ob tej priložnosti s prepričljivo radoživostjo prepevali samo otroške pesmi. Pomembno vlogo v celotnem programu so imeli pesnik Zvonimir Balog, gledališki igralec Dragoljub Milosavljević Gula in pevec Minja Subota.

Žal ugotavljamo, da so bile letos povezave med Zmajevimi igrami in Slovenijo izredno slabe. Niti ustrezne ustanove niti zainteresirani posamezniki niso bili pravočasno in zadovoljivo obveščeni o poteku iger, zato v Novem Sadu tokrat Slovenci tako rekoč sploh nismo bili zastopani. Prvič pa so na igrah sodelovali otroci jugoslovanskih zdomcev na Švedskem (iz Göteborga) ter njihove vzgojiteljice, učiteljice in voditeljice radijskih oddaj za otroke v srbohrvaškem jeziku.

Osrednji dogodek iger je bila vsekakor njihova svečana otvoritev v mestnem športnem in poslovnem centru Vojvodina. Program z naslovom *Srce u spomenaru* je neposredno prenašala tudi televizija Beograd, začel pa se je s *Svečano pesmijo*, himno Zmajevih iger, za katero je tekst napisal Miroslav Nastasijević, uglasil pa jo je Zafir Hadžimanov:

SVEČANA PESMA

*Uvek kad se pesma čuje,
to ti pesnik ruku pruži.
Spajajući vek sa vekom
i čoveka sa čovekom.*

*Uvek kad se pesma čuje,
to ti pesnik ruku pruži.
Pa ti srcem zavet kuje:
Što ja počeh — ti produži!*

Slavnost je dosegla višek ob podelitvi nagrade Zmajevih otroških iger švedski pisateljici Astrid Lindgren. Priznanje ji je izročil direktor iger, pesnik Rade Obrenović. Osemindesetletna Astrid Lindgren je z izredno sproščenostjo, živahnostjo in duhovitostjo nagovorila svoje oboževalce ter posebej poudarila, da ji Zmajeva nagrada pomeni več kot Nobelova, za katero jo na Švedskem vsako leto predlagajo, a je še ni dobila.

Nagrado za popularizacijo mladinske književnosti pa sta prejela lutkarja Mima in Bane Janković iz Niša, ki sta gledalce v dvorani izredno navdušila s predstavo *Pika peče palačinke*.

Petega junija 1985 je bila v Novem Sadu novinarska konferenca z Astrid Lindgren kot prvo tujo ustvarjalko mladinske književnosti, nagrajeno v Jugoslaviji. Povzemam nekaj najzanimivejših podatkov in misli s te konference pa tudi s srečanja med pisateljico in avtorico tega članka.

Astrid Lindgren je bila rojena 14. novembra 1907. leta v Näsju pri Vimmerbyju v švedski pokrajini Småland. Otroštvo, polno smeha, razigranosti in sproščenosti (kar izžareva še danes), je kot hči kmečkih staršev preživela na podeželju. Spomine na prijetna otroška leta, iz katerih dobiva navdih za pisanje mladinske li-

terature, je opisala v knjigi *Mi, otroci iz Buellerbyja*. Leta 1926 se je preselila v Stockholm, kjer se je zaposlila kot tajnica. Naučila se je stenoigrafije, ki jo še danes uporablja pri pisanju svojih del.

Njen literarni prvenec *Pika Nogavička*, ki je hkrati tudi njeno doslej najuspešnejše delo (prevedeno je že v več kot šestdeset jezikov), je nastajal ob pripovedovanju za lahko noč. Zgodbic o Piki Nogavički (v švedščini Pippi Långstrump, to je Pipi Dolganogavica) si je zaželela pisateljčina sedemletna hči Karin, ki si je tudi izmislila nenavadno ime junakinje. Zgodbe o Piki so nastajale polna tri leta, saj se jih Karin ni nikoli naveličala. Ko si je Astrid Lindgren leta 1944 poškodovala nogo in je bila dalj časa vezana na posteljo, je zgodbe tudi zapisala in rokopis podarila Karin za deseti rojstni dan. Kopijo rokopisa je isto leto poslala

založbi, čeprav ni verjela, da bodo zgodbe natisnili. Pismo založniku je končala s prošnjo, naj nikar ne alarmira službe za otroško skrbstvo. Medtem je istega leta dobila prvo nagrado na literarnem natečaju za knjigo *Britt-Mari si olajša srce* ter si tako pridobila naklonjenost založnikov. *Pika Nogavička* je na Švedskem prvič izšla leta 1945 (v založbi Rabén & Sjögren), torej slavi letos štiridesetletnico izida. Knjiga je takoj osvojila otroke širom po svetu, pedagogi in starši pa ji sprva sploh niso bili naklonjeni. Toda nezmanjšano navdušenje mladih bralcev jih je sčasoma prepričalo, da otroci tovrstne knjige potrebujejo. Zgodbe so na Švedskem kasneje še dramatisirali, uprizarjali po njih lutkovne igrice ter posneli film in televizijsko nadaljevanko, ki jo poznamo tudi z naših televizijskih programov. Za vlogo Pike se je potegovalo kar pet tisoč švedskih deklic, kar gotovo odraža izredno priljubljenost Pike Nogavičke med mladimi. Pri izboru je v najožji selekciji sodelovala tudi Astrid Lindgren, ki se je odločila za Inger Nilson predvsem zaradi njene fizične podobnosti Piki, kakršno si je ustvarila pisateljčina domišljija (delno jo je inspirirala nevsakdanja prijateljica njene hčerke). Na srečo je bila izbrana deklica tudi dobra igralka, ki se je odlično vživela v vlogo iskrive, navihane in junaške Pike.

Slovenski bralci smo se s Piko Nogavičko srečali prvič v reviji *Pionir* v šolskem letu 1955/56. Knjižno izdajo v prevodu Kristine Brenkove (po nemški izdaji) in z ilustracijami Marlenke Stupica pa smo dobili leta 1958. Sledili so ponatise (v letih 1962, 1969, 1971, 1973, 1977, 1978, 1979, 1981 in 1985), za katere je Marlenka Stupica svoje prvotno črno-bele risbe kolorirala.

Istega leta (1958) je bila Astrid Lindgren nagrajena z najvišjim med-

narodnim priznanjem na področju mladinske književnosti, z Anderse-novo medaljo ali »malo Nobelovo nagrado«.

Astrid Lindgren je doslej napisala že več kot štirideset del za otroke. Njen celotni opus je zbran v Stockholmu v Svenska barn institutet. Število jugoslovanskih prevodov je za zdaj še zelo skromno, največ del Astrid Lindgren imamo trenutno v slovenščini (navajam samo prve izdaje):

Pika Nogavička. Mladinska knjiga 1958, prev. Kristina Brenkova;

Erazem in potepuh. Mladinska knjiga 1960, prev. Edvard Kocbek;

Nevarno življenje Kelleja Blomquist. Obzorja 1961, prev. Jože Šircelj;

Ključec s strehe. Obzorja 1966, prev. Kristina Brenkova;

Ključec spet leta. Obzorja 1967, prev. Kristina Brenkova;

Bratec in Ključec s strehe. Mladinska knjiga 1971, prev. Kristina Brenkova;

Najboljši Ključec na svetu. Mladinska knjiga 1973, prev. Kristina Brenkova;

Brata Levjesrčna. Mladinska knjiga 1976, prev. Lena Petrič-Holmqvist;

Detektivski mojster Blomkvist. Mladinska knjiga 1980, prev. Lena Petrič-Holmqvist;

Ronja, razbojniška hči. Mladinska knjiga 1985, prev. Lena Holmqvist.

Žal najljubše pisateljčine knjige *Emil iz Lönneberga* v Jugoslaviji še ne poznamo. Po zgodbah o Emilu, ki so izšle v več knjigah, so posneli tudi filme.

V zadnjih treh letih je Lindgrenova ponovno osvojila otroke vseh celin z lirično pripovedjo o Ronji in Birku, prijateljih dveh sprtih razbojniških družin iz severnih gozdov. Knjiga, ki je v originalu izšla 1982. leta, je že

prevedena v več kot štirideset jezikov. Po umetniško dognanem in hkrati komercialno uspešnem istoimenskem švedskem filmu (*Ronja, rövardotter*), ki je navdušil gledalce in kritike letošnjega berlinskega filmskega festivala,⁴ pa bo njena popularnost verjetno še večja.

Zmajeva nagrada je Astrid Lindgren presenetila in močno razveselila. Zmaja in jugoslovanske mladinske književnosti doslej ni poznala, čeprav je bila dolga leta zaposlena v stock-

⁴ Glej prispevek Mirjane Borčič v tej številki revije *Otrok in knjiga*.

Zusammenfassung

ZMAJEVE DEČJE IGRE 1985 (ZMAJ-KINDERSPIELE 1985) UND BEGEGNUNG MIT ASTRID LINDGREN

Im Juni dieses Jahres verliehen in Novi Sad schon zum achtundzwanzigsten Mal die Zmaj-Kinderspiele, die erste jugoslawische Veranstaltung, gewidmet der Jugendliteratur. Das Programm war — wie immer — sehr bunt und umfangreich, das wichtigste Ereignis war aber die Begegnung mit Astrid Lindgren. Die Schriftstellerin erhielt den Preis der Zmaj-Kinderspiele. Das bedeutete gleichzeitig eine Popularisierung des Dichters Jovan Jovanović Zmaj und der ihm gewidmeten Spiele in der ganzen Welt.

Mirjana Borčič

BREZ USTVARJALNE IZVIRNOSTI NI DOBRE EKRAIZACIJE KNJIŽEVNEGA DELA

Filmski avtorji iščejo dobre ideje za filme za otroke zelo pogosto v mladinski književnosti. Ekranizirana književna dela so zaželeni tudi pri književni vzgoji. So spodbuda za branje ali pa informacija o nacionalnem književnem izročilu.

Letošnja bera berlinskega festivala filmov za otroke (festival je bil od 15. do 26. 2. 1985), ki je sestavni del ene od osrednjih evropskih filmskih prireditev, ponuja možnosti za razmišljanje o vlogi mladinske književ-

holmski založbi mladinskih knjig. Pač pa je bila že nekajkrat v Jugoslaviji, posebno dolgo se je mudila v Makedoniji, kjer je zbirala gradivo za svojo knjigo, fotomonografijo o jugoslovanskem dečku Marku (izšla na Švedskem 1962. leta).

Nagrada Astrid Lindgren pa je seveda ponesla v svet tudi ime Jovana Jovanovića Zmaja in Zmajevih iger, saj so o podelitvi nagrade svetovno znani pisateljici poročale številne tuje agencije.

nosti pri ustvarjanju filmskih del za najmlajše. Seleksijska komisija festivala se je odločila za predvajanje le štirinajstih filmov, dva med njimi sta bila izven konkurence. Med tistimi, ki so se potegovali za priznanja, je bilo kar devet filmov, ki so nastali po mladinskih povestih.

Večina izbranih filmov je poudarjala socialno poanto. Na takšen izbor je prav gotovo vplivala družbeno angažirana opredelitev festivala. Celotno svetovno proizvodnjo filmov za

otroke v zadnjem letu je težko ocenjevati zgolj na osnovi tega tematskega izbora (ali ponudbe?) ali pa iskati trenutno orientacijo v priznanjih, ki sta jih podelili žiriji UNICEF in UNESCO. Nekateri splošni sklepi pa so vseeno možni. Predvsem bode v oči, da večina filmov, ki so bili predvajani na berlinskem festivalu, boleha za hudo rutino, ki zagotavlja uveljavitev, so neizpodbitno »vzgojno-koristni«, ne omogočajo pa mlademu gledalcu žlahtnega doživljanja umetniškega dela ter osebnostnega dozorevanja ob njem.

Z rutino je bila posneta večina filmov, ki niso nastali po literarni predlogi. Iz mučnega povprečja v tej skupini izstopa film Michela Devilla *Malá banda*, ki je narejen po izvirnem scenariju in ki ni bil uvrščen v tekmovalni del. Deville, mojster napetega filmskega pripovedovanja ter nasprotnik vsakršnega nasilja, je to pot ustvaril film o otrocih za otroke in odrasle. Njegovi junaki bežijo iz prazne vsakdanjosti. Pri tem se zaletavajo v pregrade konvencij, jih podirajo ter so zato preganjani. Pobeg in lov beguncev je sicer znana, velikokrat uporabljena in še večkrat zlorabljena akcijska formula. Deville jo je uporabil za devetdesetminutni izlet otrok v domišljjsko konstrukcijo komičnega in absurdnega. Zgledoval se je po burleski, v kateri se ponavadi prepleta mogoče z nemogočim. Zanj je pomembno, da se v tej igri zaznata svet otrok, ki je poln želje po odkrivanju, in svet odraslih, ki se težko vključuje v nepredvideno. V tej konfrontaciji je iskati tudi sporočilo, ki otrokom in odraslim ponuja poleg zabave tudi razmislek o odnosih med njimi.

Največ rutinskega pri obdelavi literarnih del je bilo predvsem v filmih, ki obravnavajo sodobne teme. Čeprav so nekatera sporočila koristna in zanimiva za ekologijo (povest

Bernda Wolffa *Po bobrovi sledi* v režiji Walterja Becka iz DR Nemčije) ali za razumevanje odnosov med ljudmi (povest Gunjusa Knijerja *Luknja v meji* v režiji Frukjeja Bosa iz Nizozemske), je njihova odmevnost nezadostna. Prenos literarne zgodbe v filmsko ni dovolj upošteval medijskih razlik. Slaba dramtizacija ter neizvirna vizualizacija sta gradili film na znanih dramskih in oblikovnih stereotipih. Zato tudi filmski konflikti in njih reševanja kljub svoji ekološki oziroma sociološki aktualnosti delujejo obrabljeno in nepriljavno. Žal literarnih predlog ne poznam in zato tudi ne morem ocenjevati zvestobe filma književnemu delu. Trdim pa lahko, da takšna predstavitev aktualnih problemov v gledalcu ne zbudi zanimanja za raziskovanje vzrokov stanja, še manj pa za iskanje izhodov iz prikazanih, težko sprejemljivih pogojev bivanja.

Pozornost je vzbudil nizozemski film (ki je nastal po TV seriji) *Malo-bridnež Ciske*, ki ga je posnel Guido Pieters. To je že druga ekranizacija istoimenske povesti Pieta Bakkerja. Sedanja verzija je prejela v Berlinu nekaj priznanj, prva pa je leta 1955 prejela v Benetkah nagrado Srebrnega leva. Motiv uboja matere je kočljiva tema že za besedno umetnost, še bolj pa za film. Režiser se je zato odločil za metodo, ki je zahtevala vseskozi realističen pristop pri vodenju zgodbe in prikazovanju prizorov, pomembnih za razvoj zgodbe. Uspelo mu je, kljub prikazovanju moralnih spodrslijavev enajstletnega otroka, ki ga vodi v izolacijo in propad, v gledalcu ustvariti pritajeno optimistično pričakovanje. To je dosegal s smotno uporabo barvnih in svetlobnih učinkov, s katerimi je vodil gledalca med dobrim in zlim. Tudi druga izrazna sredstva so načrtno vodila gledalca v spoznanje, da bo Ciske rešen svoje more. Vizualni poudarki so celo ne-

koliko preveč očitni in zato manipulativni. Prav to slabi sprotno gledalčevo opredeljevanje do situacij, ki jih pogojujejo moralni in družbeni predsodki časa in kraja, v katerem se zgodba dogaja. Spoznanje le-teh in njih obvladovanje pa naj bi bilo bistvo ideje literarne predloge in tudi filma. Zdi se, kot da bi se režiser ustrašil moči filmske slike ter se hotel na vsak način izogniti morebitnim nesporazumom. Žal pa je prav ta filmska intervencija zadržala gledalčevo pozornost na zgodbi s srečnim koncem, namesto da bi poudarila vzroke otrokovega propadanja in izjemnost njegove rehabilitacije.

Močna literarna osnova se je čutila tudi v danskem filmu *Bustrov svet*, ki je prav tako nastal po TV seriji. Posnel ga je Bille August po povesti Bjarneja Reuterja, ki je hkrati tudi scenarist filma. Čar in moč tega filma je prav v tem, da je ves čas prisotna dobra literarna zgodba; ta se uveljavlja z dodelanim filmskim jezikom, ki ohranja domišljijo in humor književnega izvirnika. Na podoben način deluje tudi film *Hiša moje babice*, ki ga je po Soyji posnel Danec Frode Pedersen in ki mogoče presega zmogljivost moralnega opredeljevanja otroka-gledalca do babičinega zločina (zastрупitev potencialne mačehe glavnega junaka). Čvrsti zgradbi pripovedi so popolnoma podrejena filmska izrazna sredstva, kar skupaj pripomore, da je ta nekoliko morbidni film brezhibno zgovoren.

Najboljšega filma za otroke, posnetega po književnem delu, pa producent ni prijavil na festival filmov za otroke, temveč v osrednji tekmovalni program berlinskega festivala. Izkazalo se je, da je producentko bila poteza upravičena. Film se je uvrstil med najboljše filme te priznane prireditve. Zakaj? Film *Ronja, razbojnikova hči* je po povesti in scenariju Astrid Lindgren posnel njen rojak

Tage Danielson. Posrečilo se mu je dinamiko pisanja Astrid Lindgren prenesti v filmsko pripoved, ki je oživila zgodbo o dveh sprtih razbojnikih in njunih ljubečih se otrocih. Dosledno vodena scenarijska zasnova je prav gotovo tudi omogočila enovito, dojemljivo in učinkovito ekranizacijo, ki se ni oddaljila od svoje literarne predloge. Film kar trepetja od nekega posebnega čuta za humor in naravo, od strasti po odkrivanju skrivnostnih in nenavadnih okolij ter od neizmerne naklonjenosti ljudem. Daleč je prerastel zrutinirane in z levo roko posnete filme s festivala za otroke in zaradi vseh naštetih kvalitet postal pravi film za gledalce od sedmega do sedeminsedemdesetega leta.

Očitna je torej prastara resnica, da dobrega filma ni brez dobre literarne osnove. (Zakaj torej ne posegati po dobrih delih mladinske književnosti?) Dopolnjuje pa jo takoj druga, da dobrega filma ni, če se napisana beseda prenaša na film brez vizualne domišljije. Omenjena filma *Ronja, razbojnikova hči* in *Bustrov svet* nista uspela samo zaradi tega, ker sta nastala po dobrih izvirnih mladinskih povestih Astrid Lindgren in Bjarneja Reuterja. Pisecma je scenaristična adaptacija uspela predvsem zato, ker sta svoji literarni deli predelala v scenarij, upošteva različnosti besednega in filmskega medija. Ker različna izrazna sredstva pogojujejo tudi način sprejemanja in dojemanja ponujenega književnega ali filmskega dela, je tudi scenarij odvisen od upoštevanja enakovrednosti in poznavanja obeh medijev.

Čeprav pisec scenarija obvlada oba medija, pa v tej fazi priprave filma lahko pride do spreminjanj, ki film oddaljijo od književnega izvirnika. Ni nujno, da se spremembe zgodijo zaradi neustvarjalnosti pisca scenarija. Pisec scenarija ima vso pravico izločiti odvečno ali pa prevzeti od li-

terarnega dela zgolj temo ali celo le nekaj motivov. Toda, ko razmišljamo o filmu, posnetem po mladinskem književnem delu, kot spodbudi za branje ali informaciji o literarnem besedilu, postavljamo posebne zahteve. Želimo, da film obdrži zgodbo (vsaj v osnovnih potezah) in duha književnega dela, ki mu ga je vdihnil pisatelj. Prav pri prenosu literarne zgodbe v scenarij (posebna literarna zvrst, ki izhaja iz vizualnega mišljenja) pa pride največkrat tudi do rutinskega posega. Postopek dramatizacije takrat upošteva le potek zgodbe. Ustvarjalno in domišljijsko pa literarne zgodbe ne približuje govoric zvočne gibljive slike. Če se potem še režiser loti dela z levo roko obrtnika ne pa z desnico ustvarjalca, nastane sicer snemalna knjiga, ki je v odnosu do literarne zasnove korektna, v resnici pa pust prenos situacij. Zgodba se tudi v svoji filmski podobi dobro posluša, v njej pa ni kaj gledati.

Od vizualne domišljije avtorjev scenarija in filma je odvisna torej nadaljnja usoda filma, ki naj bi bil ne samo vsebinsko ampak tudi oblikov-

no zanimiv in vznemirljiv. Takšna sta filma *Ronja, razbojnikova hči* (Astrid Lindgren — Tage Danielson) in *Bus-trov svet* (Bjarne Reuter — Bille August). Čeprav se zgodba pripoveduje z izrazitimi vizualnimi sredstvi, je pripoved obdržala duha književnega dela. Pisateljema je to uspelo zato, ker sta znala svojo domišljijo preusmeriti od besede h gibljivi sliki. Ta medijski preskok je bil nujen, brez njega bi bil tudi filmski poseg neuspešen.

Filmi, ki ekranizirajo mladinsko književnost in obdržijo utrip svojega književnega izvora, so na žalost le redke lastovke na naših, pa tudi na svetovnih ekranih. Postopek ekranizacije, v kateri film ohrani vsebinske in stilistične značilnosti književnega dela, zahteva tako scenaristovo kakor tudi režiserjevo ustvarjalnost. Ustvarjalna izvirnost, ki bo duha in srčni utrip književnega dela prenesla v filmsko delo, je lahko le plod tenkočutnega posluha za govoric obeh medijev. Le tako film ne izključuje književnosti in obratno. Tu se tudi srečata književna in filmska vzgoja.

Zusammenfassung

OHNE SCHÖPFERISCHE ORIGINALITÄT GIBT ES KEINE GUTE VERFILMUNG EINES LITERARISCHEN WERKES

Die Autorin berichtet vom diesjährigen Berliner Kinderfilm-Festival, wo von den vierzehn gedrehten Filmen sogar neun literarische Vorlagen hatten. Meist waren sie routinemäßig gemacht, sehr gut gelang aber der Film nach dem Buch Astrid Lindgrens *Ronja, die Räubertochter*. Die Dichterin schrieb selbst das Drehbuch und zeigte dabei auch viel visuelle Phantasie. Das ist aber die Bedingung für eine gute Verfilmung des literarischen Werkes.

Vse povzetke je za to številko v nemščino prevedel prof. dr. Mirko Križman.

POROČILA IN OCENE

LEVSTIKOVE NAGRADE ZA LETO 1984

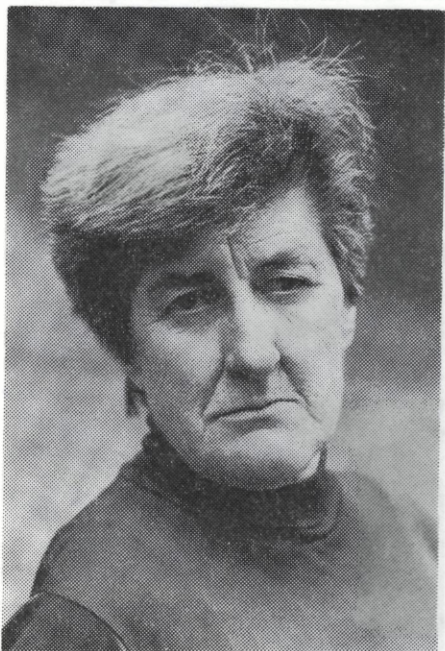
Založba Mladinska knjiga, ki je letos proslavila 40-letnico svojega dela, daje od leta 1949 dalje z Levstikovimi nagradami priznanje pisateljem in pesnikom, ilustratorjem in avtorjem poljudnoznanstvenih del za izvirne stvaritve, ki so po mnenju strokovnih žirij najboljši dosežki v ustvarjanju knjižnih izdaj za mlade bralce in so v minulih dveh letih izšle pri založbi Mladinska knjiga.

Levstikove nagrade za leto 1984 so podelili 13. 6. 1984 v Ljubljani na prireditvi v Cankarjevem domu. Prejeli so jih:

pisateljica VIDA BREST za knjigo MAJHEN ČLOVEK NA VELIKI POTI (1983, v zbirki Cicibanova knjižnica, ilustriral Marjan Amalietti)

akademski slikar DANIJEL DEMŠAR za ilustracije v knjigah KUŽA LUŽA (1984, v zbirki Velike slikanice, besedilo napisal Leopold Suhodolčan), KUŽMUCKE (1984, v zbirki Mala slikanica, besedilo napisala Marjeta Novak), MAMA ŽABA IN ŽABČKI (1983, v zbirki Čebelica, besedilo napisal Gvido Tartalja, prevedel Ivan Minatti)

prof. dr. ALEKSANDER KONJAJEV za poljudnoznanstveno knjigo NEVIDNI ŽIVI SVET (1984, v zbirki Enciklopedije in leksikoni za najmlajše, ilustriral Janko Testen).

Obrazložitev žirije za izvirno leposlovje

V strokovni žiriji so bili: Darja Kramberger, Dane Zajc, Milan Dekleva, Boris A. Novak in Niko Grafenauer.

Pripovedi s tematiko NOB lahko imajo posebno privlačnost, če jih napišejo udeleženci NOB sami. Še zlasti, če znajo svoja doživetja podati učinkovito in prepričljivo. Spominski zapisi pač zahtevajo skrbno izbiro snovi in primerno obdelavo. Vida Brest je bila partizanka in je kot besedna ustvarjalka obogatila literaturo te vrste z novim delom, ki nagovarja odraslega in mladega bralca s pretehtano vsebino in obliko ter ga prevzame s svojo neposrednostjo.

Naslov *Majhen človek na veliki poti* domiselno povzema vsebino pre-

tresljivega »potopisa«. Ne gre zgolj za opis izjemne poti po Sloveniji, temveč »potopis« prerašča v pripoved o dozorevanju mladega človeka — drobnega, dovzetnega dekleta — v nemirnem in neusmiljenem času bojevanja in upora, dozorevanje pa spremlja izčiščevanje podobe komandanta Staneta, ki se spreminja v legendo.

Dobro leto je trajal dekletov pohod z osvobojenega ozemlja v Beli krajini na Stajersko in Koroško ter prek Gorenske in Primorske nazaj v Belo Krajino pa do osvobojene Ljubljane. Od pomladi 1944 do pomladi 1945. Vida Brest se je zavestno odpravila na pot, da bi dodobra spoznala partizane. Iz bogatih izkušenj, ki si jih je nabrala na dolgi poti, je v časovni odmaknjenosti s primerno omejitvijo podatkov jedrnato upodobila partizansko življenje. Nazorno je predstavila njegovo vseobsežnost, od partizanskih delavnic do kurirskih postaj, od slikarskega ateljeja do Titove vasi, od organiziranih partizanskih enot do nepredvidljivih situacij, v katerih so morali partizani izkazati vso svojo iznajdljivost.

Po naravi popotovanja so bila srečanja z ljudmi kratka, pogosto bežna, a avtorica je osebe, ki jih je spoznala na poti, predstavila živo v dejanjih in sočnih pogovorih, kar je posebna odlika besedila.

Resnično gradivo je pregnetla s svojim osebnim odnosom, z vsemi spremembami razpoloženja — od poguma, upornosti, trmoglavosti do joka in obupa. V trdih preizkušnjah je ohranila občutljivost za na videz drobne, a življenjsko pomembne človeške vzgibe, odprtost za človeško dobroto, požrtvovalnost in pravičnost. Izognila se je patetiki in razčustvovanosti v prepričljivem prikazu veličastnega premagovanja naporov, ko človek zmore več od živali. Konj je znorel

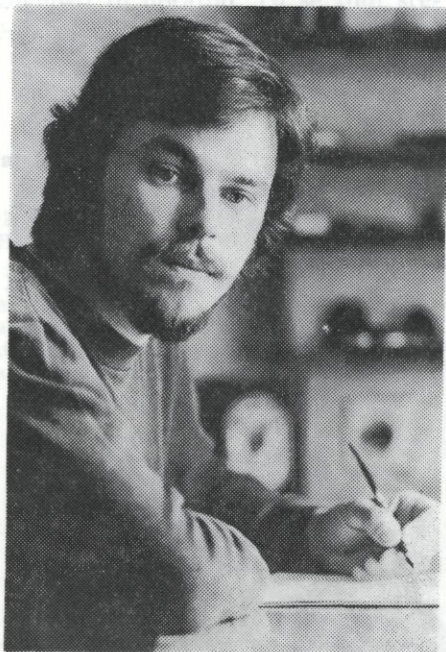
od muke, partizani pa so prebili sovražnikov obroč.

Razvidno strnjena pripoved Vide Brestove z zrelim opisom ljudi in dogajanja, s pretanjenim humorjem in pravo mero čustvene napetosti je dragoceno delo za mlade bralce, ki si predstavijo o NOB oblikujejo večinoma le še iz knjig.

Obrazložitev žirije za ilustracijo

V žiriji so bili: Marijan Tršar, Helena Berce-Golob, Bogdan Borčič, Janez Lomberger in Borut Ingolič.

Ilustracije akademskega slikarja Danijela Demšarja v knjigah *Kuža Luža* Leopolda Suhodolčana, *Kužmucke* Marjete Novak in *Mama žaba in žabčki* Gvida Tartalja je osvežujoč dodatek našim sedanjim ilustrativnim interpretacijam mladinskih besedil. Predvsem ga odlikuje sproščena, domiselna, otroškemu svetu primerna predmetna predstavitev, ki

zna umetniško sugestivno preustvarjati mrtve in žive nosilce povestne vsebine. Risba, neobremenjena s tradicionalnimi konstruktivizmi, pretanjeno igrivo očrtava poenostavljene predmete, ljudi in živali, jih pa nedvoumno označuje v njihovem likovnem in otroku zanimivem bistvu. Rachel humor prežema kompozicije in se na zelo prisrčen, otroško neposreden način nadgrajuje z nekakšno vizionarsko nadresničnostjo, ki te preproste upodobitve prestavlja v sanjski svet, kjer je — kot v otrokovem — vse mogoče in prav. Izrazno sozvočje je doseženo v skupni govornici oblik in barv, ki prav tako preraščajo zgolj zunanjo predmetno obarvanost in s svojo sugestivnostjo pomagajo gledalcu prestopati v domišljjsko resničnost ilustrativnih videnj literarnega sveta.

Utemeljitev žirije za poljudnoznanstveno delo

V žiriji so bili: Ludvik Horvat, Dora Gobec, Ana Kastelic, Tone Wraber in Jože Vilfan.

Knjigo *Nevidni živi svet* prof. dr. Aleksandra Konjajeva lahko štejemo za prvo mikrobiologijo, napisano za slovenski mladi rod. Bogato avtorjevo znanje in pedagoške izkušnje so omogočili pestrost v metodiki prikazovanja, tako da v knjigi ni kemičnih formul, pač pa številne ilustracije, diagrami in sheme, ki jih je po avtorjevih napotkih izdelal akademski slikar Janko Testen. Avtorjevo izhodišče so vsakdanji pojavi, ki vzbujajo zanimanje mladega bralca.

Poglavja, ki predstavljajo pestro dogajanje v obdobju porajanja mikrobiologije kot samostojne znanstvene discipline, pa daleč presegajo mnoge zgodovinske osvetlitve rojevanja panog. Avtor mikrobiološka spoznanja vseskozi povezuje s spoznanji in zakonitostmi iz drugih panog in področij znanosti. Tako dobi bralec celovito podobo o tesni povezanosti »mikrosveta« z drugimi manifestacijami življenja, podobo o njegovi vlogi v velikem krogotoku materije, hkrati pa tudi nevsiljivo etično sporočilo o naši odgovornosti do vsega živega. Avtor vodi bralca skozi težja poglavja s kančkom humorja, navaja ga na samostojno razmišljanje in eksperimentiranje, predvsem pa na to, naj hodi skozi življenje z odprtimi očmi.

BEVKOV KIPEC DARJI KRAMBERGER

Ob štiridesetletnici Mladinske knjige je na slavnostni akademiji v Cankarjevem domu 27. junija 1985 bila med nagrajenci, ki so prejeli Bevkov kipec, tudi Darja Kramberger. To visoko priznanje je dobila za nadvse uspešno delo, ko je kot glavna urednica urejala revijo *Otrok in knjiga* od začetka do vključno dvajsete številke.

Objavljamo utemeljitev za nagrado, hkrati tudi kratko biografijo in izbor iz bibliografije nagrajenke.

Uredniški odbor se Darji Kramberger za njeno ustvarjalno in požrtvovalno delo iskreno zahvaljuje.

Iz utemeljitve za nagrado

Tovarišica Darja Kramberger je imela velike zasluge že pri začetnih pobudah za vznik *Otroka in knjige*, prve in edine specialne slovenske revije za teorijo, zgodovino in kritiko mladinske književnosti ter za preučevanje njenega recipienta.

Izredno zavzetost za razvoj dotlej in še danes zelo deficitarnega področja literarne vede je tovarišica Darja Kramberger kot glavna urednica v letih 1972—1984 znala združiti z izjemnimi organizacijskimi sposobnostmi; rezultate obeh navedenih njenih odlik izpričuje nespregledljiva rast strokovno znanstvene ravni publikacije *Otrok in knjiga* od prvih še tipajočih korakov, ko je izhajala kot zbornik, do sedanje po vsebinskih zasnovah široko razvejane revije, ki izhaja z dvema številka na leto in vključuje v svojo preučevalno optiko ne samo knjižne in neknjižne pojavne oblike besedne tvornosti za mladino, marveč tudi njihovo likovno oblikovanje (oblikovanost) ter vprašanja knjižne vzgoje, se pravi didaktično metodično problematiko ter področje sodobnega interaktivnega delovanja različnih medijev na oblikovanje bralnih interesov pri otrocih in mladostnikih.

Z velikim osebnim ugledom v slovenskem in jugoslovanskem prostoru in tudi zunaj njega ter z izredno kulturnimi odnosi pri vzpostavljanju, vzdrževanju in poglobljanju stikov s sodelavci je Darji Kramberger uspelo, da je reviji pridobivala zmerom nove in nove sodelavce, domače in tuje, ji s tem razpirala vsebinski koncept, hkrati pa ji sistematično trasirala prodor v jugoslovanski prostor in zunaj njega ter ji s tem omogočila široko strokovno afirmacijo.

Darja Kramberger

se je rodila 14. februarja 1932 v Vranju. Po maturi na gimnaziji v Mariboru je študirala na filozofski fakulteti v Ljubljani in leta 1956 diplomirala na oddelku za svetovno književnost in literarno teorijo. Kot profesorica slovenščine je poučevala v Mariboru na ekonomski srednji šoli in na učiteljskišči. 1961 je bila izvoljena za predavateljico višje šole

na Pedagoški akademiji v Mariboru. Predavala je metodiko slovenskega jezika. Več let je bila tudi zunanja sodelavka zavoda za prosvetno-pedagoško službo v Mariboru kot strokovna svetovalka za slovenski jezik. 1968 se je zaposlila na šolskem centru za blagovni promet v Mariboru kot profesorica za slovenski jezik z estetsko vzgojo. 1970. leta je začela delati v Mestni knjižnici v Mariboru.

Kot vodja pionirskega oddelka je organizirala številne dejavnosti za mlade bralce. Od 1972 do 1976 je živel v Avstriji, kjer je bil mož v diplomatski službi. Tudi v tem obdobju ni pretrgala vezi s knjižnico, tvorno je sodelovala pri oblikovanju Pionirske knjižnice in njenih programov. Po vrnitvi je prevzela dolžnost vodje Pionirske knjižnice in vseh pionirskih oddelkov Mariborske knjižnice oziroma vodje službe za mlade bralce. Od 1980 naprej je ravnateljica Mariborske knjižnice.

Ob delu na šoli in kasneje v knjižnici je bila vedno družbeno aktivna: bila je članica sekretariata sekcije za problematiko mladinskega tiska pri republiški konferenci SZDL, predsednica okrajne filmske komisije pri Zvezi prijateljev mladine Maribor, predsednica osrednjega odbora Prežihove bralne značke v Mariboru, članica predsedstva Zveze bralnih značk Slovenije, predsednica odbora za knjigo pri Zvezi kulturnih organizacij v Mariboru, predsednica ko-

misije za pionirske in šolske knjižnice pri Društvu bibliotekarjev Slovenije.

Za svoje delo z otroki je prejela zlati znak Zveze prijateljev mladine, za delo na področju knjige pa Trubarjevo diplomu in plaketo ZKO Maribor.

BIBLIOGRAFIJA DARJE KRAMBERGER

UČBENIKI

Naš jezik 2: delovni zvezek za 2. razred osnovne šole. — Maribor, Obzorja 1976.

Naš jezik 2: navodila za uporabo delovnega zvezka v 2. razredu osnovne šole. — Maribor, Obzorja 1976.

Naš jezik 3: delovni zvezek za slovenski jezik v 3. razredu osnovne šole / Zora Čuden, Darja Kramberger. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1982.

ČLANKI

Srečanje s Čehovom. (Ob izidu Izbranega dela — 3. knjiga) — Večer 1956 št. 67 str. 3.

Še nekaj o estetski vzgoji. — Prosvetni delavec 1959 št. 9 str. 5.

Za otroke: mali kino. — 7 dni 1962 št. 21 str. 11.

Bralne značke se širijo. Tudi v Mariboru so ustanovili Prežihovo bralno značko. — Delo 1967 št. 271 str. 12.

Obogatimo pouk materinščine z »Mojo knjižnico«. — Prosvetni delavec 1967 št. 1 str. 4.

Literarna besedila s tematiko NOB in revolucije v reviji Kurirček. — v: VI. festival »Kurirček« 1968 str. 5—16. (Razmn.)

Tekmovanje za bralno značko je v Mariboru množično zajelo pionirje. — Glasilo DPM 1968 št. 3—4 str. 4.

Otroci so vzljubili knjigo. Ob koncu prvega tekmovanja za Prežihovo bralno značko v Mariboru. — Večer 1968 št. 45 str. 8.

Navaditi se na branje. Ob prvi obletnici Prežihove bralne značke v Mariboru. — Večer 1968 št. 227 str. 15—16.

Otrok in revolucija. — Večer 1969 št. 14 str. 9.

Ure pravljič. V Mariborski pionirski knjižnici. — Večer 1971 št. 51 str. 8.

Barviti svet slikanic. Razstava švicarske otroške knjige v mariborski pionirski knjižnici. — Večer 1971 št. 108 str. 10.

Otrok raste s slikanico. Vsebinsko in likovno slaba dela preplavljajo trg. — Dnevnik 1972 št. 283 str. 5. str. 5.

V mariborski knjižnici razstava francoskih otroških in mladinskih knjig. — Večer 1974 št. 57 str. 6.

Kaj pripravlja Pionirska knjižnica v Mariboru za otroke. Ob tednu otroka in pozneje. — Večer 1976 št. 237 str. 4.

Nova oblika dela v Pionirski knjižnici. Ob razstavi »Naš tovariš Tito«. — Večer 1977 št. 108 str. 5.

Jugend und Buch. Poročilo. — Knjižnica 22 (1978) št. 3—4 str. 299—302.

Iz izkušenj pri delu z mladim bralcem. — Knjižnica 22 (1978) št. 3—4 str. 252—255.

Aktualnost stripa. — Naši razgledi 1978 št. 23 str. 685.

Umetnost vez prijateljstva med otroki vsega sveta. Ob 20. jugoslovanskem festivalu otroka v Šibeniku. — Otrok in knjiga 1980 št. 11 str. 83—86.

Neuničljiva veljava knjige. — Večer 1982 št. 248 str. 23.

Združeni ob knjigi za knjigo. — Kulturni poročevalci 1982 št. 54 str. 69—70.

Sistem splošnoizobraževalnih knjižnic v Mariboru. — Večer 1985 št. 106 str. 15.

SPREMNE BESEDE IN UREDNIŠKO DELO

Anton Pavlovič Čehov: Novele. (Izbrala in uredila /ter napisala/ spremno besedo in opombe Darja Kramberger.) — Ljubljana, Mladinska knjiga 1967. (Knjižnica Kondor. 95.)

Branko Rudolf: Huda mravljica. (Izbrala in s sodelovanjem avtorja uredila /ter napisala/ spremno besedo Darja Kramberger.) — Ljubljana, Mladinska knjiga 1969. (Moja knjižnica. II/3.)

Črticam o igračah na pot. — v: Leopold Suhodolčan: Punčka (Ljubljana) 1970, str. 7—9. (Kurirčkova knjižnica.)

Preden odložimo knjigo. — v: Milivoj Matošec: Veliki potepuh (Ljubljana) 1972, str. 171—174. (Moja knjižnica. VI/18.)

Kdo je napisal te zgodbe? — v: Anton Ingolič: Zgodbe vesele in žalostne (Ljubljana) 1971, str. 107—110. (Kurirčkova knjižnica.)

Heidi v današnjem času. — v: Johanna Spyri: Heidi (Ljubljana) 1974, str. 234—236. (Zlata knjiga.)

Otrok in knjiga. — Maribor, Obzorja 1972 — (glavna urednica 1972—1984).

PREVODI

Klaus Doderer: Klasične otroške in mladinske knjige. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1974. (Zbirka Otrok in knjiga. 3.) Prevod dela: Klassische Kinder- und Jugendbücher. Kritische Betrachtungen.

BIBLIOGRAFIJE IN ANOTACIJE

Bibliografija mladinskih del Kristine Brenkove, Branke Jurce in Ele Peroci v knjižnih izdajah. — *Otrok* in knjiga 1972 št. 1 str. 107—110.

Bibliografija mladinskih del Leopolda Suhodolčana. — *Otrok* in knjiga 1975 št. 2 str. 124—125.

Bibliografija knjižnih del, ki jih je ilustriral Milan Bizovičar. — *Otrok* in knjiga 1977 št. 5 str. 85—86.

Abecedni pregled ilustratorjev z bibliografskim popisom del, ki so jih ilustrirali, k razpravi Alenke Vogel-
nik Povojna otroška slikanica na Slovenskem. — *Otrok* in knjiga 1977 št. 5 str. 17—21.

Abecedni pregled ilustratorjev z bibliografskim popisom del, ki so jih ilustrirali, k razpravi Marijana Tršarja Slovenska mladinska knjižna ilustracija s tematiko NOB. — *Otrok* in knjiga 1977 št. 5 str. 42—43.

Jugoslawien, Literatur für Kinder ausländischer Arbeitnehmer in slo-
wenischer Sprache. — München, Internationale Jugendbibliothek 1975. (12 anotacij)

Listi za otroke v Jugoslaviji. — *Otrok* in knjiga 1978 št. 7 str. 54, 55.

OD SNA DO ZVEZD

Dragutin Ognjanović: *Od sna do zvezd*. Antologija jugoslovanske mladinske proze. 1—2. Ljubljana, Dopi-
sna delavska univerza UNIVERZUM; Beograd, IRO Vuk Karadžić 1984 (dve sočasni izdaji, v slovenščini in v srbohrvaščini).

Antologija *Od sna do zvezd*, ki jo je skrbno in s temeljitim strokovnim znanjem sestavil Dragutin Ognjanović, je pri nas prvi poskus, ki upo-
števa predvsem estetska merila, želi prikazati vse bogastvo idejne, tematske in motivne raznovrstnosti

mladinske kratke proze jugoslovanskih narodov in narodnosti od začetkov do danes. Podobnih poskusov v jugoslovanskem merilu doslej ni bilo, sicer pa je nekaj manjših zbornikov kratke proze v slovenščini in makedonščini, ki pa so le parcialnega značaja. Ognjanovičeva antologija je v tem pogledu izjemna in predstavlja pomembno založniško dejanje. Sestavljena je na osnovi znanstveno utemeljenih kriterijev pa z ljubeznijo in bogatimi izkušnjami. Njena kompozicija je konzistentna, to pa najočitneje potrjuje ustvarjalni odnos sestavljalca. Znano je, da je kratka proza najmanj preučevano področje v otroški književnosti, hkrati pa tudi, da se z njo najuspešneje uresničujejo estetski, izobraževalni in vzgojni smotri, zato je bila izdaja takšne antologije iz več razlogov prav nujna. Pomeni svojevrsten prispevek znanosti, spodbudi pa naj tudi pisatelje k prizadevnejšemu odnosu do kratke proze. Čeprav je ta antologija predvsem namenjena učencem osnovnih šol, je dovolj zanimiva za vse bralce. Sestavljalca je izbral najlepše stvaritve kratke mladinske proze s srbskohrvaškega oziroma hrvaškosrbskega jezikovnega področja pa slovenske in makedonske ter besedila, napisana v jezikih jugoslovanskih narodnosti. Tako se literarno in kulturno bogastvo naših narodov in narodnosti pojavlja skupaj z vsemi svojimi nacionalnimi značilnostmi. Antologija izraža tako tudi jugoslovansko enotnost, ki se kaže tudi v enakopravnosti jezikov naših narodov in narodnosti.

V antologijo so uvrščena celotna literarna besedila, ne le odlomki, kar je vsekakor prednost, saj se dajo uporabiti v izobraževalno-vzgojnem procesu kot zelo ustrezno literarno gradivo za estetske, antropološke, psihološke, socialne, idejne in tematske analize. Nič ne de, če so nekatera

besedila daljša, saj je predvsem pomembno ohraniti celovitost estetskega doživljaja.

Ognjanović je v antologijo *Od sna do zvezd* uvrstil šestindevetdeset avtorjev s stoenaštimi besedili, namenjenimi bralcem od 8. do 14. leta starosti.¹ V tem obilju raznovrstnosti je uresničena igra, domišljija, humor, a tudi sodoživljanje zapletov in bridkosti otroštva. Bolj je poudarjen mikrokozmični svet narave pa pove-zovanje otrok z njenim živalstvom in rastlinstvom, toda v precejšnji meri je upoštevano tudi mestno okolje ter sredstva tehnične civilizacije. V antologijo so uvrščena besedila Frana Levstika, Milovana Glišiča, Petra Kočiča, Frana Milčinskega, Ivane Brlić-Mažuraničeve, Vladimira Nazorja, Veljka Petrovića, Iva Andrića, Prežihovega Voranca, Desanke Maksimovičeve, Branke Jurce, Ele Peroci, Slavka Janevskega, Mihaila Ražnatovića, Grigorja Viteza, Branka V. Radičevića, Aleksandra Popovića, Dragana Lukića, Juraja Tušijaka, Olivera Nikolove, Miroslava Demaka, Rifata Kukaja, Svetlane Makarovičeve in mnogih drugih.

Struktura antologije je izvirna in koherentna. Besedila so razporejena v ciklih, njihovi naslovi so domiselni in mikavni: *Od sna do zvezd*, *Odvzete radosti*, *Veliki in mali*, *K soncu*, *Roke in krila*, *Igre*, *Košarica smeha* in *Čudesa vseh čudes*. Besedili Iva Andrića *Aska in volk* ter Smiljana Rozmana *Kamen* kot nekakšen prolog oziroma epilog uokvirjata ostala

¹ V antologijo *Od sna do zvezd* so uvrščeni tile slovenski avtorji: France Bevk, Kristina Brenkova, Vida Brestova, Ivan Cankar, Ferdo Godina, Karel Grabeljšek, Anton Ingolič, Branka Jurca, Polonca Kovač, Lojze Kovačič, Miško Kranjec, Fran Levstik, Svetlana Makarovič, Miha Matè, Mira Mihelič, Fran Milčinski, Ela Peroci, Ivan Potrč, Smiljan Rozman, Tone Seliškar, Leopold Suhodolčan, Saša Vegri, Prežihov Voranc, Dane Zajc in Ivo Zorman.

besedila v knjigi. Izpostavljeni opozarjata na to, kako sestavljaec vrednosti poetiko avtorjeve projekcije, ki ostaja ohranjena v umetniški stvaritvi. Dragocen je poudarek ideje bratstva in enotnosti, saj izbor upošteva besedila avtorjev vseh naših narodov in narodnosti, vendar to ne pomeni, da bi kriterij za uvrstitev v antologijo bila pisateljeva nacionalna pripadnost. Obratno, za sestavljalca antologije je bilo pri izboru najpomembnejše merilo estetska vrednost stvaritve, upravičeno pa je upošteval pri razporeditvi besedil v razdelke raznovrstnost motivov. Kadar se v istem razdelku motivi ponavljajo, je naslednje besedilo vselej dopolnitev prejšnjega motiva ali pa je motiv obravnavan iz novega zornega kota. Teme in oblike se menjavajo, od prvega razdelka, ki obsega pravljice, pa do sodobnih fantastičnih zgodb, ki ta svojevrstni izbor končujejo. S kronološkega vidika je to pot od klasične pravljice prek realističnih zgodb do sodobne pravljice, ki ohranja bogastvo domišljije in lepoto doživljanja sveta. Cikel *Odvzete radosti* obsega žalostne realistično-psihološke zgodbe o otroštvu, zlasti takšne z izrazitim socialnim poudarkom. V ciklu *Veliki in mali* se vrste zgodbe o zapletenem odnosu otrok in odraslih. V ciklu *K soncu* prevladujejo motivi iz narodnoosvobodilnega boja in v vseh zgodbah je poudarjeno domoljubje. Posebno področje zanimanja otrok, naravo, obravnavajo zgodbe v ciklu z naslovom *Roke in krila*. Besedila o igri so uvrščena v razdelku *Igre*, hudomušna, smešna in duhovita pa v razdelku *Košarica za smeh*. Fantastične zgodbe, ki se vse pogosteje pojavljajo v naših časnikih in časopisih, pa končujejo splet pestre tematike in motivike te antologije s ciklom *Čudesa vseh čudes*.

Predgovor z naslovom *Zgodbam na pot* otrokom primerno prikazuje raz-

liko med pripovedovanjem zgodb, kjer opravlja pomembno funkcijo glas, in med napisanim besedilom, razmnoženim s tiskom, ko osnovno vlogo prevzame beseda kot prenosnik vsega, kar pripoved izraža. Epilog *V ozvezdju zgodb* strokovno pojasnjuje, kaj je kratka mladinska proza, in prikazuje njen razvoj v jugoslovanskem prostoru. Prispevek, posebno zanimiv za učitelje osnovnih šol, obravnava kratko prozo kot žanr, osvetljuje razvojno pot te kratke proze od pravljice do sodobne, moderne pripovedi ter poudarja nacionalne značilnosti v tem razvoju. Sestavljenec upošteva kronologijo stvaritev, opozarja na kvalitativne karakteristike v posameznih obdobjih in ugotavlja komparativne zveze. Tako je od začetka do konca uresničen naravni potek preučevanja ter načelo postopnosti, ki je neogibno potrebno za pravilno dojetje te kratke proze.

Seznam imen, ki obsega kratke biografske in bibliografske podatke o pisateljih, bo koristna informacija učencem in učiteljem. Prav tako jim bo v prid navedba uporabljenih literature in periodike.

Estetska vrednost antologije *Od sna do zvezd*, njena primernost različnim razvojnim stopnjam otrok, okusna oprema in ilustracije Kamile Volčanšek zagotavljajo, da se bodo knjige razveselili vsi, ki jim je namenjena. Seveda, kot pri sleherni antologiji so tudi v tem primeru možne različne reakcije bralcev, posebno tistih pisateljev, ki niso uvrščeni v to knjigo, pomembno v jugoslovanskem merilu. Prav zaradi te morebitne prizadetosti velja ponovno poudariti kriterije, čeprav so bralcu znani že iz predgovora. To je reprezentativna knjiga avtorjev vseh naših narodov in narodnosti, v kateri je kriterij umetniške vrednosti, kot odločilen in neizbežen, dosledno uve-

lavljen. Izkušnje potrjujejo, da so vse antologije doslej, pa naj so bile še tako »osebni izbori«, kar v bistvu tudi so, zmeraj pomenile izjemno priznanje avtorjem. Naj si sestavljenec še tako prizadeva, da bi objektivno presojal umetniško vrednost, se nikoli ne more odreči, pa tudi ni potrebno, da bi se povsem odrekel, svojemu osebnemu odnosu do stvaritev. Tudi sestavljenec antologije je svojevrsten ustvarjenec, z izoblikovanim estetskim okusom, osebnim prepričanjem in pojmovanjem, potemtakem je treba upoštevati tudi osebne značilnosti sestavljenca te antologije. Sicer bi antologije sestavljali skupinsko ali kolektivno, pa tudi v tem primeru bi bil osebni odnos očiten, morebiti celo še bolj.

Radomir Životić
Prevedla Gema Hafner

VZTRAJNOST KRITIČNEGA DELOVANJA

Sima Cucić: Ogledi iz književnosti za decu, Zrenjanin, Gradska biblioteka »Žarko Zrenjanin« 1978.

Korenine naše kritike mladinske književnosti niso globoke, ne moremo pa reči, da jih nimamo; potekajo iz dvajsetih in tridesetih let našega stoletja, v katerem se je tudi mladinska književnost izoblikovala kot področje splošne književnosti, čeprav res ne z dosti ugleda. Med prvimi delavci, ki so spremljali in preučevali to književnost, ki je včasih bila vrednotena tudi kot neumetniška, neugledna ali nižje vrste, so bili večinoma šolski ljudje, prosvetni delavci in vzgojitelji, a tudi kakšen literarni zgodovinar in znanstvenik, kot na primer Milan Šević, Jaša Prodanović ali Sima Cucić. In tega po vsej pravici lahko imenujemo stare-

šino naše kritike mladinske književnosti, človeka torej, ki je pionirsko začel opravljati to delo in je pri njem vztrajal polnih pet desetletij.

Neutrudno spremljajoč vse novosti v mladinski književnosti svojega časa je Cucić, ki je sodeloval pri več listih in časopisih (zlasti v *Letopisu Matice Srpske*), objavil večje število kritik, člankov in poročil (a tudi nepopolnih pregledov), ki jih je nato objavil v knjigah: *Iz dečje književnosti* (Iz mladinske književnosti) I, 1951, in *Iz dečje književnosti* (Iz mladinske književnosti) II, 1974. Iz teh dveh knjig je bil upravičeno pripravljen izbor, in tako je zdaj na razpolago skoraj celoten Cucićev kritični opus, naslovljen *Ogledi iz književnosti za decu* (Primeri iz mladinske književnosti).

Čeprav ne izbor ne predgovor ne opombe niso, po našem mnenju, zanesljiva podoba Cucićeve kritične dejavnosti (knjigo je pripravil Dragoljub Jeknić, je vendar to založniško dejanje vredno pozornosti, ker kaže spoštovanje do truda in opravljenega dela, a prinaša tudi pomemben delež k spremljanju, preučevanju in vrednotenju mladinske književnosti, omogoča pa tudi primerjanje stanja kritike na tem področju nekoč in danes.

Svoje književnokritične poglede in načela je Sima Cucić zasnoval na razumevanju mladinske književnosti v svojem času. Tudi njegova kritična beseda se ni dosti razlikovala od metodoloških pristopov k tej književnosti pri drugih kritikih, ki pa jih, kot rečeno, skorajda ni bilo. Cucić je kot navdušen bralec knjig za otroke in mladino osamljen opravljal dvoje: vztrajno je beležil pojavljanje novih knjig in piscev (iz domače in tujih književnosti) in se krčevito boril, da dokaže pomembnost književnosti, ki jo spremlja, da ji zagotovi ugled in uveljavi njene dobre do-

sežke. Večinoma je zaradi časa in prostora, kjer je objavljajal svoja besedila, pisal hitro in nesistematično, brez globljega prodiranja v etične, estetske, socialne, psihološke in idejno vzgojne plasti književnih besedil, namenjenih otrokom in mladini. To je dajalo njegovi kritiki značaj površinske in opiranja na prvi osebni, točneje rečeno, impresionistični vtis. Cucićeva kritika je po večini zares taka: karakterizira jo subjektivna obarvanost, brez znanstvenega aparata in izdelanega književno esejističnega jezikovnega instrumentarija. Preprosteje rečeno, ta kritika pomeni pionirsko utiranje poti za bolj studiozno in izpopolnjeno kritično delovanje, kakršno se razvija danes.

V večini svojih kritičnih besedil, ki jih obsega obravnavana knjiga (razdeljena je v tri dele: *Teksti in portreti*, *Kritike in poročila*, *Članki in beležke*), se oglašja Sima Cucić kot kronist mladinske književnosti od Jovana Jovanovića Zmaja in Ivane Brlić-Mažuranić, prek številnih njunih epigonov in književnih delavcev med obema vojnama (Jagoda Truhelka, Mato Lovrak, Vladimir Nazor, Desanka Maksimović, Branko Čopić in drugi), do piscev povojnega obdobja (Arsen Diklić, Voja Carić, Grigor Vitez, Mira Alečković, Dragan Lukić in drugi). Vedno oprt na fotografijo, večinoma na bio-bibliografsko registriranje dejstev, je Cucić pisal o pisateljih in knjigah s simpatijo, vendar so se njegove ocene pogosto spreminjale, tako da so nerealne in zaradi tega nesprejemljive za zgodovino književnosti in za kriterije, ki se danes upoštevajo ter uveljavljajo v kritiki tega literarnega področja.

Takšen način kritičnega dela Sime Cucića je bil in je ostal tako njegova vrlina kakor tudi opazna pomanjkljivost. Vrlina, ker se je tudi takrat, kadar se je motil (ko na primer ni

priznal nadrealistov in Vučeve pennisitve *Podvigi družčine petih petelinčkov* ali ko je le delno občutil književno besedo Grigorja Viteza, Dragana Lukića, Voja Carića, Čeda Vukovića in drugih), ravnal po ustaljenih načelih, prepričan o vrednosti lastnih parametrov, ki jih je uporabljal, ko je ocenjeval literaturo — po našem mnenju bolj pedagoško-didaktično, ne pa estetsko —, pomanjkljivost pa, ker ni mogel iti vzporedno s časom in spremembami v umetnosti, tudi v mladinski književnosti, da bi prilagajal svoj tradicionalistični pogled, usmerjen predvsem na vzgojnost te književnosti, določenemu estetskemu idealu, ki se je spremenil in ki so ga sprejeli mlajši kritiki. Ta nasprotja, ki jih opazamo v Cucićevem kritičnem delu, so ga spremljala skoraj pet desetletij, a on je potrpežljivo delal dalje, osamljen in ne glede na mrtvilo, ki je vladalo v tej književnosti. Prepričan, da je delo, ki se z njim ukvarja, »čista in častna stvar v korist knjige in naše mladine« — kakor bi rekel Dositej Obradović —, je Cucić bil »budno oko« svojega časa, pripravljen, da se za književnost, namenjeno otrokom in mladini, zavzame do kraja.

Pisal je tako rekoč vzporedno o knjigah naših in tujih pisateljev (Aleksaj Tolstoj, Karel Čapek, Alojz Jirásek, Vladimir Majakovski, Aleksander Beljajev) in je gledal na avtorje kot na »prosvetne delavce, vzgojitelje ter dobre ljudi«, njihova dela pa je ocenjeval kot sporočila, koristna mladim — ki stopajo v življenje in se v njem kalijo —, ko v njih razvijajo ljubezen do domovine in naroda, do družine, dela, šole, narave, a tudi do samih sebe, prihodnjih nosilcev in dedičev sveta.

Ta razsvetljski ton, utilitaristično vgrajen v kritiko Sime Cucića, tudi ni bil brez didaktičnih primesi. A čeprav se je precej razločeval in

se razločuje od kritičnih zahtev našega časa, je Cucić dosledno ostajal pri svojih kritičnih tezah: imel je svoj pristop k avtorju in delu pa tudi svoj pogled na življenje in družbo, čeprav v stilu svoje generacije. Ilustrira nam to lahko pogosto Cucićevo poudarjeno upoštevanje socialne tematike v mladinskih knjigah (Tone Seliškar, Mato Lovrak, Aleksander Beljajev, Vladimir Majakovski), pa apostrofiranje kolektivizma v mladinski prozi ali priložnostnih besedil v posameznih zbirkah poezije in proze naših piscev po vojni.

Kar se tiče sprejemanja modernejših književnih pojmov in sprememb v mladinski književnosti, je bil Cucić večinoma skeptičen: cenil in podpiral je v glavnem tradicionalni odnos do življenjskega gradiva, ki je uporabljeno v književnem besedilu. Imaginarnost, fantastika, paradoks ali igra so bili zanj tuji elementi v mladinski književnosti (čeprav je pisal o znanstveni fantastiki), zato se je vztrajno zavzemal za to, naj bo knjiga za mlade realistična, brez lažnih literarnih naplavin in smetja: »v mladinski književnosti — pravi Cucić — lahko velja samo eno merilo, a to je umetniško« (str. 23).

Toda to »umetniško merilo« Sime Cucića je bilo precej popreproščeno in drugačno, kot so merila v današnji književnosti. Zato se v posameznih Cucićevih člankih, kritikah in beležkah občuti globoka zarezka časa, estetsko-znanstvenih načel in ocenjevalnega kriterija, ki ga moremo označiti kot estetski anahronizem.

Vendar pa, čeprav so bile zapisane pripombe v zvezi s kritično dejavnostjo Sime Cucića, ne smemo teh pripomb jemati kot grajo, še manj kot podcenjevanje delavnega, marljivega in redko ambicioznega človeka, književnika in kritika. Živeti pet desetletij v svetu književnega področja, kakršna je mladinska knji-

ževnost, ki je bila nekoč malo cenjena kot reducirana in niže uvrščena književnost, pa verjeti, da ni taka in da jo je treba zagovarjati ter razširjati — to je vredno spoštovanja in pohvale.

Sima Cucić je predvsem utrl pot moderni kritični besedi o mladinski književnosti; on je predhodnik današnjih delavcev na tem področju, pionir kritike te književnosti, njen razširjevalec in potrjevalec. Njegovo delo so v šestdesetih letih nadaljevali mlajši ljudje, tudi navdušeni privrženci tako imenovane naivne književnosti. Zato je tudi ta knjiga, izbor del Sime Cucića *Primeri iz mladinske književnosti*, pomembno in sprejemljivo delo v naši književni javnosti. Odslej bo to nepogrešljiva knjiga za vse raziskovalce, preučevalce in kritike mladinske književnosti za določeno časovno obdobje, ko se je pravzaprav naša knjiga za otroke začela rojevati in ko so jo sprejeli in ponudili bralcem le redki; med njimi je bil tudi Sima Cucić.

Voja Marjanović
Prevedla Alenka Glazer

MONOGRAFIJA O BORISU KIDRIČU

Janko Prunk: Boris Kidrič. Ljubljana, Mladinska knjiga 1984. (Zbirka Obrazi.)

Avtor monografije pravi, da se v prelomnih časih rodijo veliki in izjemni ljudje; moramo mu priznati, da z orisom Kidričevega življenja in dela bralca o tem tudi prepriča. Zahtevni nalogi, da že osnovnošolcu vsestransko osvetli prizadevanja misleca, politika in gospodarstvenika, je bil laže kos zaradi kronološke predstavitve dela. Omogočala mu je

navezavo na tok zaporednosti, bralcu pa pomaga posameznosti strniti v zaokroženo celoto.

Monografija o Borisu Kidriču zajema celosten prikaz njegovega življenja in dela v šestnajstih krajših poglavjih, obogatениh z osemdesetimi fotografijami dokumentarnega značaja. Iz zaporedja dogodkov izstopa prvo poglavje, Kidričeva osebnost, kot sozvočna uvertura k opisanemu opusu. Pomembni revolucionar in politik je svoje kratko umerjeno življenje — umrl je star enainštirideset let — skoncentriral v zbirno lečo silovite delavnosti in vsestranske vne-me.

Janko Prunk opisuje Kidričev življenjski krog povezano z njegovim političnim delovanjem. Malega Borisa prikaže kot bistrega dečka, ki je bil z vsem srcem in s privzgojeno spoštljivostjo navezan na dom, pomenljivo pa tudi na botra in družinskega prijatelja Vinka Žurmana, prvega učitelja pri rokovanju z orožjem. Močan čut za pravičnost je otroka uglednih staršev hitro približal revnemu socialnemu okolju, v ljubljanskih gimnazijskih letih pa, razgledanega po književnosti in filozofiji, tudi skoju in partiji.

Boris Kidrič je budno motril krizo kapitalističnega družbenega reda in jo analiziral z marksističnih izhodišč. Avtor ga predstavlja kot aktivnega sekretarja skoja, zapornika, emigranta, komunista, ustanovitelja OF, njenega političnega sekretarja, prvega komisarja slovenske partizanske vojske, sooblikovalca zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, voditelja slovenske delegacije na II. zasedanju Avnoja, predsednika slovenske vlade, ministra za industrijo, predsednika gospodarskega sveta FLRJ in kot gospodarskega stratega socialističnega samoupravljanja. V okviru teh poglavij in temeljnih vsebin Kidričevega političnega dela ra-

ste pred bralcem podoba revolucionarja, marksističnega misleca. Prunk izrisuje tiste črte njegovega življenja in političnega delovanja, ki najbolj plastično poudarjajo Kidričevo osebnost, v značaju in političnem prepričanju utemeljeno doslednost in pomen njegovih trdnih, a nikoli svojevoljnih odločitev. Iz obsežnega Kidričevega političnega dela osvetli najbolj temeljne točke, tako da bralec lahko dojame pomen in

veličino političnega voditelja. Odslikava se v treh močnih pramenih:

— predvojni ilegalni partijski aktivnosti;

— medvojni vlogi ustanovitelja in voditelja OF slovenskega naroda in političnega komisarja slovenske partizanske vojske;

— povojnega graditelja ljudske oblasti v Sloveniji z vizijo samoupravnega ekonomskega sistema.

Berta Golob

ZAPISI

BOOKBIRD

Bookbird. Issued by the International Board on Books for Young People (IBBY) and the International Institute for Children's Literature and Reading Research. Vienna 1983, 1&2, 3&4.

V letu 1983 sta izšli dve dvojni številki revije *Bookbird*. Vsebina obeh zvezkov so pretežno informacije iz posameznih dežel, članic Mednarodne zveze za mladinsko književnost IBBY. V kratkih, strnjenih prispevkih poročajo o pomembnejših strokovnih srečanjih, o narodnih in mednarodnih nagradah pisateljem, pesnikom in ilustratorjem mladinskih knjig kot tudi strokovnjakom, ki svoje delo teoretično ali praktično posvečajo mladim in razvoju mladinske literature. V zadnjem času so srečanja posvečena reševanju problematike nepismenosti, nezadostne bralne kulture in nerazvite književnosti tretjega sveta. Udeleženci seminarja v Pierrelayu v Franciji, ki so prišli iz osmih evropskih držav, so osvetlili problematiko subproletarskih otrok in načrtali izhodišča za njihovo kulturno integracijo in pri tem še posebej poudarili pomembno vlogo knjižnic. Poročilo o seminarju »*Seminar on Access of the Fourth World Child to Children's Libraries*« (Sprejem otrok četrtega sveta v mladinske knjižnice) je v št. 1&2, str. 22—24.

O spodbujanju k branju ljudi na najnižji socialni lestvici je tekla beseda tudi na mednarodnem simpoziju v Jeruzalemu, v času 11. jeruzalemskega mednarodnega sejma knjig. Udeleženci so prišli iz Evrope, Afrike, Azije in Amerike. Poročilo o simpoziju »*Recommendation of the Jerusalem Symposium on Encouraging Reading among Disadvantaged Populations*« (Priporočilo jeruzalemskega simpozija o pospeševanju branja) je v št. 3&4, str. 35—36.

Kako naj se otrok nauči brati in kako vzbuditi pri otrocih trajno ljubezen in potrebo po branju, so razmišljali tudi udeleženci 3. evropske konference o branju, ki jo je organizirala Mednarodna zveza za branje IRA (International Reading Association). Kratko poročilo o konferenci »*How Teachers Learn to Teach Reading*« (Kako se učitelji učijo poučevati branje) je podal Herman Kupfer v št. 3&4, str. 25—29.

O stopnjah in oblikah študija književnosti v avstralskih šolah spregovoril John Foster v prispevku »*The Teaching of Children's Literature in Australia*« (Poučevanje mladinske literature v Avstraliji), v št. 1&2, str. 3—7.

Z dvema prispevkoma, M. J. Maratheftis »*Children's Literature in Cyprus*« (Mladinska književnost na Cipru), št. 1&2, str. 8—10, in Doros

Theodoulou »*Children in Cyprus and their Books*« (Otroci Cipra in njihove knjige), št. 3&4, str. 14—17, je predstavljena mladinska književnost Cipra, dežele gostiteljice 19. kongresa IBBY.

Pisatelj Ernst A. Ekker predstavlja v prispevku »*Alternative Book Reviewing by Young People in Austria*« (Alternativne knjižne ocene mladih v Avstriji), št. 3&4, str. 11—13, zanimiv Klub mladih kritikov mladinske literature KJuJuK, ki se je osnoval leta 1982 na Dunaju na pobudo Mednarodnega inštituta za mladinsko književnost in raziskavo branja (Internationales Institut für Jugendliteratur und Leseforschung). Člani Kluba, stari enajst do šestnajst let, samostojno ocenjujejo knjige, priporočajo vrstnikom dobre knjige, z ocenami knjig pozitivno vplivajo na otroke, učitelje, založnike in avtorje, izberejo najboljše knjige za »knjige meseca«, obveščajo javnost prek množičnih občil (radia, televizije, tiska itn.) in posredujejo informacije o knjigah šolskim listom.

Na sestanke, na katerih se pogovarjajo o knjigah, ki jim jih predložijo v oceno založbe, povabijo občasno tudi avtorje. Člani Kluba so sodelovali tudi pri drugih akcijah, ki jih je organiziral Inštitut, na primer pri »Branju v parku« poleti na Dunaju, pri »Tednu literature za mlade bralce«, pri »Živeti skupaj«, akciji Inštituta, namenjeni zdamskim otrokom v Avstriji. V akciji »Živeti skupaj« so bili poleg razstave knjig iz Jugoslavije, Turčije in Avstrije še pogovori o knjigah, pogovori z avtorji, igre, risanje in druge prireditve za jugoslovanske, turške in avstrijske otroke. Inštitut pošilja ocene knjig članov Kluba založbam in nekatere ocene objavlja v svoji strokovni reviji *Jugend und Buch*.

Mladinski avtorji, ki so predstavljeni v tem letniku revije *Bookbird*, so:

Sovjetski pisatelj Albert Lihanov, ki je prejel leta 1983 nagrado Maksim Gorki za knjigo »*Blagie namerenija*« (Plemeniti nameni), je predstavljen v prispevku Renate Welsh »*Talking with Albert Lichanov, Prominent Soviet Author for Young People*« (Pogovor z Albertom Lihanovom, pomembnim sovjetskim mladinskim avtorjem) v št. 3&4, str. 18—20.

Ob sedemdesetletnici bolgarskega pisatelja Asena Boseva je napisal Krutju Genov prispevek »*Asen Bosev Celebrates 70th Birthday*« (70. rojstni dan Asena Boseva), v št. 3&4, str. 29.

O vzhodnonemškem pisatelju Horstu Beselerju piše Steffen Peltsch v prispevku »*The Author Horst Beseler of the German Democratic Republic — a Master of his Trade*« (Pisatelj Horst Beseler iz Nemške demokratične republike — mojster svojega poklica) v št. 1&2, str. 11—12.

Danskega ilustratorja Roalda Alsa, nagrajenca BIB 1981 za ilustracijo v knjigi Hanne Børner »*Kristoffers Rejse*« (Krištofova potovanja), predstavlja Jakob Gormsen v prispevku »*BIB Grand Prix 1981 Made Roald Als Famous in His Own Country*« (BIB Grand Prix 1981 je doprinesel k slavi Roalda Alsa v njegovi domovini), v št. 1&2, str. 68—70.

Precejšen del št. 3&4 je posvečen Bettini Hürlimann, pisateljici in strokovnjakinji, ki je svoje delo namenila mladinski literaturi. Umrla je leta 1983.

Med prispevki v št. 3&4 je zanimiv tudi prispevek Barbare Elleman in Karen Hanley »*Books Chosen by Children*« (Knjige, ki so jih izbrali otroci), str. 5—10. Avtorici objavljata analizo ankete več tisoč otrok v ZDA o njihovih najljubših knjigah,

s seznamom 50 najpopularnejših, kjer so med prvimi petimi kar štiri knjige pisateljice Judy Blume.

Tanja Pogačar

GAŠPERJEVA BRALNA ZNAČKA PRED PETLETNICO

Ta naša trideseta značka je najmlajša, prve podelitve so bile maja 1982. Že poimenovanje po znanem zamejskem koroškem aktivistu in partizanu Karlu Prušniku-Gašperju (1910—1980), piscu slovite odporniške knjige *Gamsi na plazu*, nakazuje njen značaj in posebni namen: med mladino in odraslimi širiti vednost o zgodovinski usodi slovenske Koroške ter spodbujati vezi z našo narodno skupnostjo za mejo. Nastopa torej — zlasti na šolah — kot dopolnilna, tematska značka. Svoj domicil ima na Ravnah, razširiti pa se seveda želi po vsej Sloveniji in je segla že do naše zahodne meje. (Se bo dovolj utrdila tudi med rojaki onkraj Karavank?)

Za čvrsto družbeno in organizacijsko osnovo je poskrbel že njen pobudnik inž. Pavle Žaucer-Matjaž (organizator osvobodilnega boja na Koroškem). Značka je v štirih letih pritegnila čez tri tisoč tekmovalcev — mednje spadajo tudi mentorji — od učencev višjih razredov osnovne šole do prekaljenih partizanskih borcev. Svoje aktive ima tudi po družtvih (planinci), nekaterih delovnih organizacijah in drugod. Začetna tristopenjska zasnova (bronasta, srebrna in zlata značka) se je po treh letih dopolnila s posebno pionirsko značko. Njen bralni program je po dobri tradiciji samo literarni (Sketova Miklova Zala in Bevkov potopis *Rož, Podjuna, Zila*), medtem ko je pri naslednjih stopnjah leposlovnemu delu (Prežihova *Požganica*,

Gamsi na plazu, Kmeclova koroška antologija *Ta hiša je moja, pa vendar moja ni*) pridružen še študijski program (razprave in članki o koroški problematiki). Ta delež bo gotovo potreben še posebne pozornosti v več pogledih, magično jedro pa bo po mojem trdnem prepričanju in izkušnjah tudi pri Gašperjevi znački moralo biti s pisateljskim nadihom pisano branje. Ob tem: ker so Prušnikovi *Gamsi na plazu* to kvaliteto izžarevali, so bili uvrščeni že kar v prvi program Prežihove bralne značke leta 1960 in jih je pozneje izločilo samo pomanjkanje knjig.

Stanko Kotnik

IZ ZLATEGA MAJA

Mesečnik *Zlatý máj*, *Časopis o dětské literatuře*, izhaja že devetindvajseto leto; izdaja ga češka založba za otroško in mladinsko književnost Albatros skupaj s slovaško založbo Mladé letá. Revija sproti spremlja dogajanja na področju mladinske književnosti, ilustracije in drugih umetniških dejavnosti, namenjenih otroku, prinaša pa tudi vrsto teoretičnih in literarnozgodovinskih prispevkov. A v bogati in pestri vsebini, ki poleg čeških in slovaških ustvarjalcev upošteva tudi tuje avtorje, je sorazmerno malokdaj prikazano dogajanje pri nas, v Jugoslaviji.

V četrti številki letošnjega letnika pa je Miroslava Genčiová, ki je že večkrat sodelovala tudi pri *Otroku in knjigi*, opozorila na knjigo (v slovenskem jeziku), ki jo sprejema kot spodbudo za boljše poznavanje mladinske književnosti pri narodih Jugoslavije. V članku *K dějinám literatury pro děti a mládež v Jugoslávii* poroča o knjigi Murisa Idrizovića *Otroška in mladinska književnost v Jugoslaviji*, 1 (Maribor, Založba Ob-

zorja 1984). V poročilu nakazuje za-
snovo celotne načrtovane izdaje (v
treh knjigah) ter okvirno poročila o
razporeditvi in obdelavi snovi v prvi
knjigi, ki je posvečena otroški in mla-
dinski književnosti Bosne in Herce-
govine, Hrvatske in Slovenije. Do
obravnavne snovi poročevalka ne za-
vzema kritičnega stališča, temveč
opozarja na presenetljivo bogato, a
doslej vse premalo znano in upošte-
vano mladinsko književnost, ki na-
staja v Jugoslaviji in o kateri zdaj
Idrizovićeva knjiga prinaša potrebne
informacije. Zato Genčiová vrednoti
knjigo zlasti kot spodbudo strokov-
njakom in založnikom, da bi pripo-
mogli k boljšemu poznavanju te li-
terature.

Alenka Glazer

PRAVLJICA IN GLOBINSKA PSIHOLOGIJA

Pravljичni svet kot globinska psi-
hologija terapije. Tako bi kratko
poimenovali študijo Marzelle Schäfer
Märchen lösen Lebenskrisen, ki je
izšla v Freiburgu pri založbi Herder.
Knjiga je namenjena staršem in pri-
povedovalcem, ki s posebnim name-
nom uporabljajo pravljичni svet za
otroke. Marzella Schäfer se je naslo-
nila na poprejšnje študije in poglede,
kot jih je podal tudi nam znani Bru-
no Bettelheim. Pravljična pripoved
je avtorici podoba duhovnega in du-
ševnega profila človeka. Seveda je
to, kar sta zbrala brata Grimm, dru-
gačno kot pri nekaterih drugih na-

rodih, vendar se je avtorica usme-
rila h konfliktnemu doživljanju prav-
ljičnega v otroku. Prepričana je, da
pravljice lahko vplivajo pomirjujoče
ali razburjajoče na življenjske krize,
težave, strah, ki se porajajo v otro-
ku. Z globinsko psihologijo in s tem-
eljitim poznavanjem pravljic je
mogoče priti do pozitivnih rešitev.
Verjetno Schäferjevi ni mogoče vse-
lej pritegniti, zagotovo pa ponuja bo-
gato gradivo in dosti premišljenega,
kar je podprto z izkustvom in zna-
njem.

ŠVICARSKI LEKSIKON MLADINSKE ILUSTRACIJE

Švicarska založba Desertina je
poskrbela za dragoceno knjigo
*Schweizer Bilderbuch Illustratoren
1900—1980*. Leksikon je pripravil
Švicarski inštitut za mladinsko knji-
go. Čeprav gre za skupinsko delo,
je uredništvo vodila Vera Rutsch-
mann ob sodelovanju Regule Tremp.
Posebnost leksikona je v tem, da je
besedilo objavljeno v vseh štirih je-
zikih, ki jih v Švici uradno imajo.
Gre za kompleten seznam ilustra-
torjev, ki so na tem področju ustvar-
jali, knjiga navaja tako 351 umetni-
kov, ki so ilustrirali vsaj eno mla-
dinsko knjigo. Pri vsakem avtorju
je podan kratek življenjepis in zna-
čilnosti njegovih ilustracij. V knjigi
prevladujejo črno-bele reprodukcije
ilustracij, osemdeset strani pa je re-
produciranih v barvah.

Igor Gedrih

POPRAVEK

Članek Miroslave Genčiové *Razvojne tendence sovjetske književnosti za otroke in mladino v znamenju vzgajanja v humanosti* je iz češkega izvirnika prevedla Bo-
žena Orožen, ne Martina Orožen, kakor je pomotoma zabeleženo v natisu tega član-
ka, *Otrok in knjiga*, štev. 20, stran 20.

VSEBINA

	Stran
Barbara Hanuš: Igra v sodobni poeziji za otroke	5
Alenka Glazer: O delu Josipa Brinarja	26
Josip Brinar: Spisi za mladino	32
Ljubica Marjanovič-Umek: Pomen periodike za predšolske otroke	44
Janez Kajzer: Prispevki otrok v mladinskih listih	47
IN MEMORIAM	51
Vladimir Milarić: Klic k sanjarjenju	52
Milovan Danojlić: Vračanje k prvobitnemu redu	54
Aleksandar Vučo: Moj otac tramvaj vozi — Moj oče tramvaj vozi	54
SREČANJA	
Alenka Glazer: Srečanje z Brankom Rudolfom lutkarjem	56
Lili Črnko: Srečanje s Smiljanom Rozmanom	58
ODMEVI NA DOGODKE	
Darka Tancer-Kajnih: Zmajeve dečje igre 1985 in srečanje z Astrid Lindgren	61
Mirjana Borčič: Brez ustvarjalne izvirnosti ni dobre ekranizacije književnega dela	65
POROČILA IN OCENE	
Levstikove nagrade za leto 1984	69
Bevkov kipec Darji Kramberger	72
Radomir Životić: Od sna do zvezd	75
Voja Marjanovič: Vztrajnost kritičnega delovanja	77
Berta Golob: Monografija o Borisu Kidriču	80
ZAPISI	
Bookbird	82
Gašperjeva bralna značka pred petdesetletnico	84
Iz Zlatega maja	84
Pravljica in globinska psihologija	85
Švicarski leksikon mladinske ilustracije	85
Popravek	85

OTROK IN KNJIGA

21

Revijo ureja uredniški odbor

To številko sta uredili Alenka Glazer in Darka Tancer-Kajnih

Opremila Marina Rajšter

Izdali

Pionirska knjižnica Mariborske knjižnice

Pedagoška akademija Maribor

Festival Kurirček

Pionirska knjižnica, enota Knjižnice Oton Župančič Ljubljana

Založila Založba Obzorja Maribor

Za založbo mr. Marjan Žnidarič

Natisnilo

ČGP Večer 1985 v Mariboru

Naklada 800 izvodov

Cena 550.—

Najprej naj poudarim, da je sodelovanje osnovnošolcev v mladinski periodiki in v otroških rubrikah časopisov za odrasle v Sloveniji izjemno veliko, več kot v drugih republikah in več kot v svetu, zato dosega tudi višjo kvaliteto, zlasti na likovnem področju pa tudi izjemno kvaliteto.

Janez Kajzer: Prispevki otrok v mladinskih listih

Aleksander Vučo stopa v svet otroške pesmi z nadrealistično izkušnjo v poeziji in z nadrealističnim uporom zoper svet... Njegovo doživetje otroštva se je izoblikovalo v magmi nadrealistične svobode, kljubovanja, upora, jeze in trpkosti. Ko oblikuje svoj privid otroštva, postavlja v središče pesmi potlačene dečke, ki ne izpovedujejo samo socialnega upora, ampak predvsem upor vsesplošne eksistencialne potlačенosti sveta otroštva.

Vladimir Milarić: Klic k sanjarjenju

Ta zapis pa je želel predvsem opozoriti na Rudolfove lutkovne igre v celoti. Žal večino za zdaj poznamo samo po naslovih. Morebiti pa bo prav ta zapis pripomogel k temu, da se bo katera od omenjenih iger (ali tudi kakšna še neupoštevana) našla in jo bomo lahko določneje uvrstili v mladinski opus Branka Rudolfa.

Alenka Glazer: Srečanje z Brankom Rudolfom lutkarjem

